

Automatická analýza chyb v české deklinaci

Ilustrace využití NLP v aplikacích pro výuku cizích jazyků

Ivan Šmilauer

INALCO - Paris 4 Sorbonne, STIH-LALIC

Využití automatického zpracování jazyka pro CALL

CALL (Computer Assisted Language Learning)

specifická subdoména oboru e-learning

Automatické zpracování jazyka

1

Zpracování cílového jazyka

Tvorba a obohacování pedagogických materiálů:

- anotace textů, vizualizace gram. informací
- výběr textů v závislosti na formě a obsahu
- text-to-speech, etc.

2

Analýza jazykových produkcí studentů

Identifikace, oprava a diagnostika chyb

- feedback
- learner-model:
  - výběr aktivit
  - adaptace feedbacku

Využití automatického zpracování jazyka pro CALL

ICALL : Intelligent Computer-Assisted Language Learning

Nerbonne (2003), Heift & Schulze (2007), Meurers (2009), Meurers (2012)

- původ v Intelligent Tutors v rámci **AI** v šedesátých letech
- opatrný **rozvoj** v posledních zhruba 20 letech
- **pluridisciplinarita** (lingvistika, NLP, osvojování cizího jazyka, pedagogika, didaktika)
- řada víceméně funkčních aplikací
- minimum komerčních aplikací (náročný vývoj a nespolehlivost)
- techniky jdoucí od jednoduchého **pattern matching** omezených textů až po **parsing** volných produkcí

Problémy ICALL

- Komplikace s spojené s analýzou **chybných textů** :
  - * **pravopisné chyby a morfologické chyby** (*matke, *hůle, *pesa)
  - * **syntaktické chyby** (shoda, rekce, předložky)
  - * **slovosled**
  - * **lexikální a sémantické chyby**
- adaptace parserů: **mal-rules**, **constraint relaxation** - nepřiliš uspokojivé výsledky

Nedokonalost automatického zpracování může být tolerováno rodilým mluvčím, ale na studenta cizího jazyka má vyloženě **negativní vliv**.

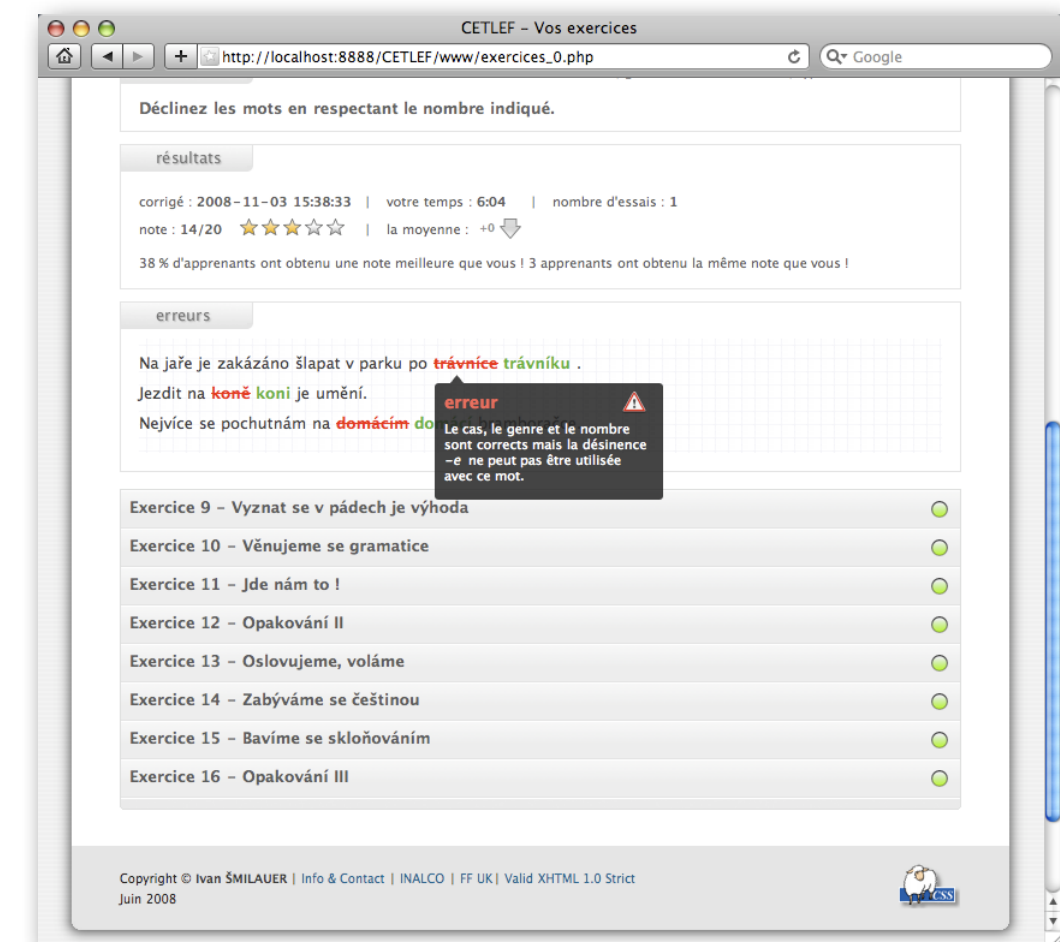
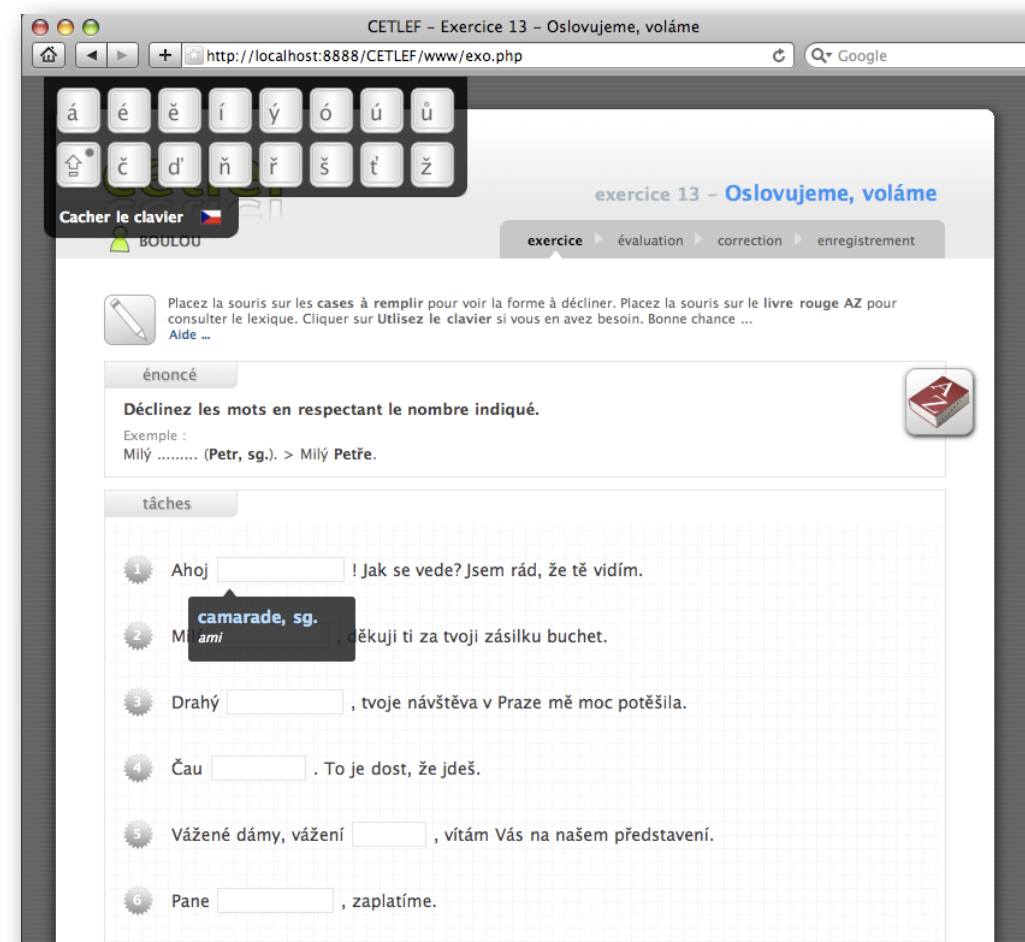
- V praxi se často zaujímá "**pedagogicky zodpovědný**" přístup:
  - **základní roviny** zpracování (pravopis, morfologie)
  - preference analýzy **omezených produkcí** před volným textem

Platforma CETLEF

<http://www.cetlef.fr>

*Corriger / Comprendre les **Erreurs** en **Tchèque** - Langue **Étrangère** pour les **Francophones***

Webová aplikace určená frakofonním studentům češtiny, která nabízí **doplňovací cvičení zaměřená na českou deklinaci** s automatickou **diagnostikou chyb**.

Doplňovací deklinační cvičení

Uživatelské rozhraní

- 5 Vedle našeho je hezká zahrada.
- 6 Jirka dává růži
- 7 Dej mi kousek , nebuď lakomý.
- 8 Jdeme s kamarády na výlet do .
- 9 Do vstoupil nějaký člověk.

matka, sg.

mère

Jirka dává

.....

růži.

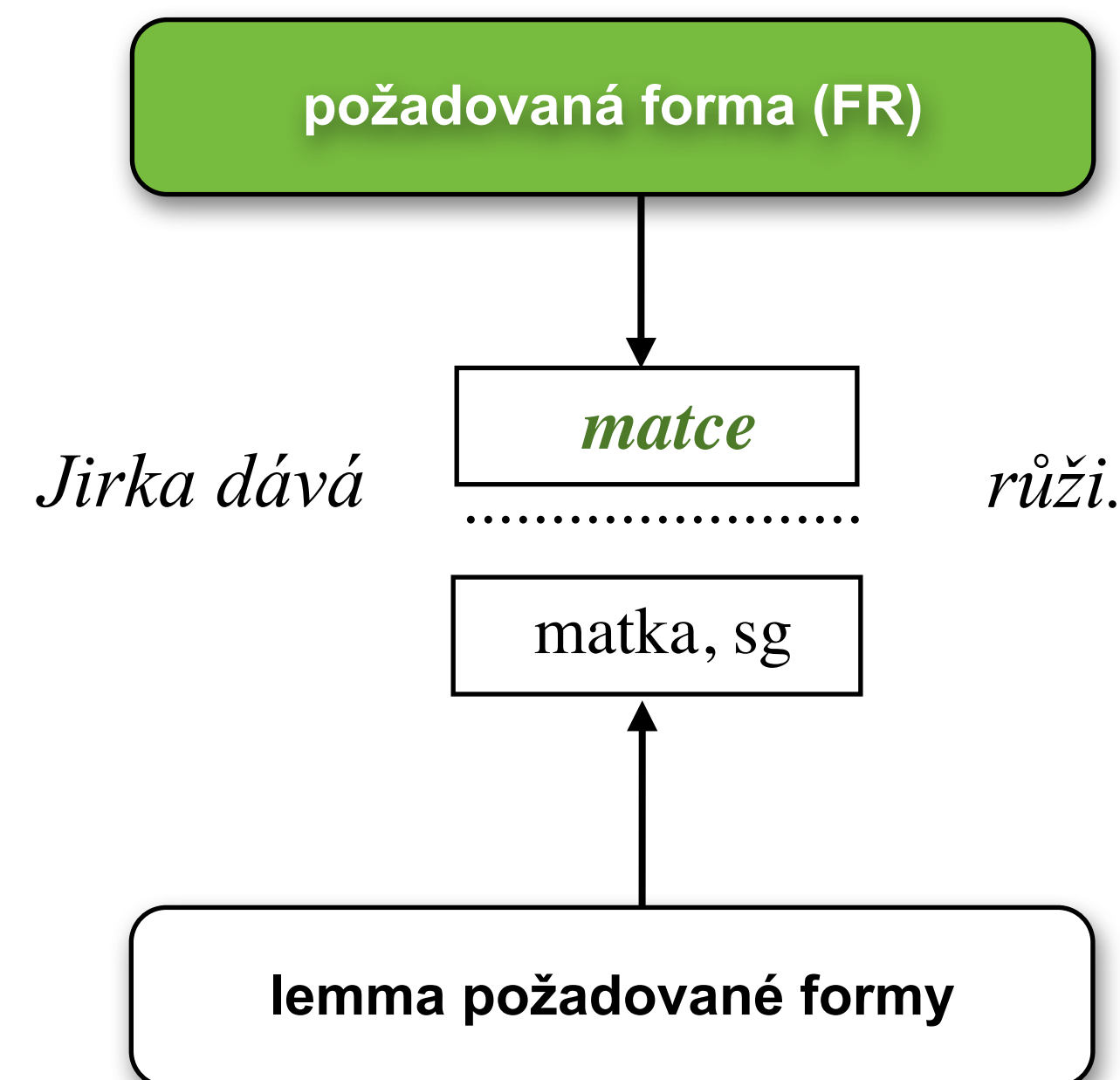
matka, sg

lemma požadované formy

Doplňovací deklinační cvičení

omezený počet požadovaných forem:

- **varianta koncovky** (např. *páni* x *pánové*, *jazyku* x *jazyce*, atd.)
- **varianta zájmena** (*ho* x *jej* x *jeho*)
- **různé pádové formy** (např. *Petr je učitel* x *učitelem*; *smést prach pod skříň* x *skříní*)

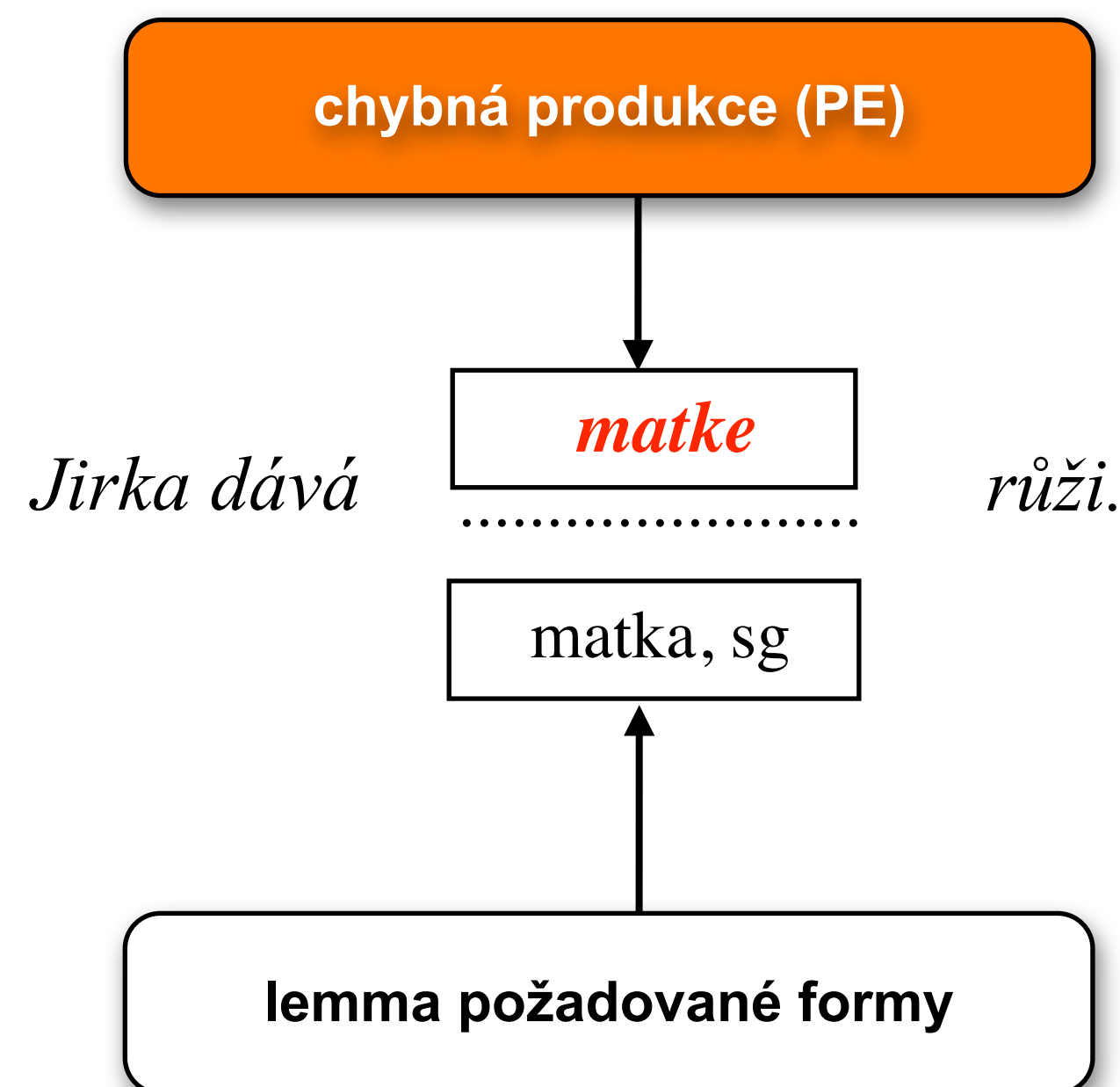

Doplňovací deklinační cvičení

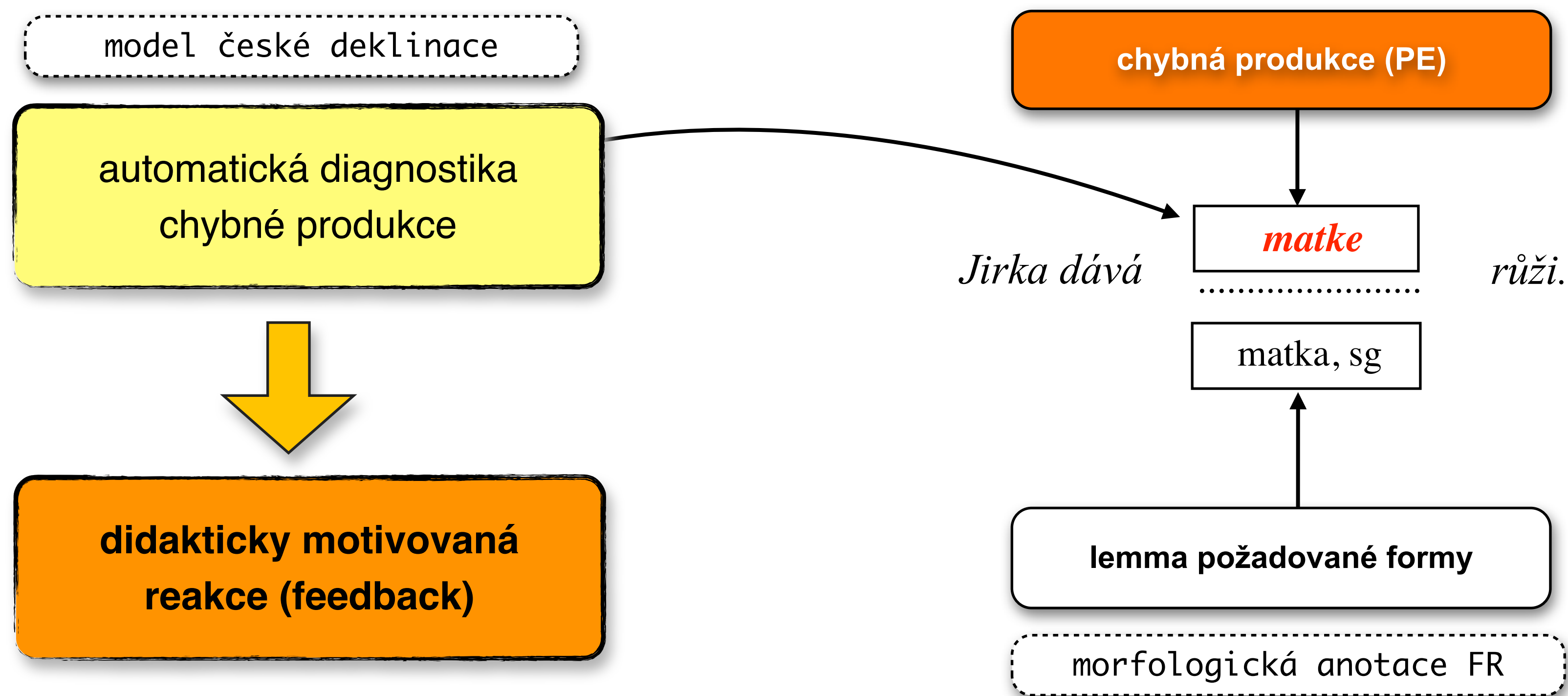

teoreticky **neomezený** počet chybných produkcí:

- obzvlášť pro deklinaci je obtíž s **explicitním vyjmenováním** možných odpovědí, které by sloužily jako podklad pro feedback.

Doplňovací deklinační cvičení

Doplňovací deklinační cvičení

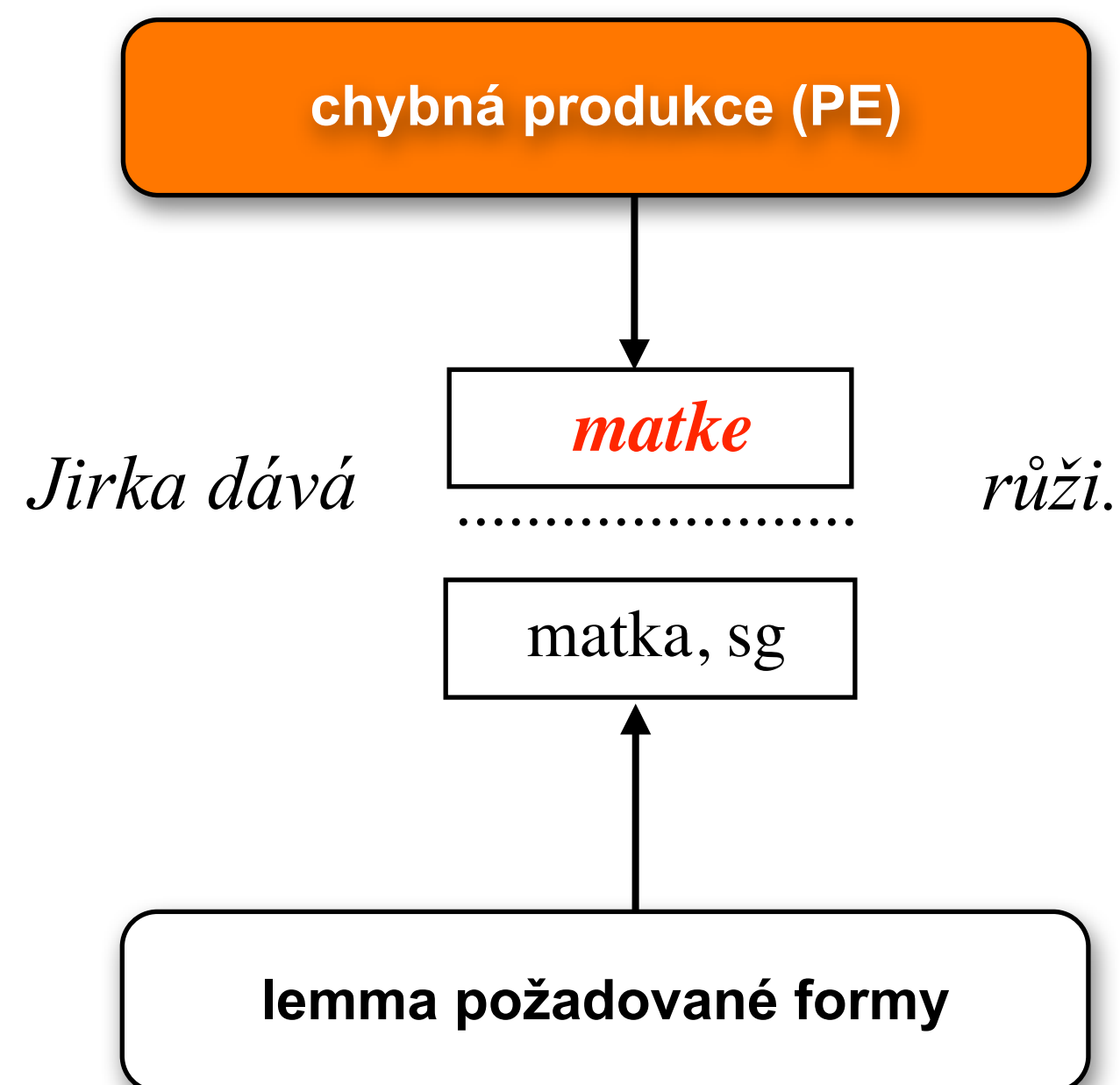
Anotace chyby

matce@matke[k>c@sans]

Uživatelské rozhraní

- 5 Vedle našeho ~~důmu~~ domu je hezká zahrada.
- 6 Jirka dává ~~matke~~ matce růži
- 7 Dej mi kous ~~leš~~ leše, nebud' lakomý.

erreur
 Aucune erreur de cas, de genre
 ni de nombre mais vous n'avez
 pas effectué l'alternance $k > c$.
- 8 Jdeme s kamarády na vylet do ~~lesu~~ lesa.
- 9 Do ~~místnosti~~ místnosti vstoupil nějaký člověk.

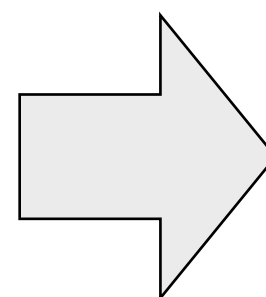
Automatická diagnostika chybné produkce

matce

(matka | subst | N | zn | dat | sg | f | k>c)

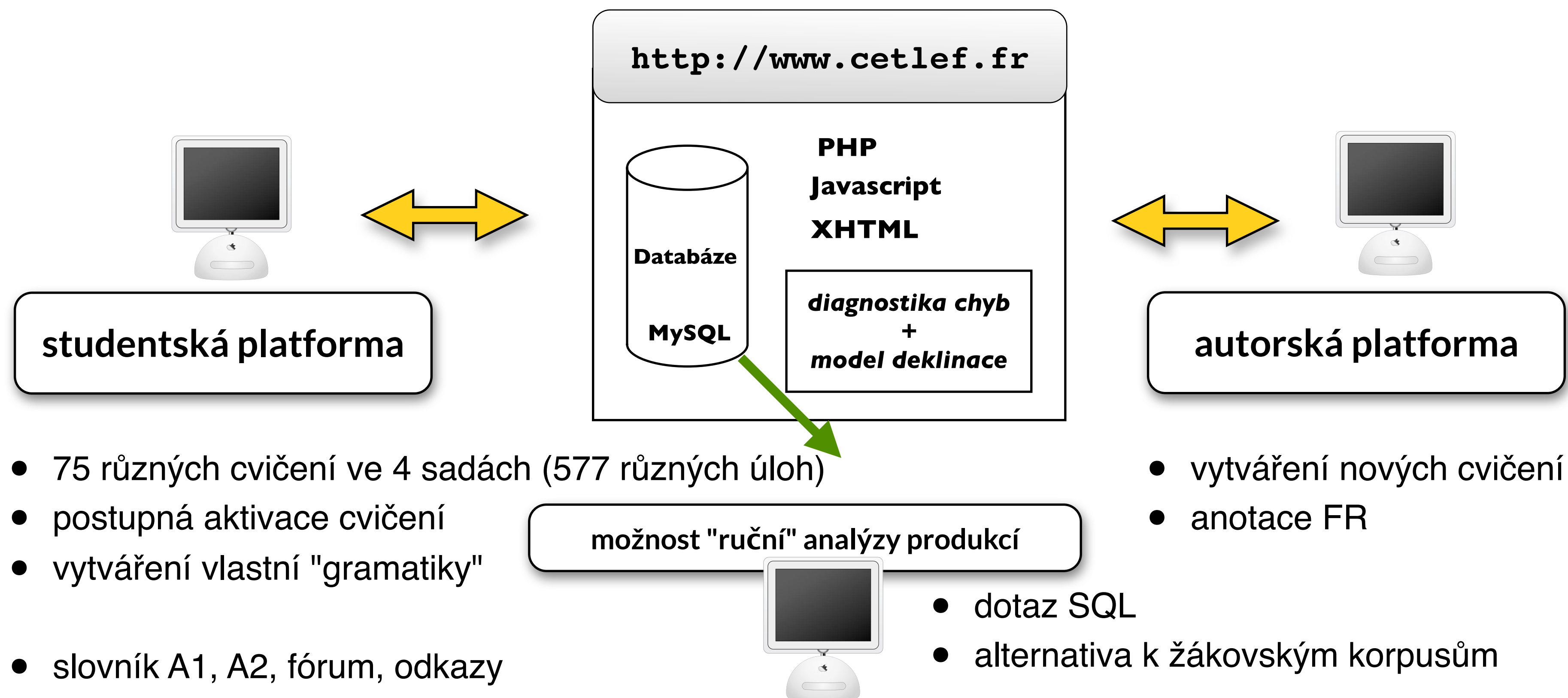
matke

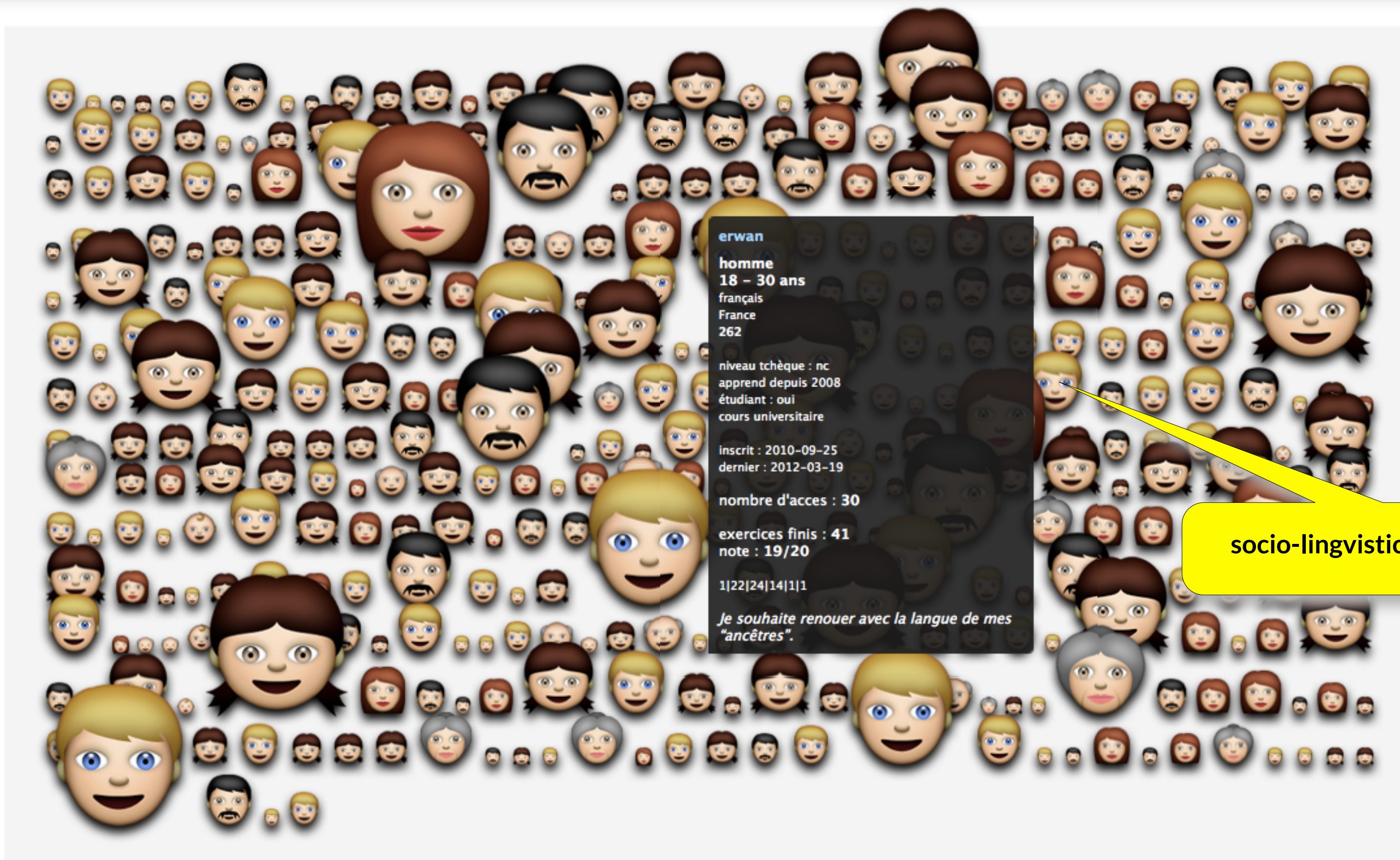
LOC | zn | e | dat | sg | f | k>c@sans

Aucune erreur de cas, de genre ni de nombre mais vous n'avez pas effectué l'alternance **k > c**.

Architektura platformy CETLEF a její využití

Přehled uživatelů od roku 2008

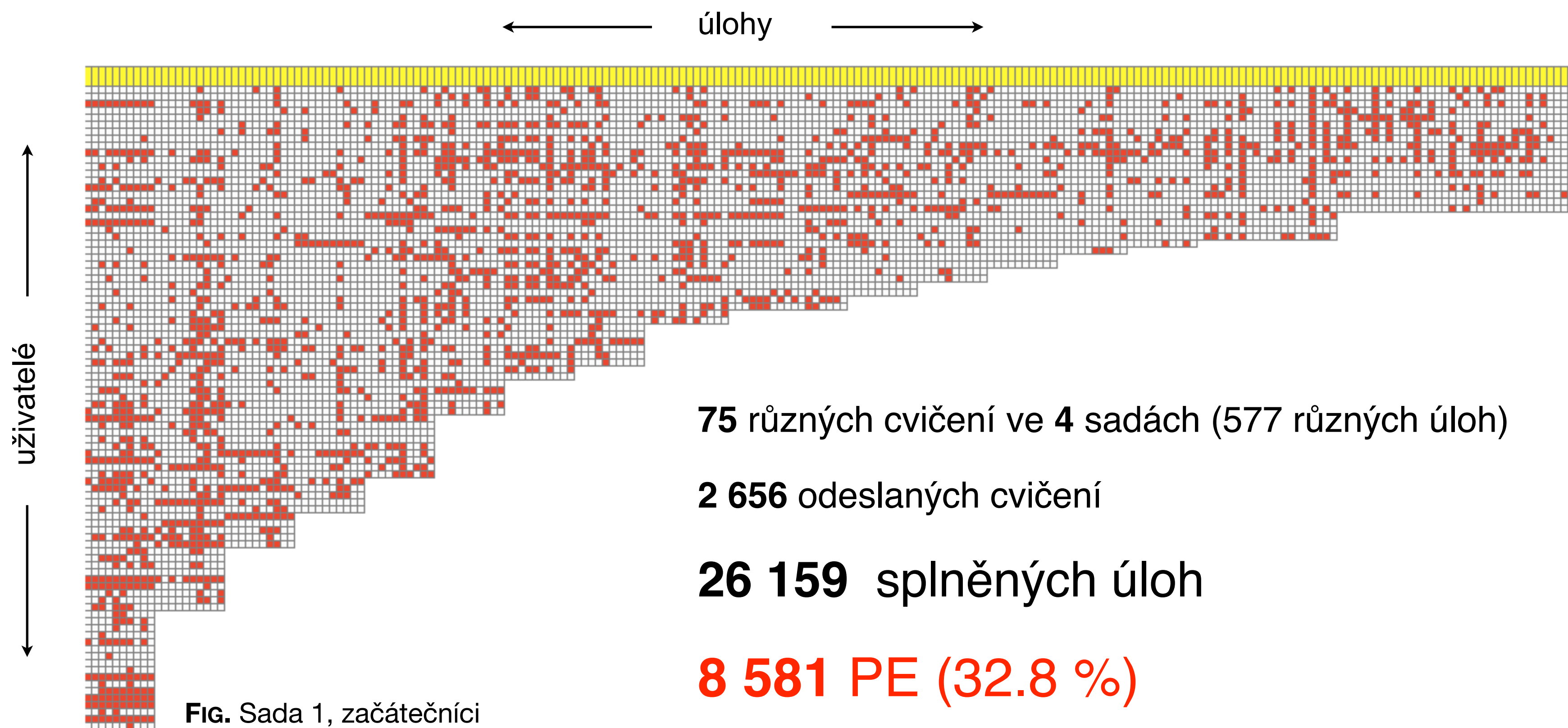

395 zapsaných studentů

*velikost hlavičky
vyjadřuje počet
splněných cvičení*

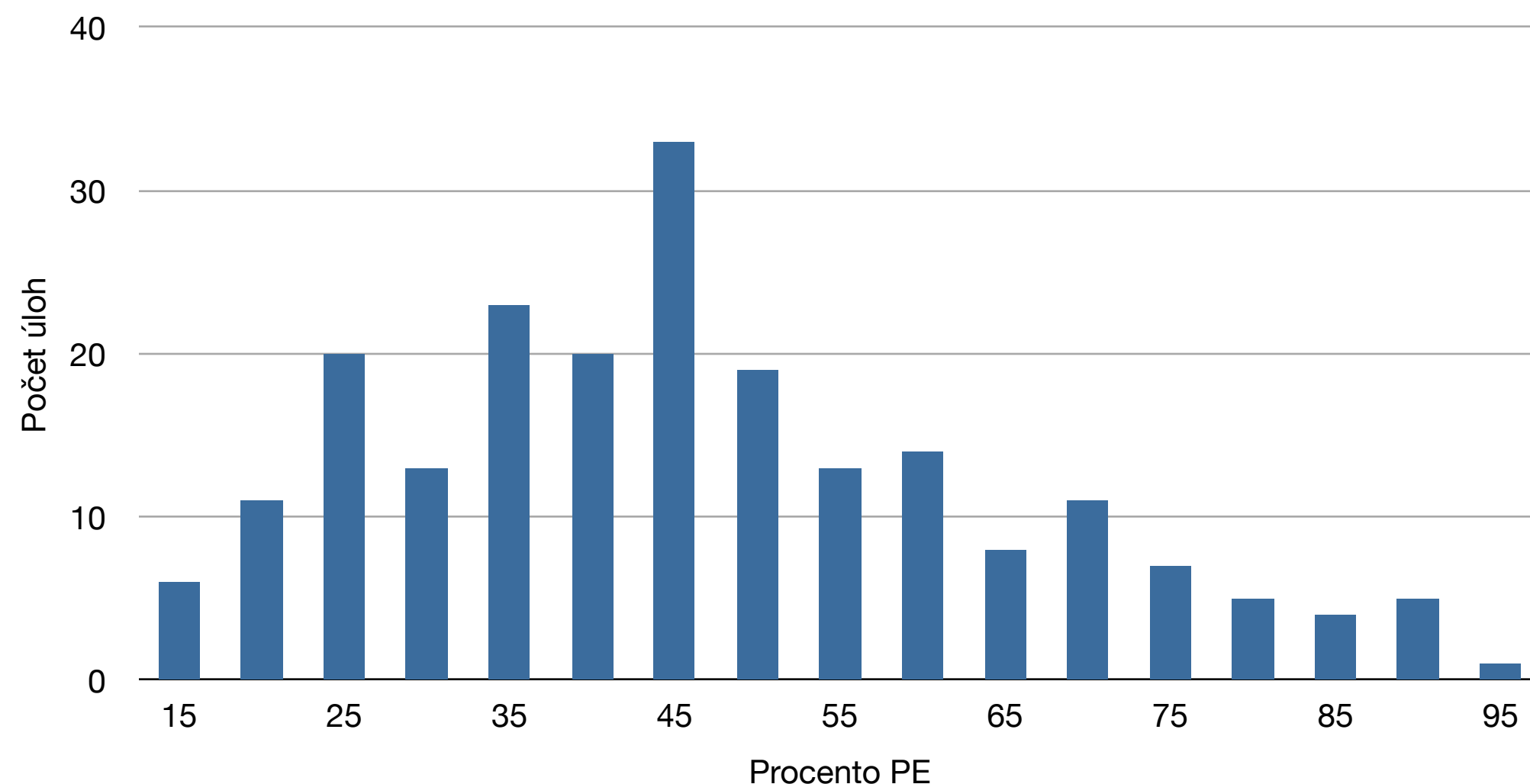
socio-lingvistické informace o uživateli

Korpus produkcí - obsah databáze (prosinec 2012)

Poměr PE vůči všem produkcím v rámci dané úlohy

Distribuce počtu PE v dané úloze

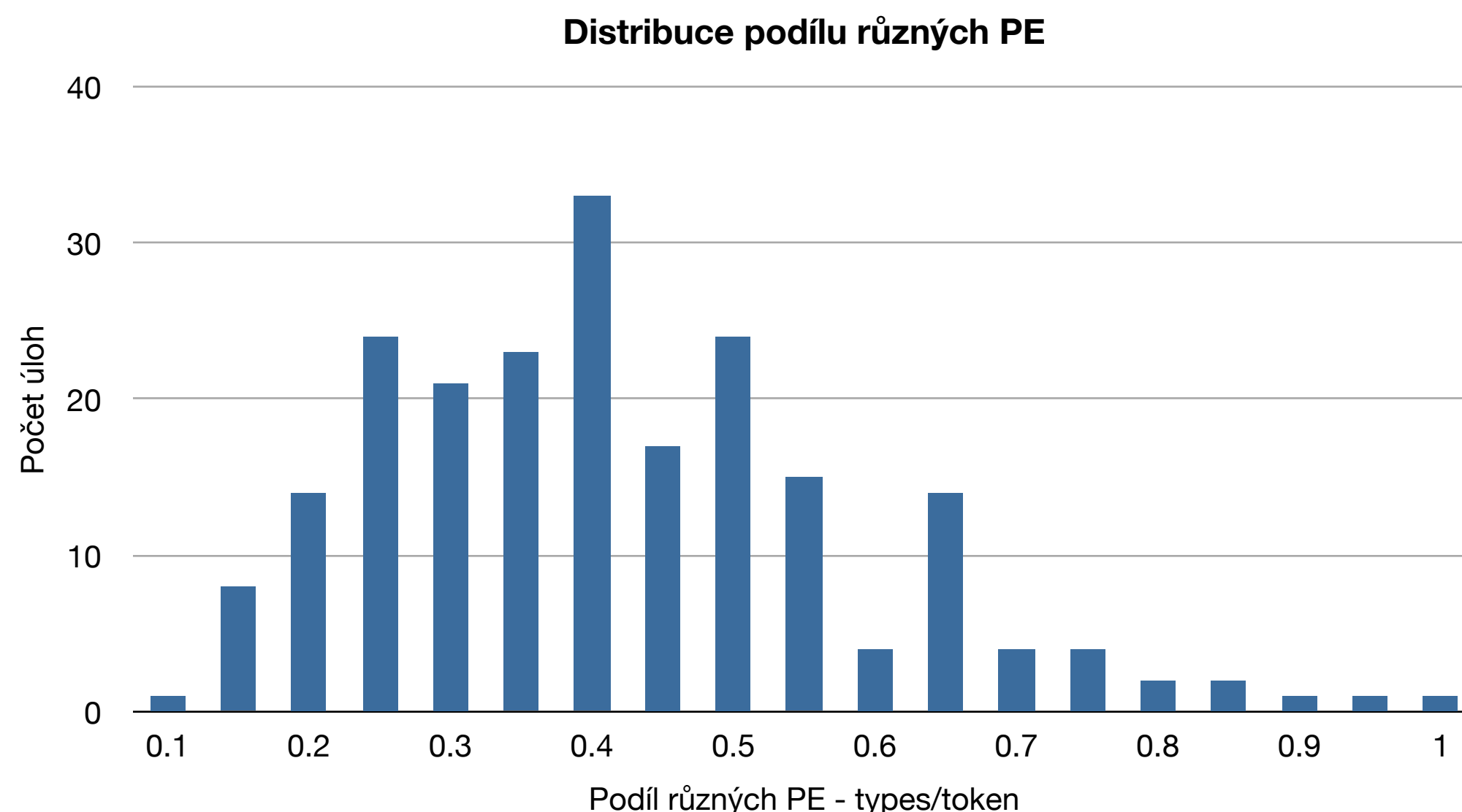

Nejčastější je případ, kdy je mezi všemi produkcemi v určité úloze zhruba **třetina chybná**.

údaje pouze pro úlohy, ve kterých je **minimálně 10 PE** (tzn. 213 z 577 úloh)

- Průměr pro všechny úlohy : **26 %**
vliv úloh s méně než 10 PE

Variabilita PE v rámci dané úlohy (PE_types/PE_tokens)

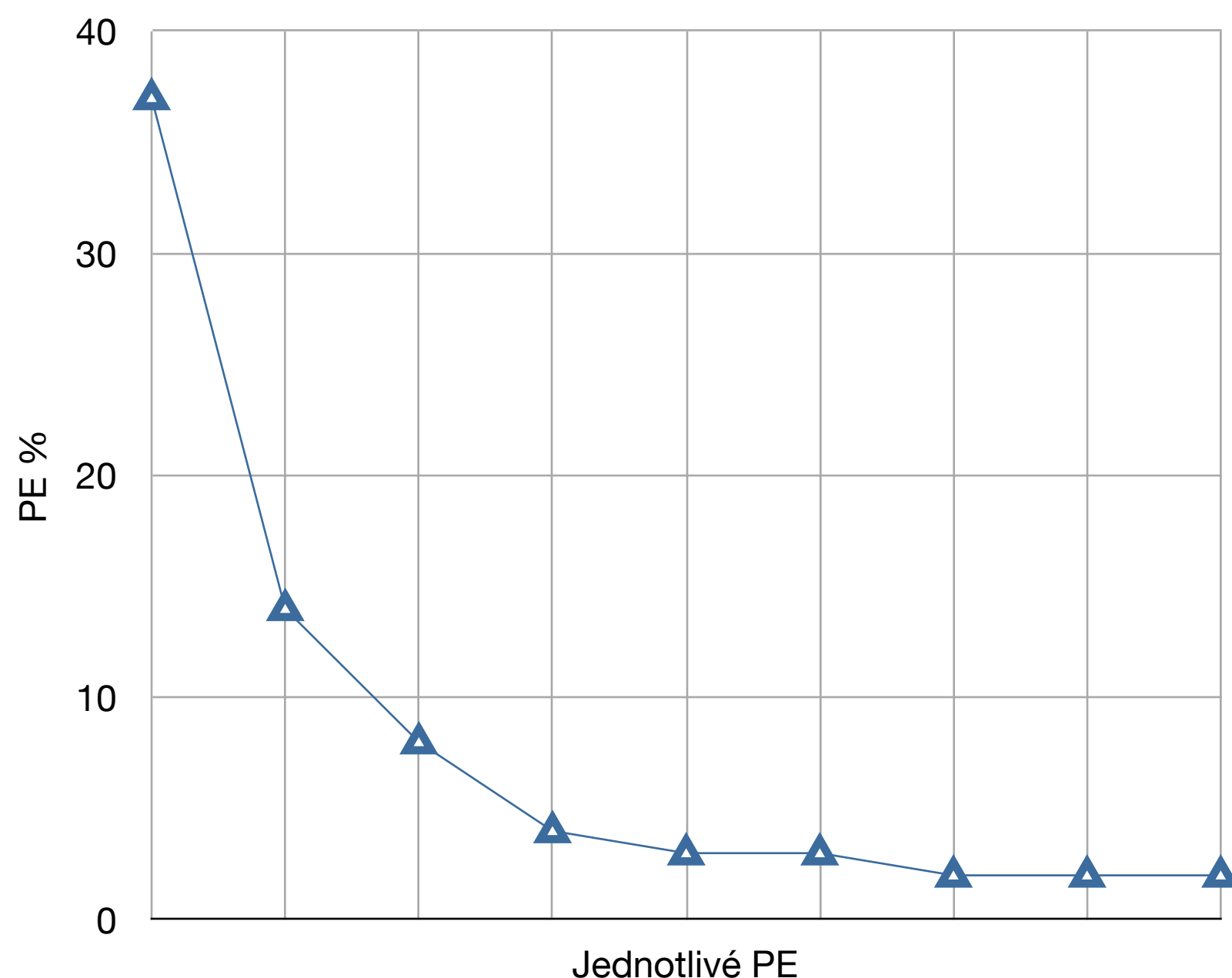
Nejčastější je případ, kdy je mezi PE v určité úloze zhruba tolik různých PE, kolik odpovídá **polovině počtu všech PE**.

údaje pouze pro úlohy, ve kterých je **minimálně 10 PE** (tzn. 213 z 577 úloh)

- Průměr pro všechny úlohy : **0.55**

čím víc je PE pro danou úlohu, tím je zjevnější, že studenti inklinují k jisté PE.

Variabilita PE v rámci dané úlohy

Jirka má rád svoji ... (manželka, sg.)

manželku subst | N | zn_Re | acc | sg | f | sans

99 PE (37 %) z 263 produkcí

33 PE (type), variabilita : **0.333**

manzelku 37 (37 %)

manželka 14 (14 %)

manželkou 8 (8 %)

manželke 4 (4 %)

manželkú 3 (3 %)

manželkě 3 (3 %)

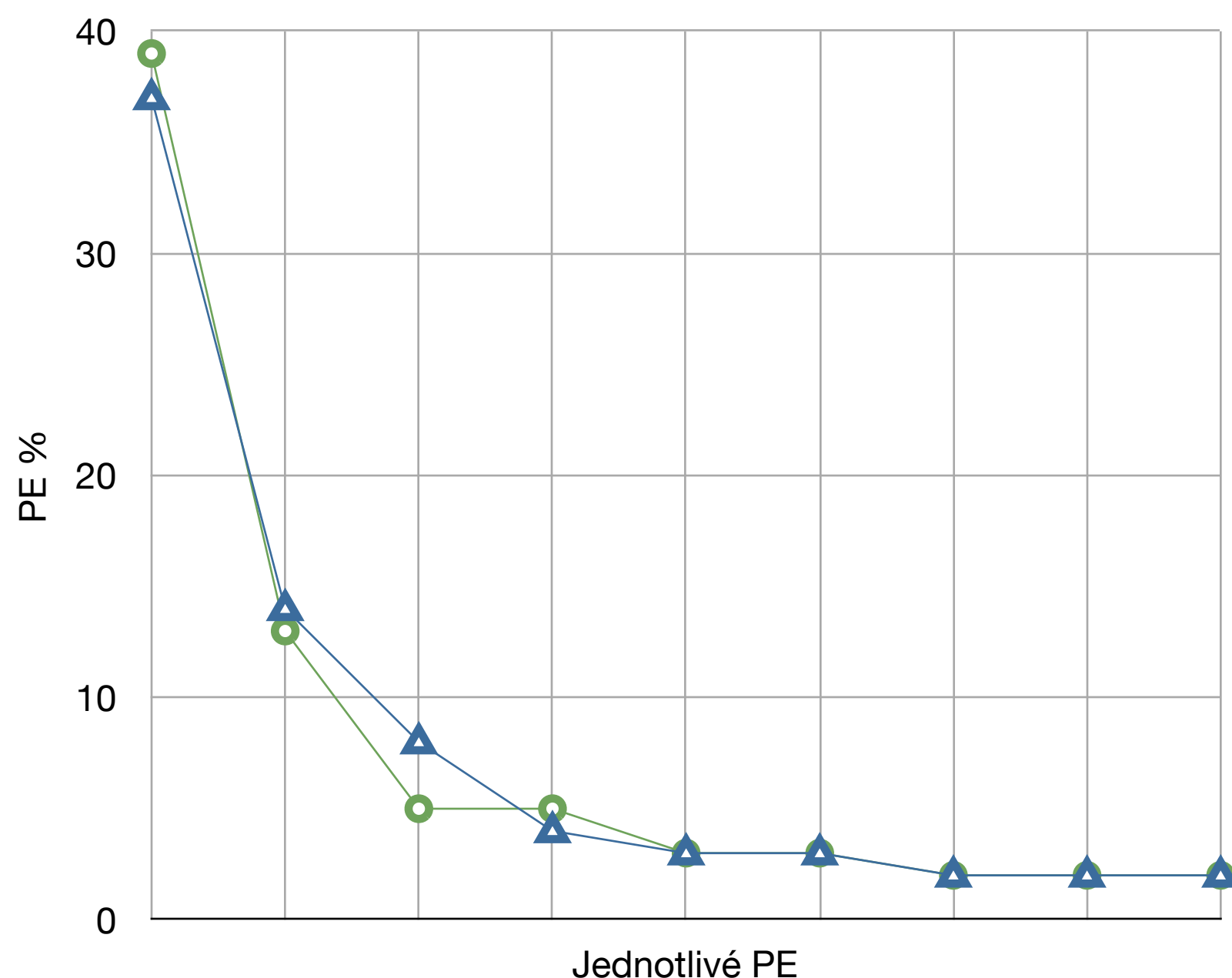
manzelka 2 (2 %)

manzelkou 2 (2 %)

manželky 2 (2 %)

.... atd.

Variabilita PE v rámci dané úlohy

Studenti poslouchají ... (profesor, sg.)

profesora subst | N | pn | acc | sg | m | sans

94 PE (35 %) z 263 produkcí

29 PE (type), variabilita : **0.309**

profesor 37 (39 %)

profesore 12 (13 %)

profesori 5 (5 %)

profesoru 5 (5 %)

profesorka 3 (3 %)

profesorí 3 (3 %)

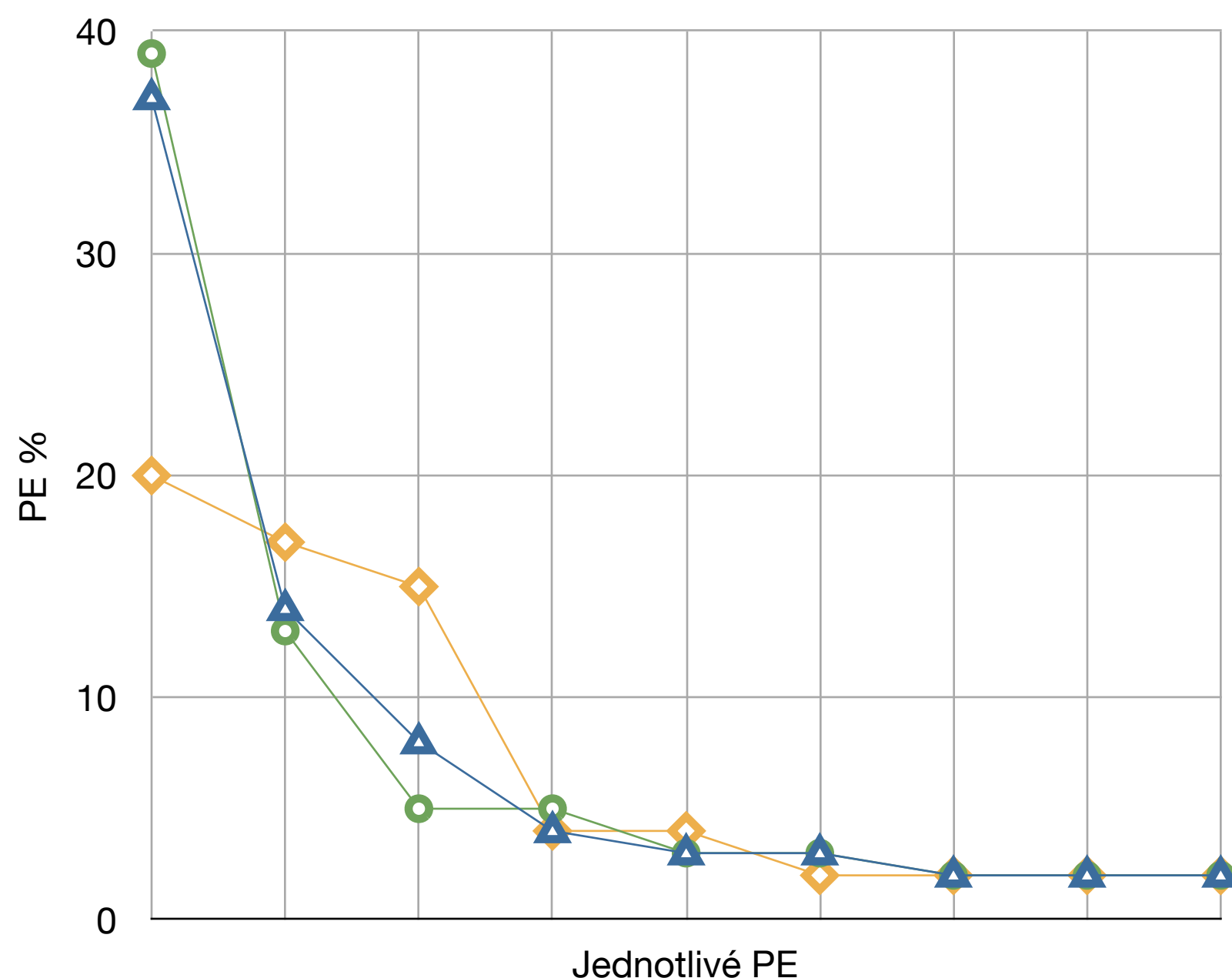
PROFESORA 2 (2 %)

profera 2 (2 %)

profesoram 2 (2 %)

.... atd.

Variabilita PE v rámci dané úlohy

Petr píše ... (dopis, sg.) pro kamaráda.

dopis subst | N | hd_Re | acc | sg | i | sans

46 PE (17 %) z 261 produkcí

23 PE (type), variabilita : 0.5

dopise 9 (20 %)

dopisu 8 (17 %)

dopisa 7 (15 %)

DOPIS 2 (4 %)

dopís 2 (4 %)

Dopis 1 (2 %)

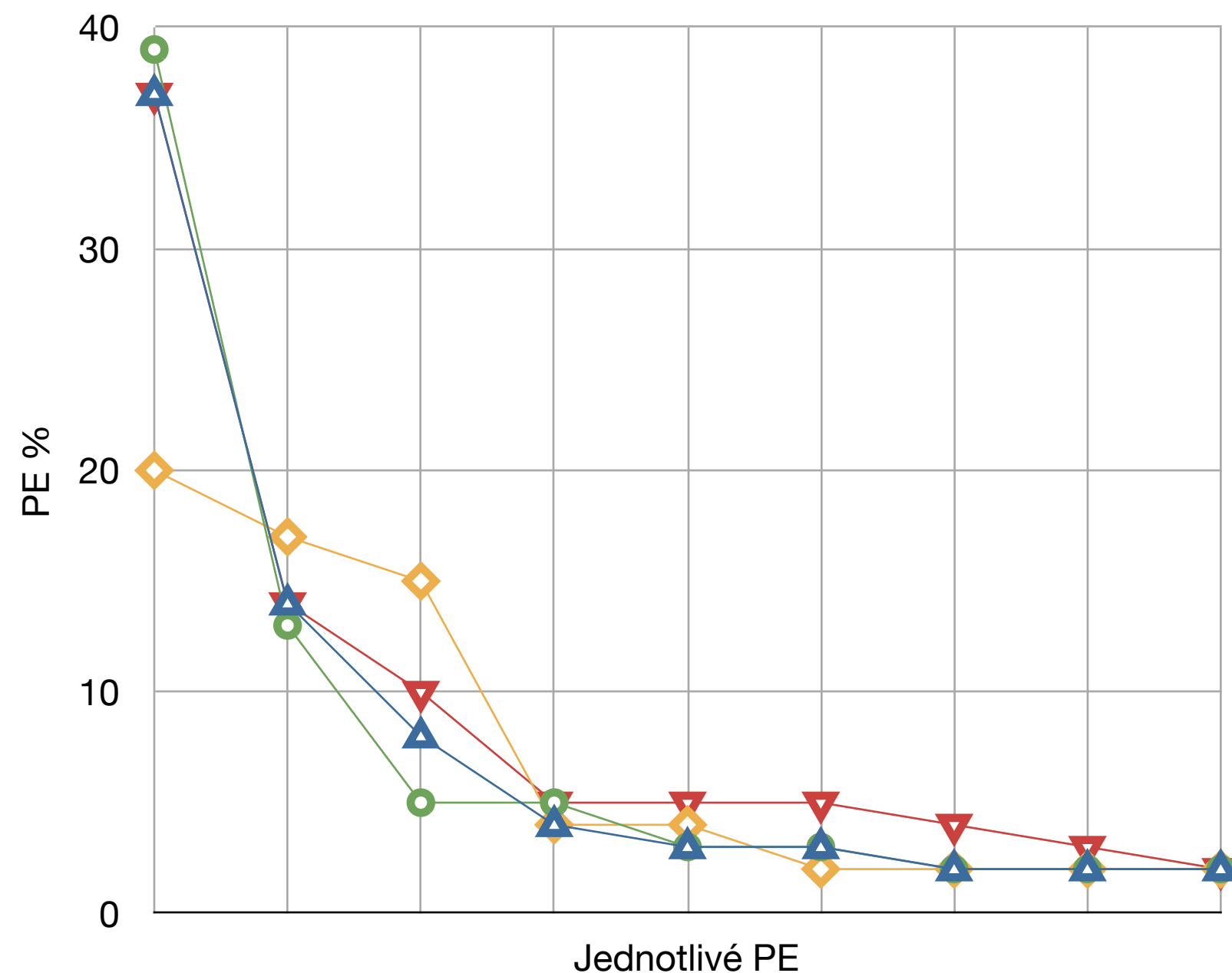
aze 1 (2 %)

dopi 1 (2 %)

dopis sg 1 (2 %)

.... atd.

Variabilita PE v rámci dané úlohy

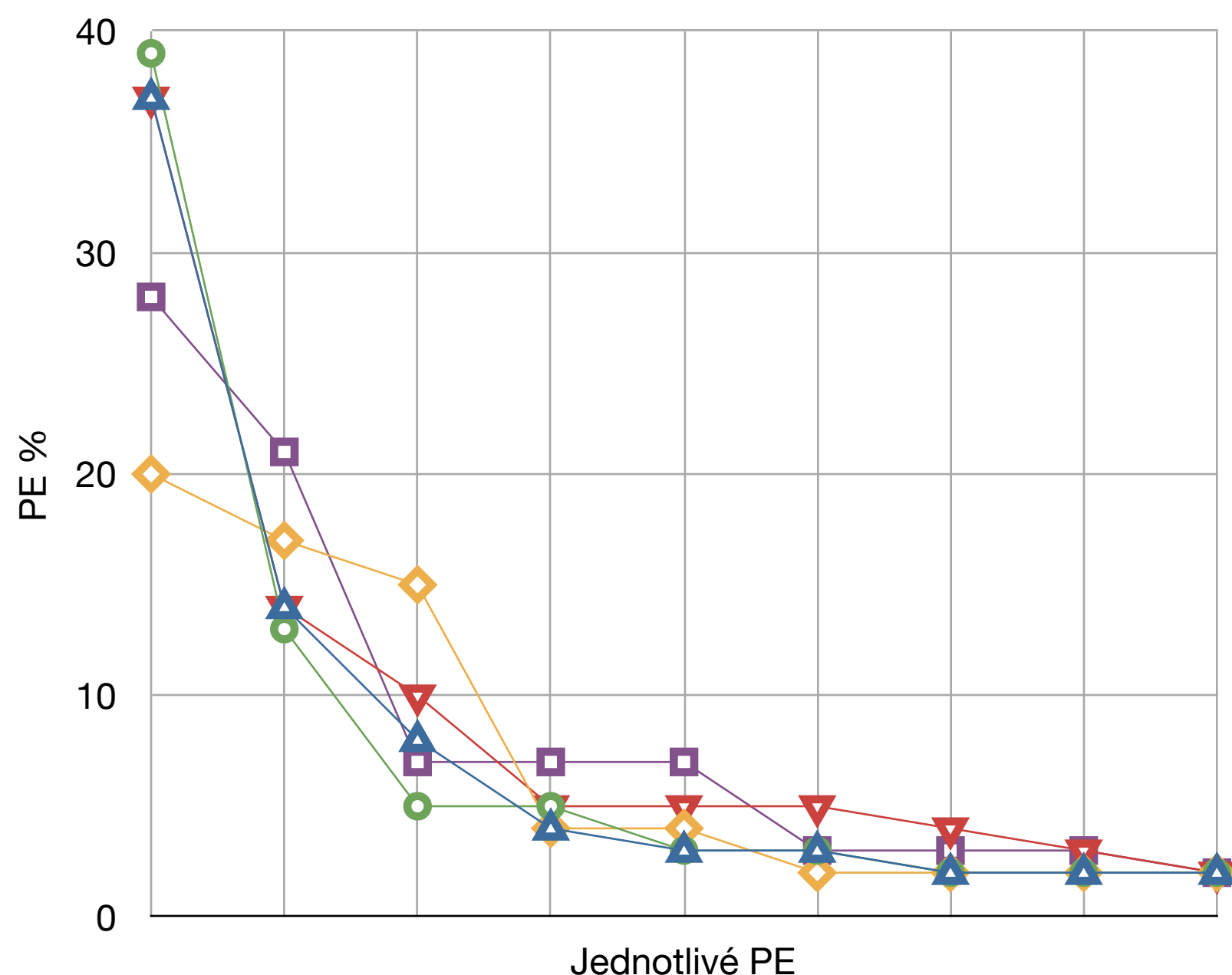

Každou neděli dávám ženě ... (růže, sg.)
růži subst | N | rz | acc | sg | f | sans

153 PEs (58 %) z 260 produkcí
 33 PE (type), variabilita : **0.216**

růže 56 (37 %)
ruze 21 (14 %)
ruzi 15 (10 %)
růžu 8 (5 %)
růze 7 (5 %)
růža 7 (5 %)
růží 6 (4 %)
ruži 4 (3 %)
ruzy 3 (2 %)
 .... atd.

Variabilita PE v rámci dané úlohy

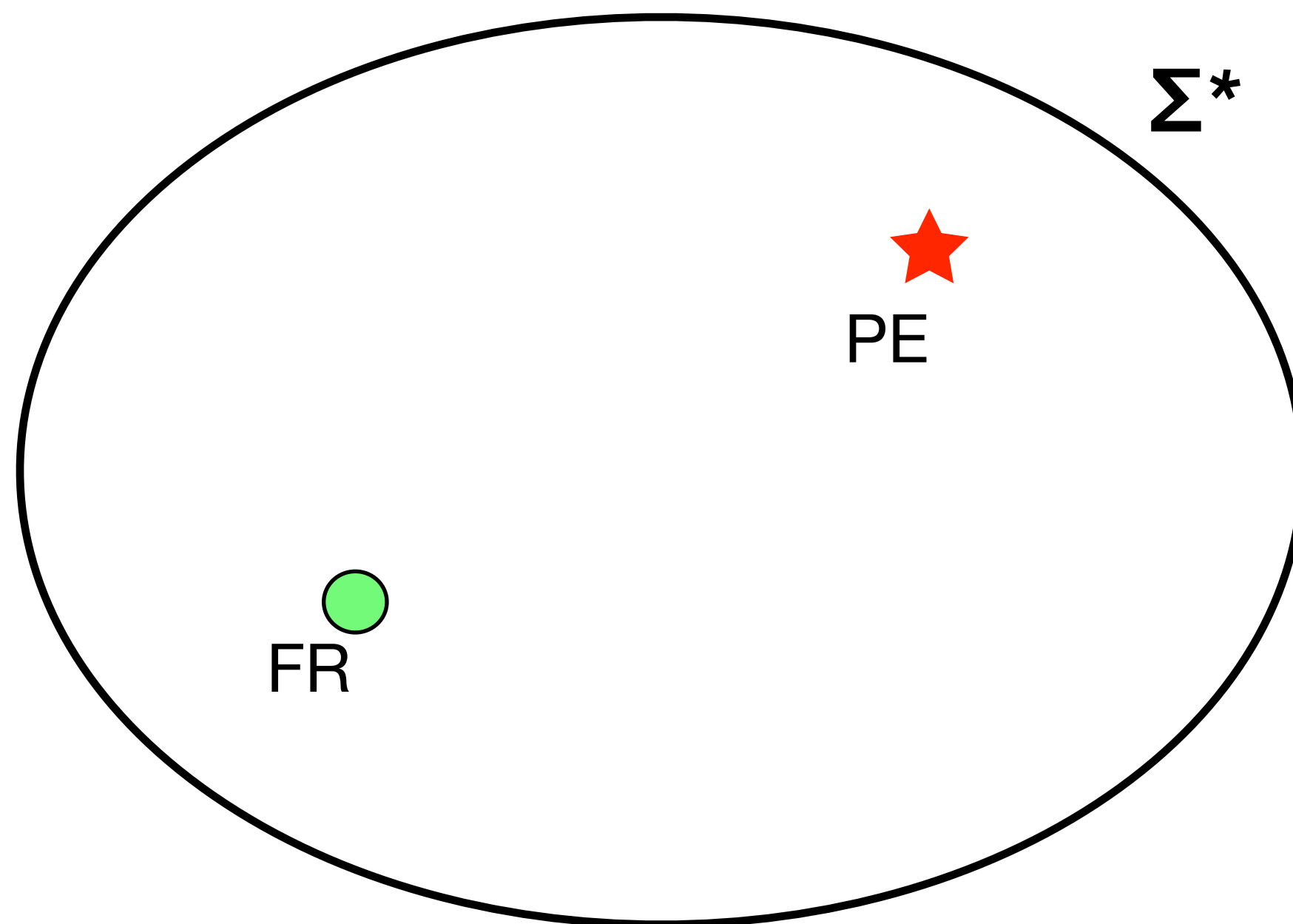
Mám ... (radost, sg.) , že se učíte česky.
radost subst | N | kt | acc | sg | f | sans

58 PEs (22 %) z 254 produkcí
 20 PE (type), variabilita : **0.345**

radosti 16 (28 %)
rad 12 (21 %)
radoste 4 (7 %)
radostu 4 (7 %)
rád 4 (7 %)
rada 2 (3 %)
radosta 2 (3 %)
radostě 2 (3 %)
radost sg 1 (2 %)
 .... atd.

Formální vymezení chybných izolovaných forem

- každý řetězec nad abecedou Σ odlišný od požadované formy FR.

$$\mathbf{PE} \in \Sigma^* \wedge \mathbf{PE} \neq \mathbf{FR}$$

matce@matku

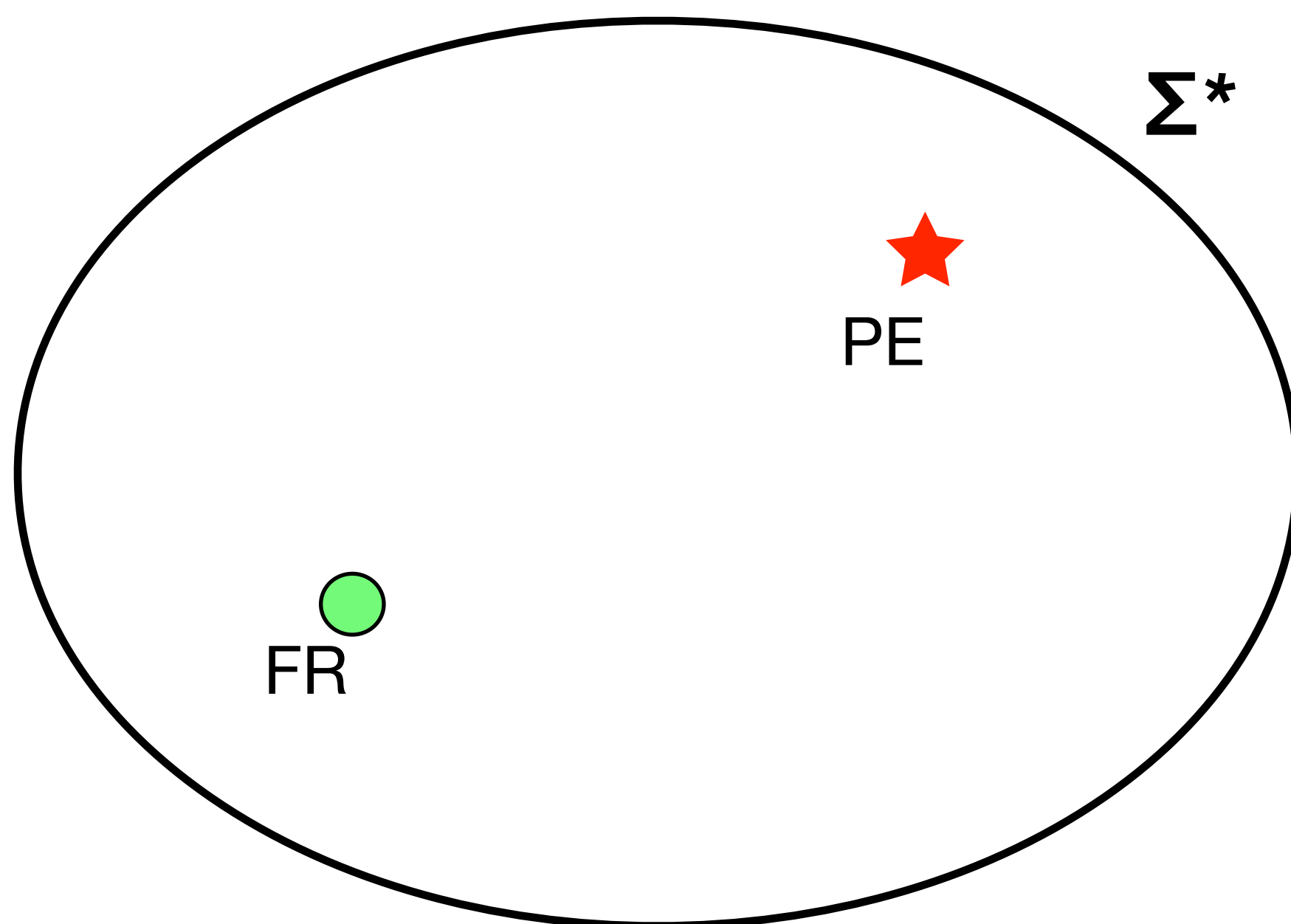
matce@matke

matce@mzrke

matce@mate

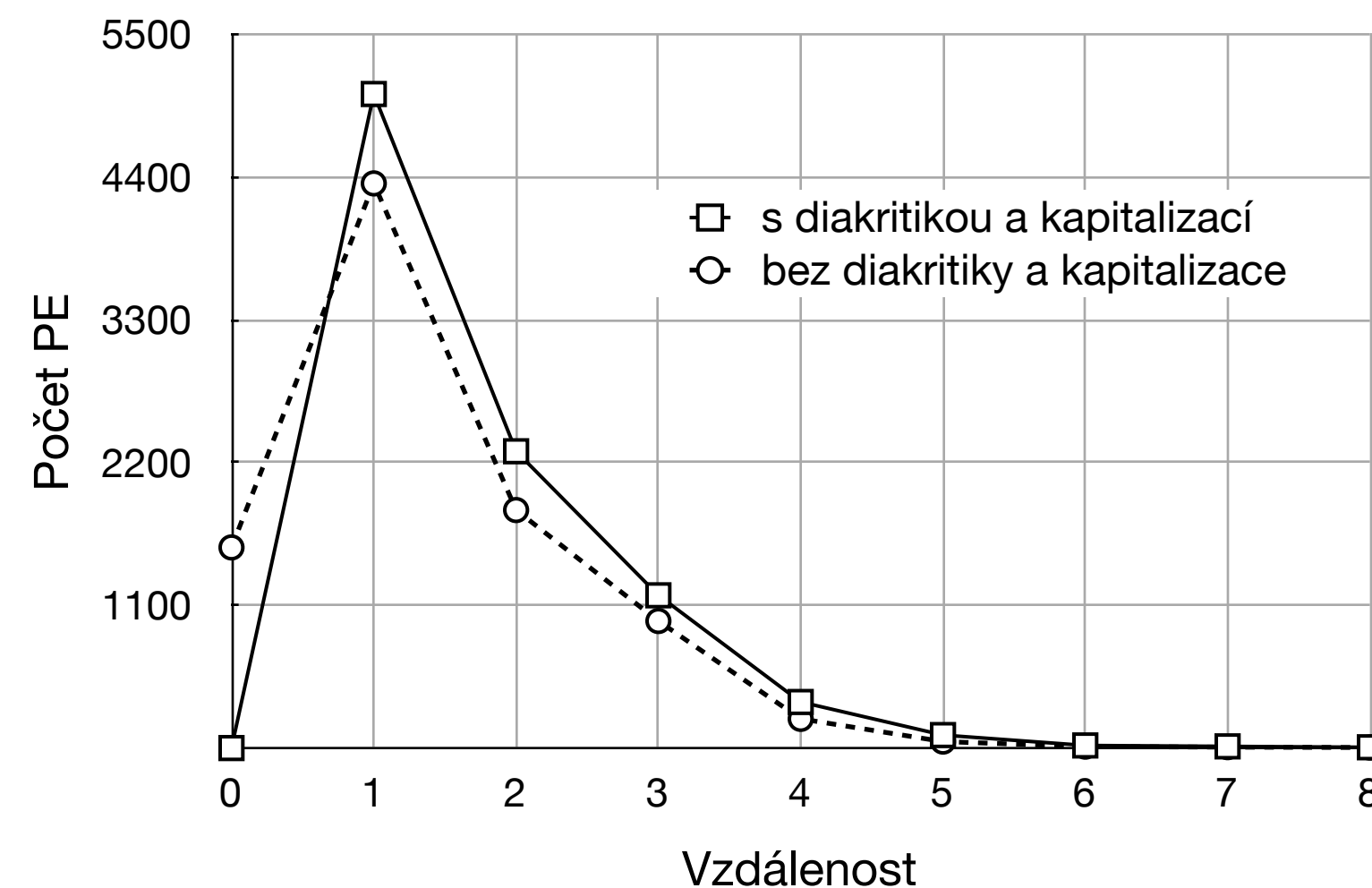
Levenshteinova vzdálenost

- každý řetězec nad abecedou Σ odlišný od požadované formy FR.

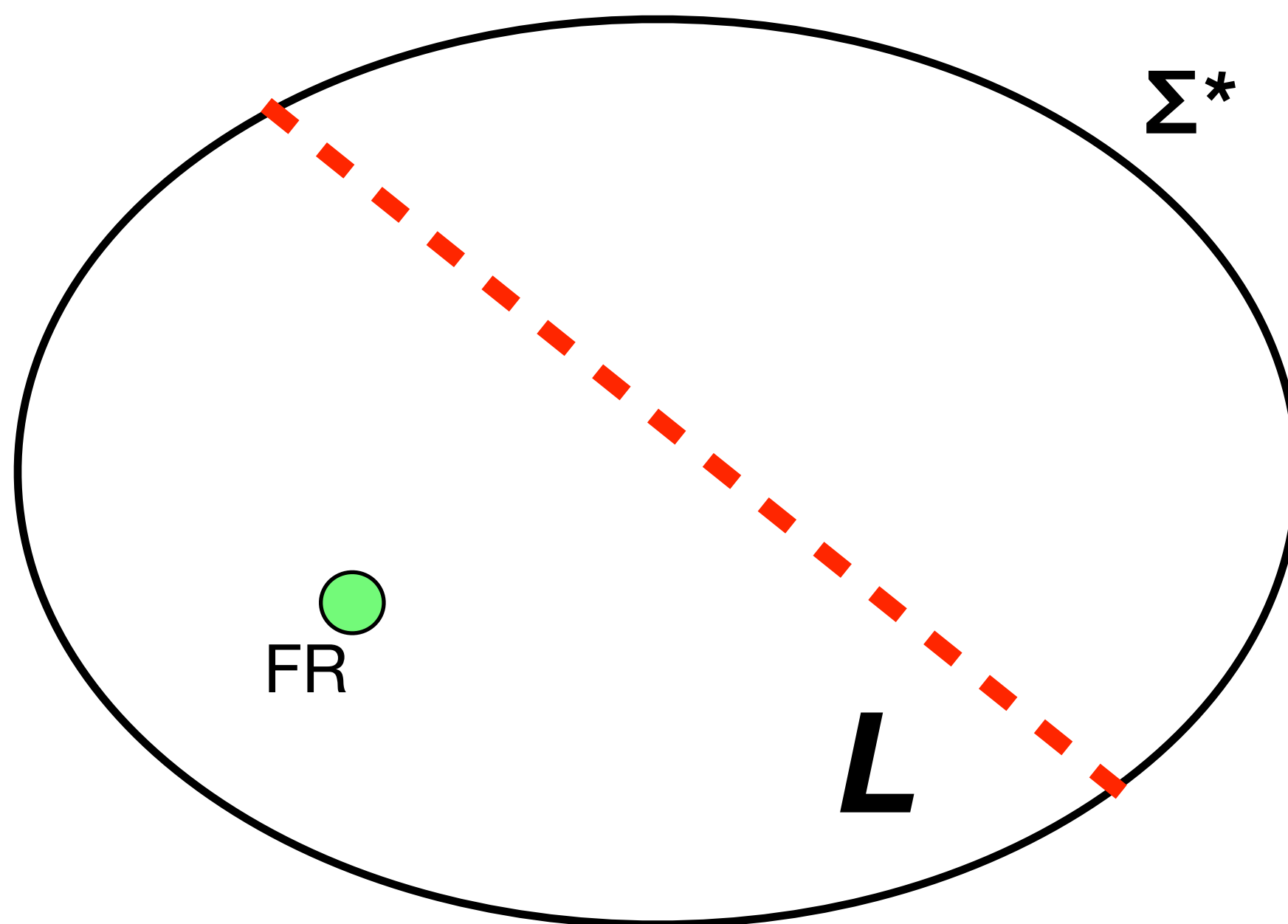
$$PE \in \Sigma^* \wedge PE \neq FR$$

Levenshteinova vzdálenost

Existující vs. neexistující formy v daném jazyce

- každý řetězec nad abecedou Σ odlišný od požadované formy FR z jazyka L.

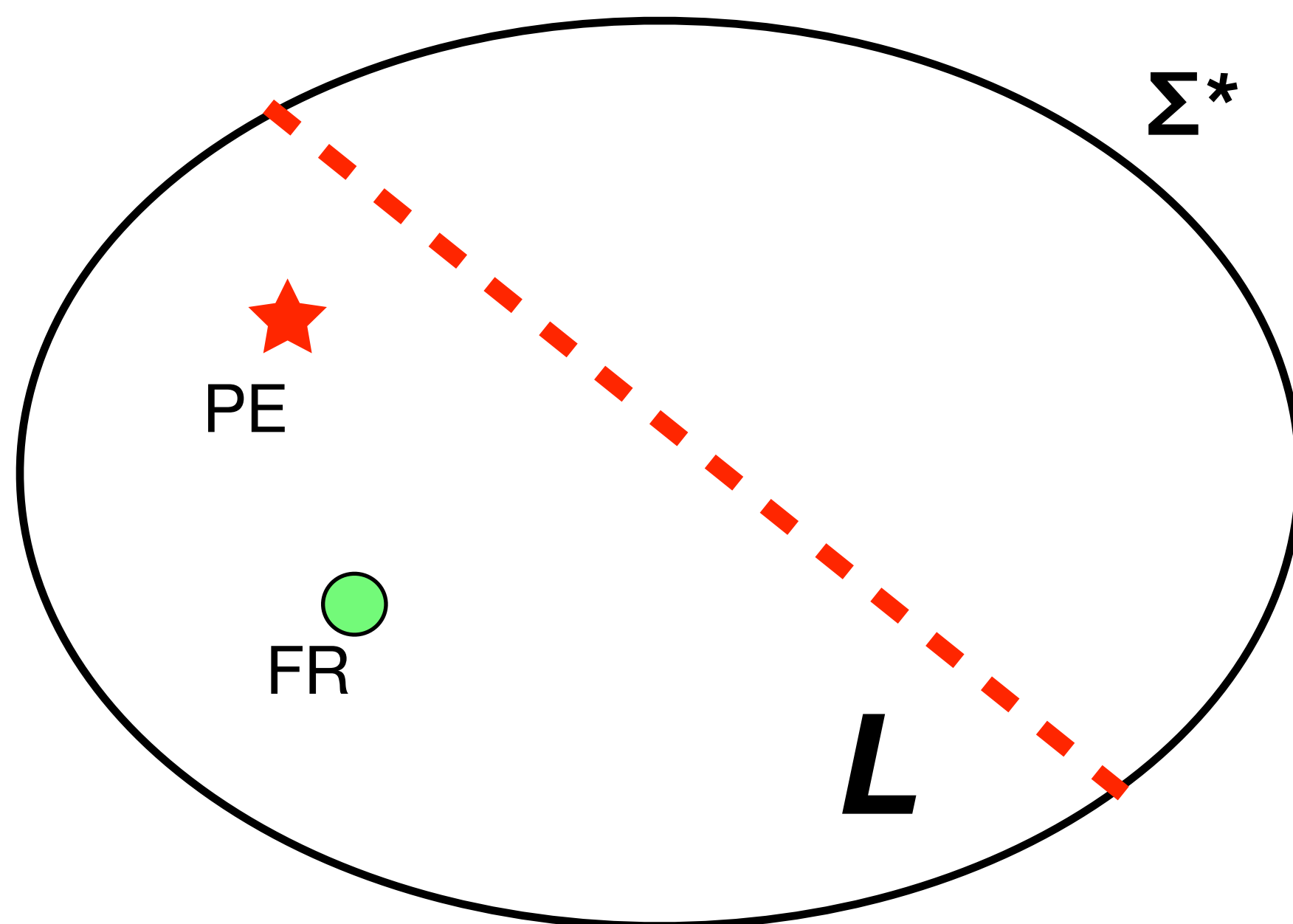

L - množina obsahující všechny existující formy daného jazyka

FR $\in$ **L**

Existující vs. neexistující formy v daném jazyce

- každý řetězec nad abecedou Σ odlišný od požadované formy FR z jazyka L.

$$PE \in L \wedge PE \neq FR$$

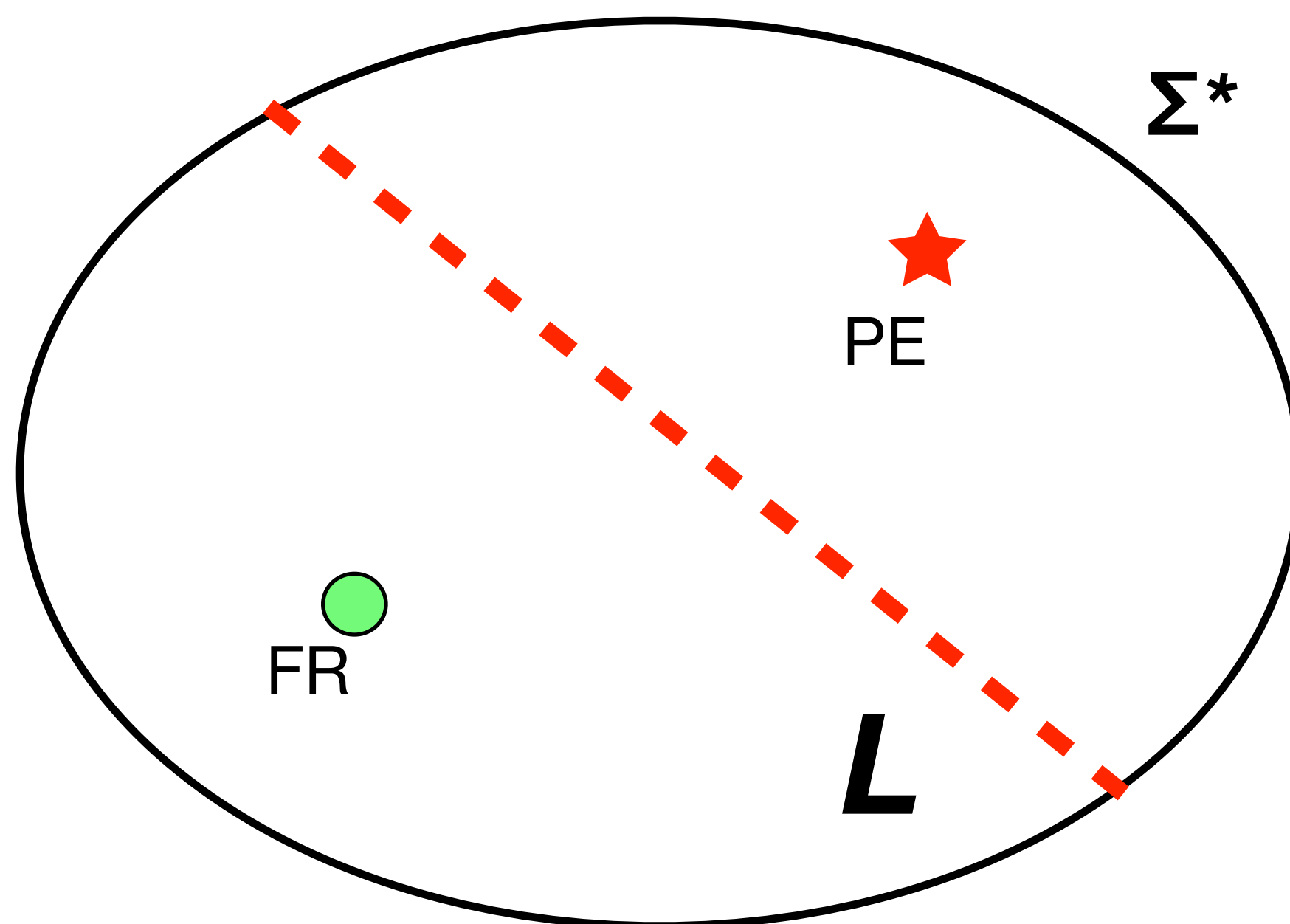
matce@matku

matce@mate

55 % ze všech PE (podle Aspell)

Existující vs. neexistující formy v daném jazyce

- každý řetězec nad abecedou Σ odlišný od požadované formy FR z jazyka L .

$$PE \notin L \wedge PE \neq FR$$

matce@matke

matce@mzrke

45 % ze všech PE (podle Aspell)

Morfologická interpretace

► Hypotéza předpokládající morfologicky motivované chyby

podepřená pracemi v oboru osvojování cizího jazyka

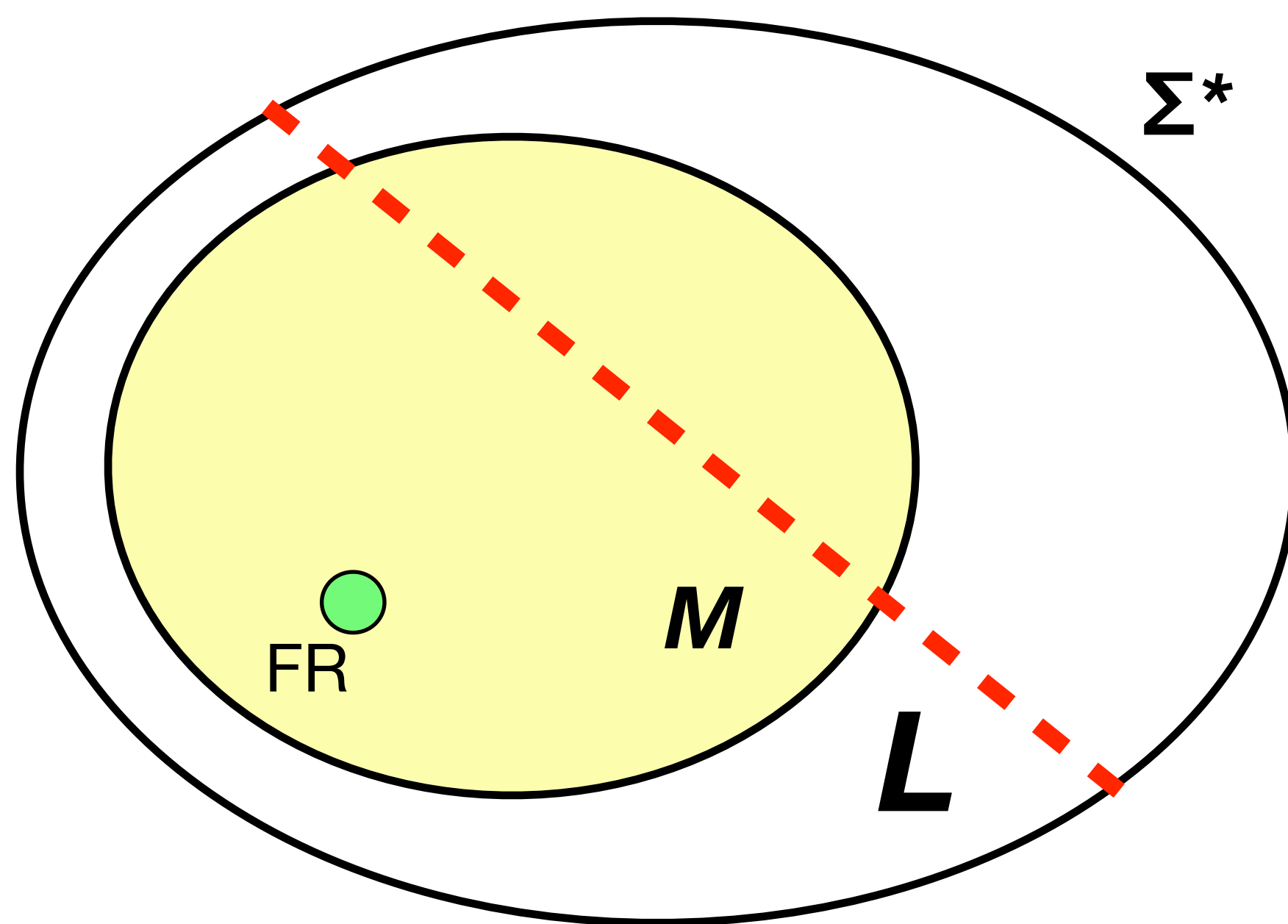
*Chybná produkce (**PE**) není nahodilá forma, ale lze ji vypočítat z požadované formy (**FR**)*

- nesprávná **kombinace** morfémů (porušení morfematických omezení)
- neadekvátní aplikace alternačních **pravidel**

Motivace:

- rozlišování mezi chybami v **kompetenci** (error) a **performanci** (mistake)
- **interference**, vlastnosti **mezijazyka**, u-shaped learning curve

Morfologická interpretace

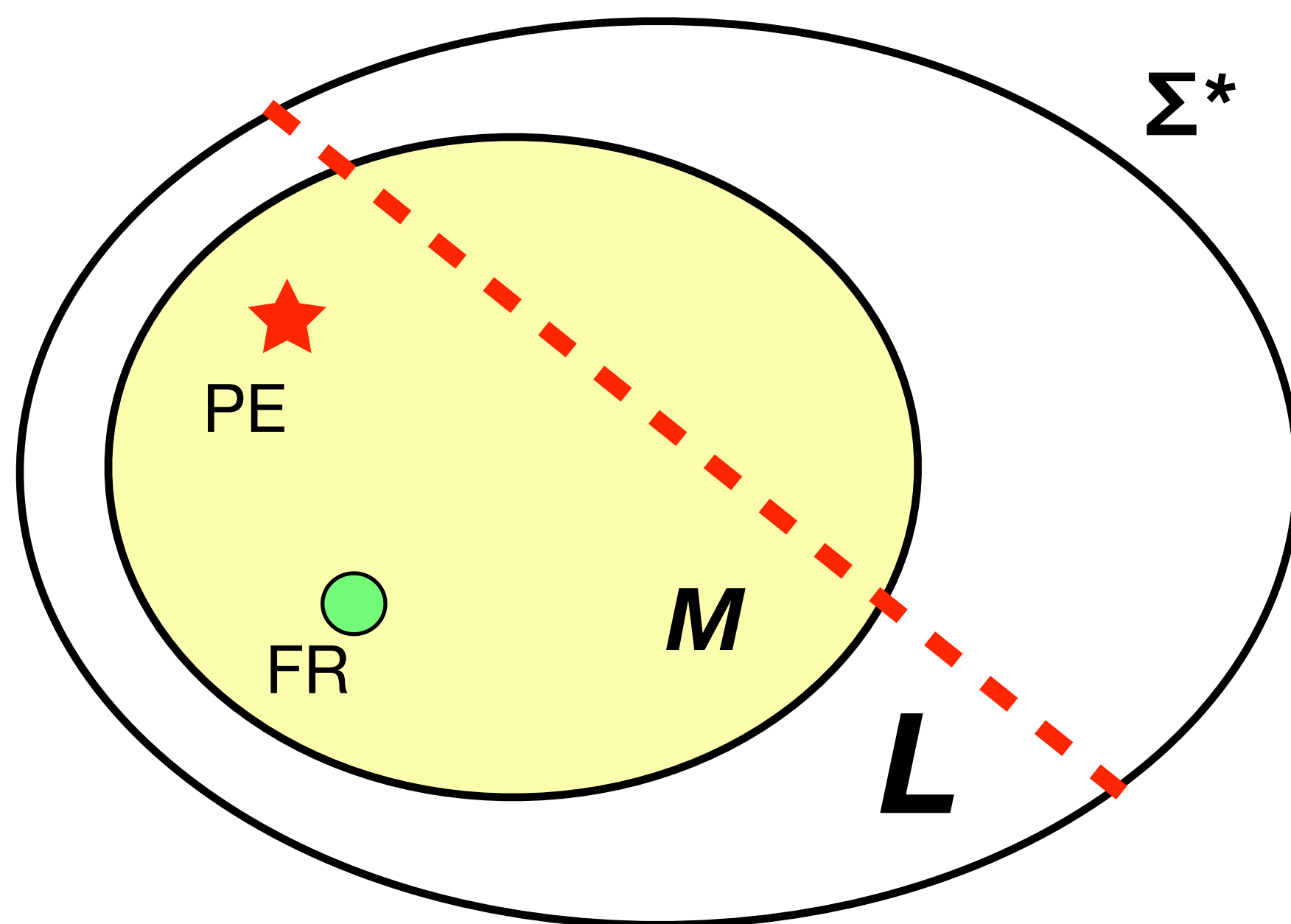

M : množina obsahující všechny formy, které mají **morfologickou interpretaci** pro FR , tzv. **hypotetické formy**

Hypotetické formy (FH) z FR

všechny formy vytvořené od **kmenu** FR pomocí **jakékoliv koncovky** a s eventuální chybnou realizací alternace, diakritiky a kapitalizace.

Morfologická interpretace

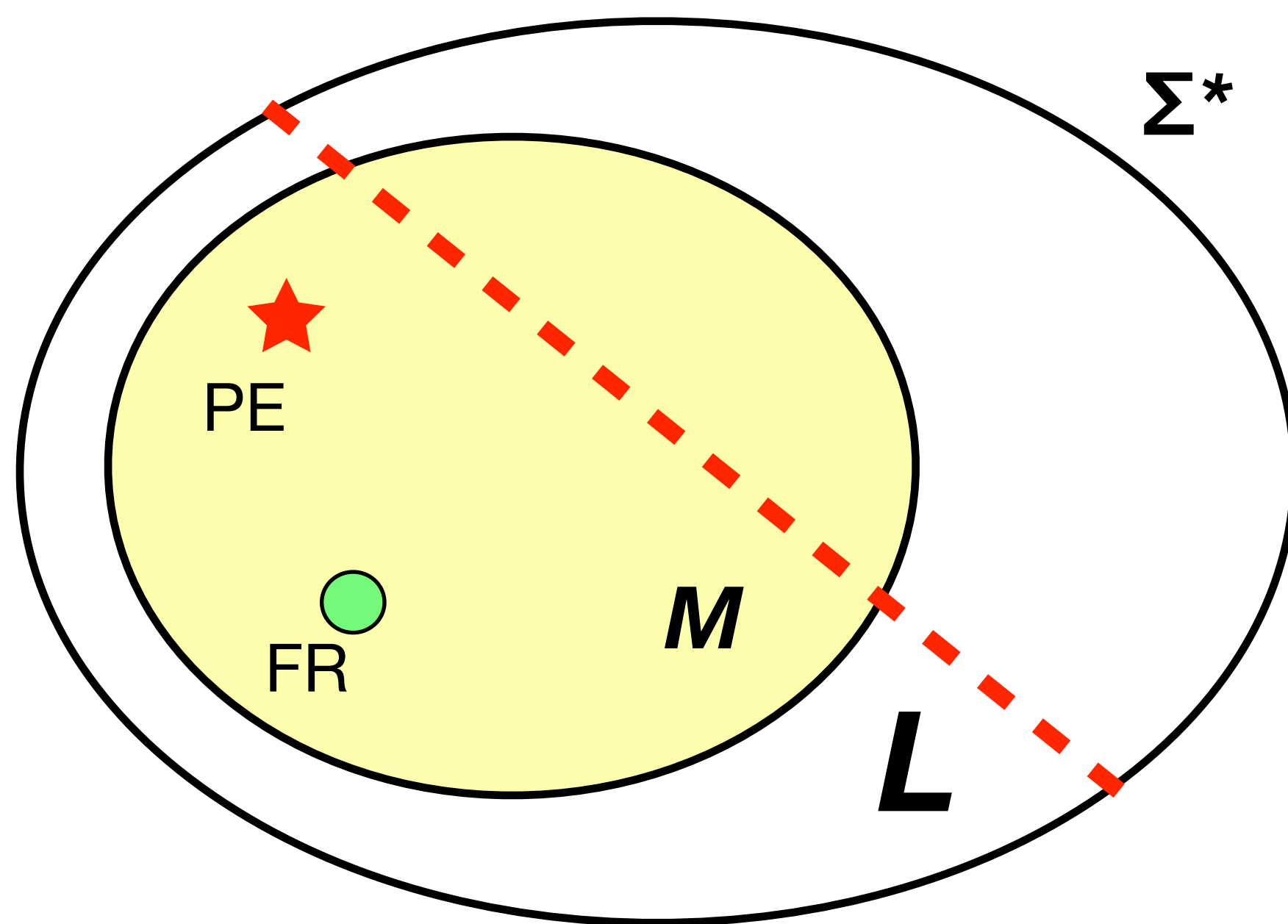

$$PE \in L \wedge PE \in M \wedge PE \neq FR$$

Morfologická interpretace PE

$$PE = FH \Rightarrow PEM$$

Morfologická interpretace

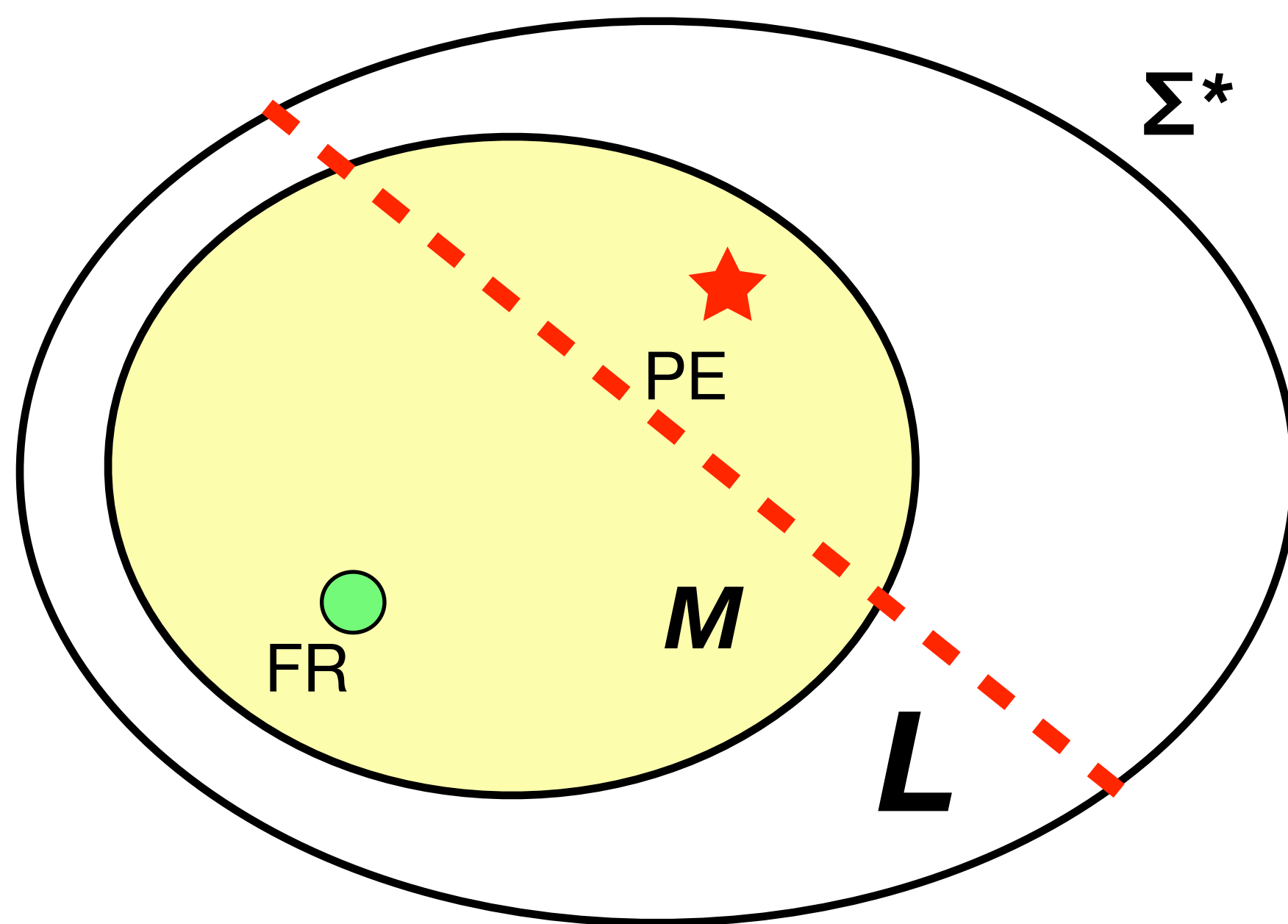

$$\mathbf{PE} \in \mathbf{L} \wedge \mathbf{PE} \in \mathbf{M} \wedge \mathbf{PE} \neq \mathbf{FR}$$

matce@matku

57 % ze všech PEM (*podle Aspell*)

Morfologická interpretace

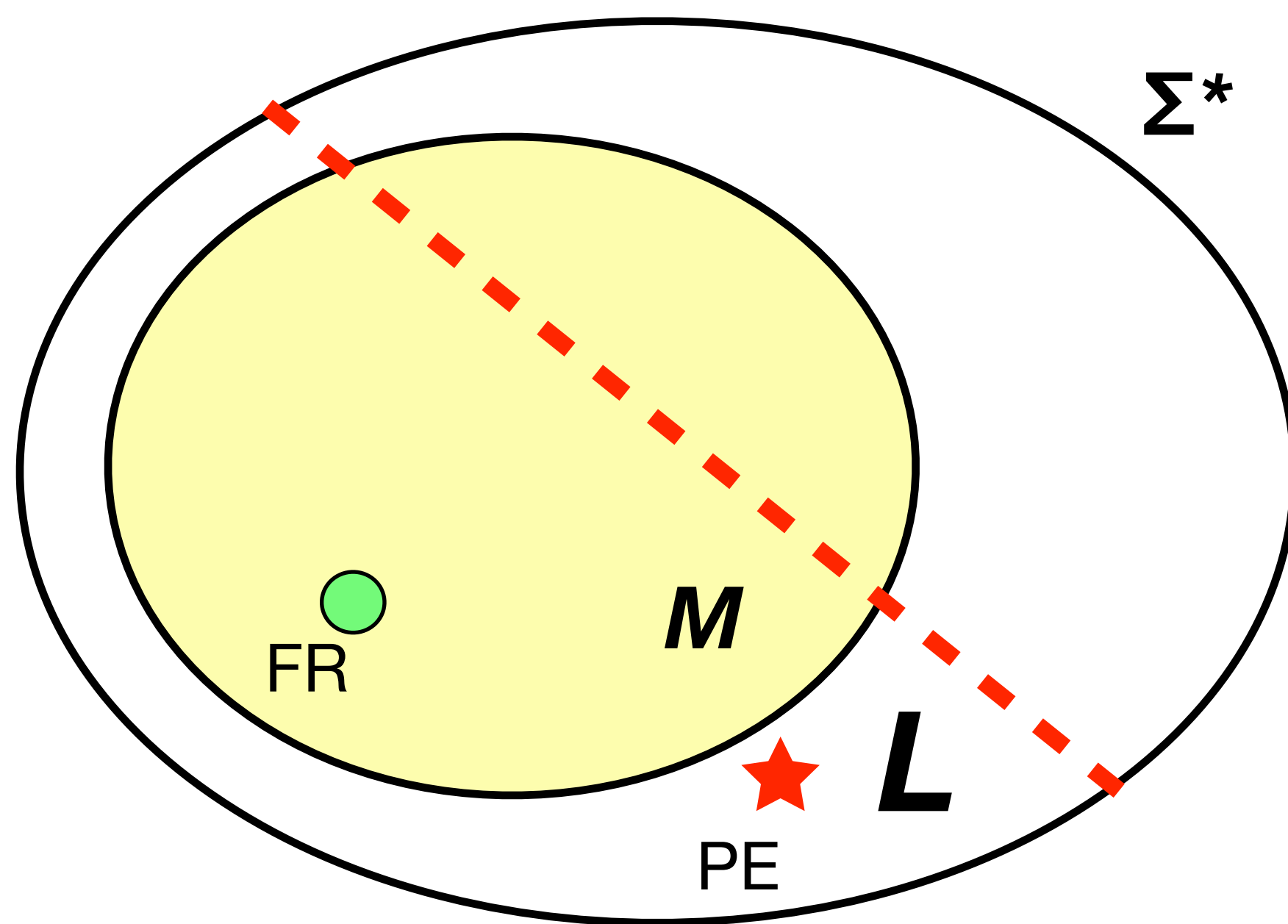

$$\mathbf{PE} \notin \mathbf{L} \wedge \mathbf{PE} \in \mathbf{M} \wedge \mathbf{PE} \neq \mathbf{FR}$$

matce@matke

43 % ze všech PEM (*podle Aspell*)

Nemorfologická interpretace

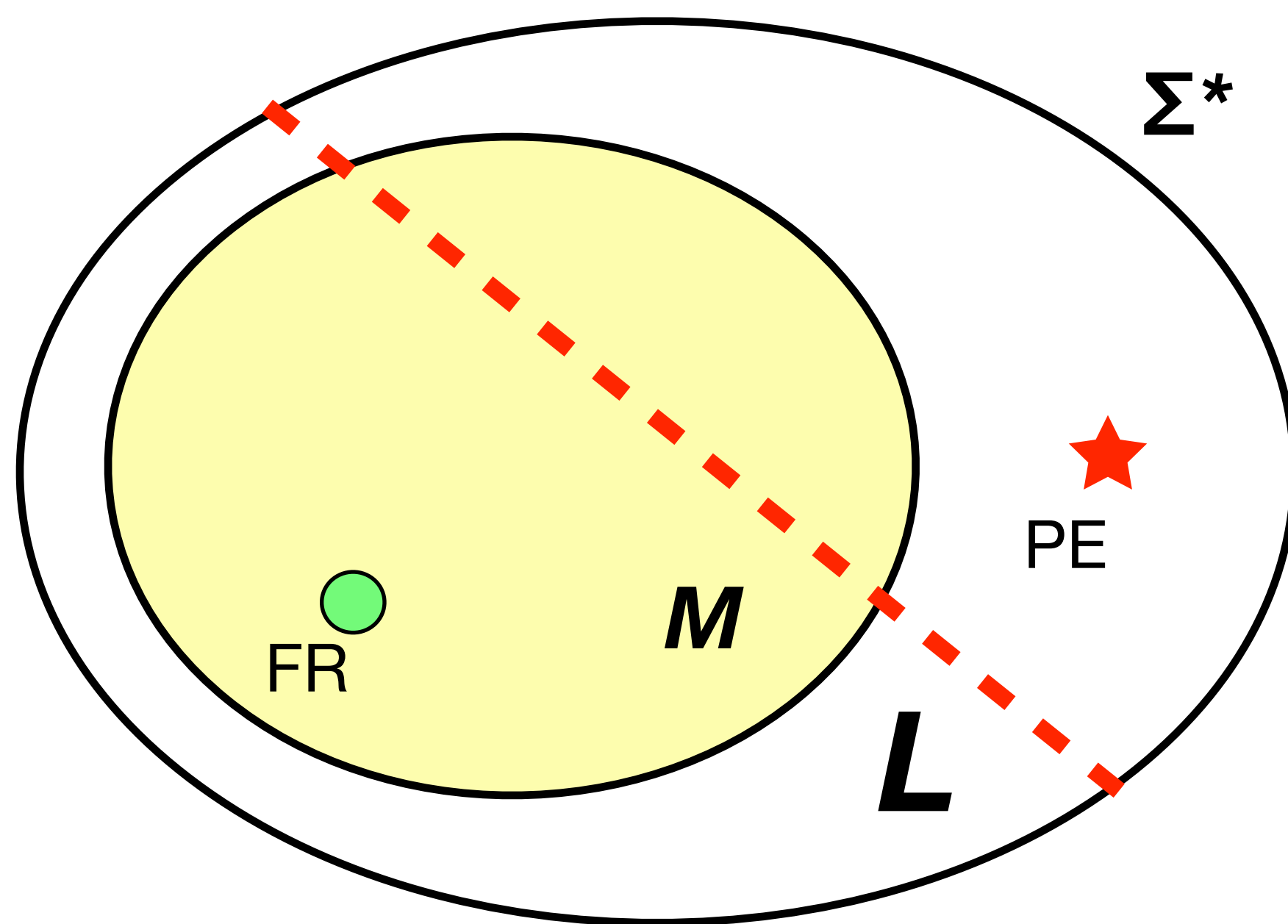

$$PE \in L \wedge PE \notin M \wedge PE \neq FR$$

matce@mate

43 % ze všech non-PEM (podle Aspell)

Nemorfologická interpretace

$$PE \in L \wedge PE \notin M \wedge PE \neq FR$$

matce@mzrke

57 % ze všech non-PEM (podle Aspell)

Nalezení interpretace pro danou PE

- základní předpoklady k nalezení interpretace PE :

(1) morfologická anotace požadované formy FR

requis	lemme	catLex	catMorph	cas	num	gen	alt	pdgm
matce	matka	SUBST	N	dat	sg	f	k > c	zn_Re

(2) model české morfologie umožňující generování hypotetických forem (FR)

- **deklarativní** část : seznam morfologicky anotovaných koncovek seřazených do skloňovacích paradigmat
- **procedurální** část : pravidla pro realizaci morfonologických alternací kmene v závislosti na určité koncovce

Skloňovací vzory - paradigma pádových koncovek

- **koncovky** a hodnoty jejich **morfologických kategorií** uspořádané do skloňovacích vzorů (14 základních typů pro substantiva, 101 podvzorů, dále adjektiva, zájmena, číslovky)
- Vymezení paradigmatu nebere ohled na případné **alternace kmene**
- **kmen** substantiva : lemma bez koncové samohlásky (*matk + a*)

pražská morfologie

R|**zn6e**lkočlkočka|0|0|N|0|0|0

R|**0**hůl|hůl|NFS1@|NNFS1-----@----|N|0|0|(klacek)

R|**0**hole|hůl|NFS2@|NNFS2-----@----|N|0|0|(klacek)

strukturováno v **XML** (použití pro vizualizace na studentské platformě)

Pravidla pro realizaci alternací

- Implementováno jako ad hoc funkce **Alternuj(Kmen, Koncovka)** obsahující algoritmy pro cca 32 možných alternací
- Ověření realizace alternací a jejich výjimek na 50 000 nejčastějších českých slov (*Frekvenční slovník češtiny*, 2004)

Vokalické

- 1) kvantitativní
- 2) kvalitativní
- 3) zánik epentetického e
- 4) vložení epentetického e

jméno > *jmen*, *houba* > *hub*, *sníh* > *sněhu*, ...
vejce > *vajec*, *přítel* > *přátelé*, *Jan* > *Jene*
stromek > *stromku*, ...
cihla > *cihel*, ...

Konsonantické

- 5) měkčení r
- 6) palatalizace A
- 7) palatalizace B
- 8) palatalizace souhláskové skupiny
- 9) grafická alternace
- 10) depalatalizace

doktor > *doktoři*, *starý* > *staří*, ...
kočka > *kočce*, *moucha* > *mouše*, ...
člověk > *člověče* ....
pražský > *pražští*, ...
choť > *choťem*, *žákyně* > *žákyně*, ...
zed' > *zdmí*

Jiné (lepší?) řešení pro morfologickou analýzu PE

Náročnost vytváření a údržby morfologického modelu **ad hoc**...

Komputačně elegantnější a univerzálnější řešení

- implementovat morfologii pomocí **lexikálního převodníku** složeného z kaskády jednotlivých dílčích převodníků kombinovaných pomocí regulární operace **kompozice** : *morfotaktický filtr, slovník morfémů a kontextová pravidla pro alternace* (Karttunen & Beesley 2003)
-
- použít k analýze sérii **neúplných převodníků** s uvolněnými omezeními v morfotaktickém filtru (pro nesprávné kombinace kmene a koncovky) a bez zapojení alternačních pravidel (pro formy s nesprávně provedenou alternací)

Morfologická interpretace PE a typ chyby

- v případě, že se určitá **hypotetická forma** shoduje s **PE**, pak jsou její morfologické atributy považovány za morfologickou **interpretaci PE**
- **typ** chyby je určen podle **rozdílu** existujícího mezi anotací požadované formy (FR) a morfologickou interpretací **PE**
- pouze **morfologie** (popis chybné formy), nikoliv **syntax** (interpretace funkce chybné formy)

Aničce bolí hlava.   (La tête fait mal à Anička)

Aničkou ...

Aničky ...

...

Morfologická interpretace PE a typ chyby

- určení typu chyby podle **zasaženého atributu**:

<i>matku</i>	≠	<i>matky</i>
<i>cas : acc</i>		<i>cas : gen</i>
<i>num : sg</i>		<i>num : sg</i>
<i>gen : f</i>		<i>gen : f</i>
<i>pdgm : zn_Re</i>		<i>pdgm : zn_Re</i>
<i>alt : sans</i>		<i>alt : sans</i>
<i>dia : 0</i>		<i>dia : 0</i>

atribut	typ chyby
cas	chyba v pádě
num	chyba v čísle
gen	chyba v rodě
alt	chyba v alternaci
pdgm	chyba ve skloňovacím vzoru
dia	chyba v diakritice

Interpretace

1

Morfologická interpretace PE a typ chyby

- určení typu chyby podle **zasaženého atributu**:

<i>matku</i>	≠	<i>matky</i>
<i>cas : acc</i>		<i>cas : nom</i>
<i>num : sg</i>		<i>num : pl</i>
<i>gen : f</i>		<i>gen : f</i>
<i>pdgm : zn_Re</i>		<i>pdgm : zn_Re</i>
<i>alt : sans</i>		<i>alt : sans</i>
<i>dia : 0</i>		<i>dia : 0</i>

atribut	typ chyby
cas	chyba v pádě
num	chyba v čísle
gen	chyba v rodě
alt	chyba v alternaci
pdgm	chyba ve skloňovacím vzoru
dia	chyba v diakritice

Interpretace

2

ambiguita koncovek, několik možných interpretací

Generace hypotetických forem

- 1 **korektně provedená alternace:** *matce, hole, jmen*
- 2 **pouhá konkatence kmene a koncovky:** *matke, hůle, jmén*
- 3 **nekorektně provedená alternace:** *kolu (kůlu), Isu (lesu), překladatlovi*

Hypotetická (HF) a chybná forma (PE) jsou před srovnáním zbaveny **diakritiky** a **kapitalizace**. Případné rozdíly jsou zachyceny v interpretaci.

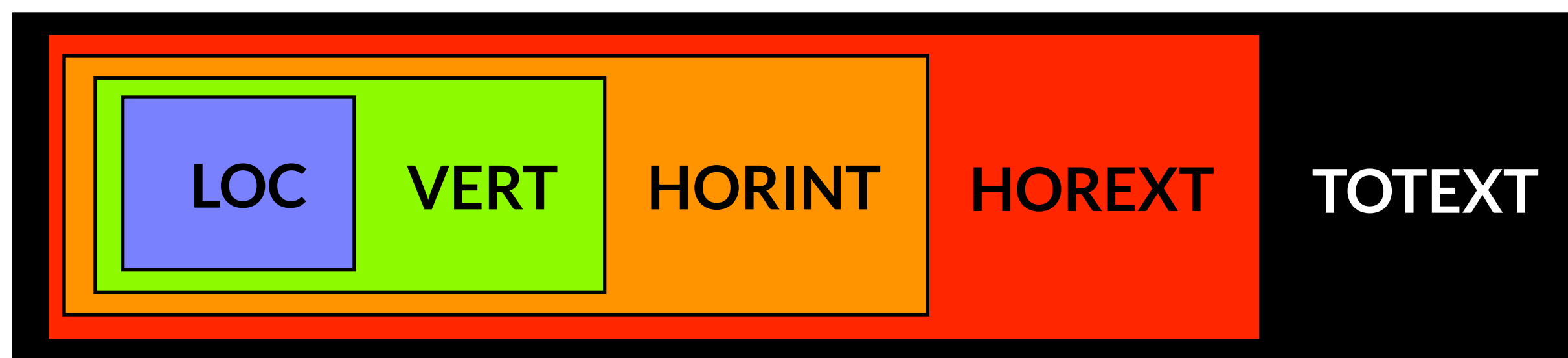
Např. *růži@růží* bude mít dvě interpretace: chyba v pádě a chyba v diakritice

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

- omezit počet koncovek pro generování hypotetických forem
  - ▶ Bez omezení by pro generaci FH bylo nutné vytvořit minimálně **1750 forem** pro každou FR (7 pádů x 2 čísla x 125 deklinačních vzorů + alternace a diakritika)

Dva typy omezení:

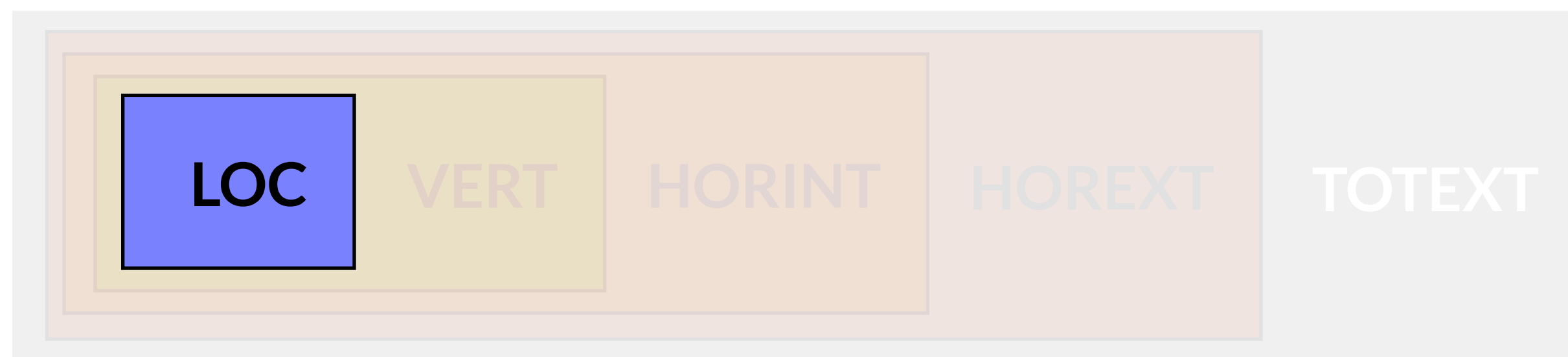
- (1) použít **pouze koncovky**, které lze izolovat na pravé periférii PE
- (2) kontrolovat **rozdíl** hodnot gramatických kategorií FH vůči FR

- ▶ lokální
- ▶ vertikální
- ▶ horizontální interní
- ▶ horizontální externí
- ▶ externí úplné

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

• LOKÁLNÍ INTERPRETACE

domu@důmu[ů>o@sans]

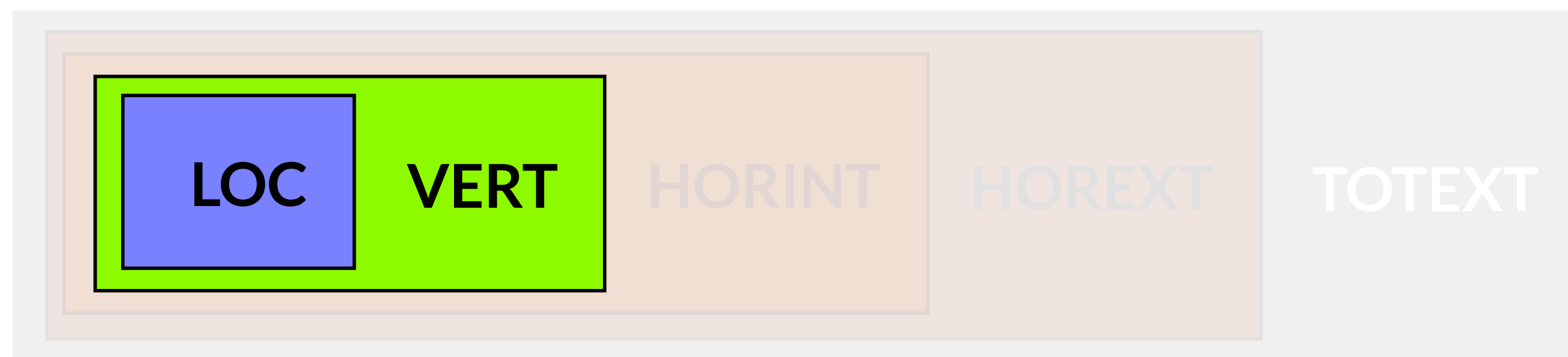
Atributy zasažené v nově rozpoznaných formách pro daný rozsah generace FH*:

cas	num	gen	pdgm	alt	dia
shoda možný rozdíl ve variantě koncovky	shoda	shoda	shoda	korektní	korektní
				chybná	chybná

*) Rozdíl v kapitalizaci je z přehledu vynechán, protože se nejedná o morfologický problém. Diagnostika se ním ovšem pracuje.

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

• VERTIKÁLNÍ INTERPRETACE

turistu@turista[acc@nom]

Atributy zasažené v nově rozpoznaných formách pro daný rozsah generace FH:

cas	num	gen	pdgm	alt	dia
shoda	shoda	shoda	shoda	korektní	korektní
rozdíl	rozdíl	rozdíl pouze adj / pron		chybná	chybná

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

- HORIZONTALNÍ INTERNÍ INTERPRETACE**

jablcích@jablkech[mt_s@mt]

Atributy zasažené v nově rozpoznaných formách pro daný rozsah generace FH:

cas	num	gen	pdgm	alt	dia
shoda	shoda	shoda	rozdí pouze v rámci modelového vzoru a podvzorů FR	korektní	korektní
				chybná	chybná

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

- HORIZONTALNÍ INTERNÍ INTERPRETACE - bez omezení**

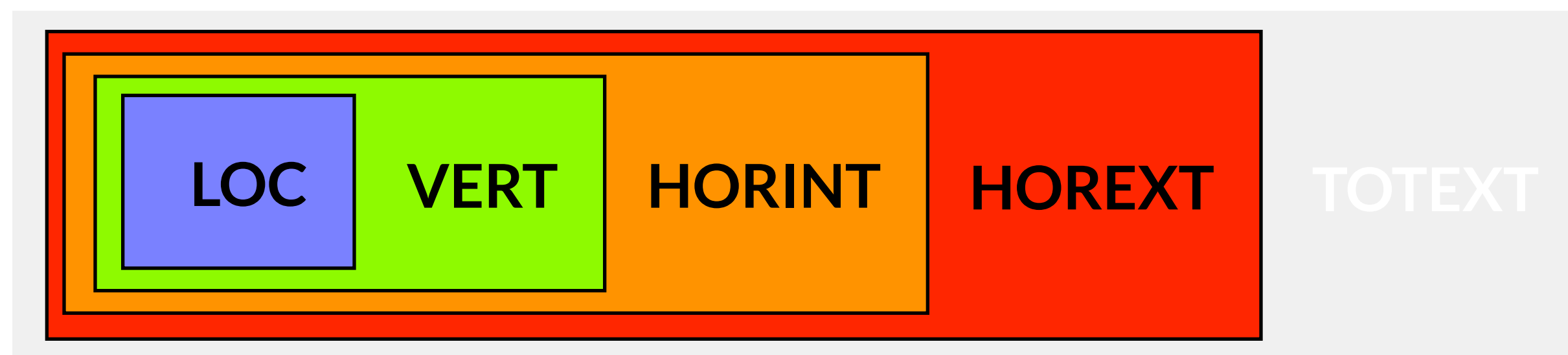
tatínka@tatínce[pn_h@pn l
acc@voc]

Atributy zasažené v nově rozpoznaných formách pro daný rozsah generace FH:

cas	num	gen	pdgm	alt	dia
shoda	shoda	shoda	rozdíl pouze v rámci modelového vzoru a podvzorů FR	korektní	korektní
rozdíl	rozdíl	rozdíl pouze adj / pron		chybná	chybná

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

- HORIZONTALNÍ EXTERNÍ INTERPRETACE**

zvířat@zvířů[kr@scIn@m]

Atributy zasažené v nově rozpoznaných formách pro daný rozsah generace FH:

cas	num	gen	pdgm	alt	dia
shoda	shoda	shoda	rozdíl	korektní	korektní
		rozdíl	pouze vzory ze stejným zkončením jako FR	chybná	chybná

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

- HORIZONTALNÍ EXTERNÍ INTERPRETACE - bez omezení**

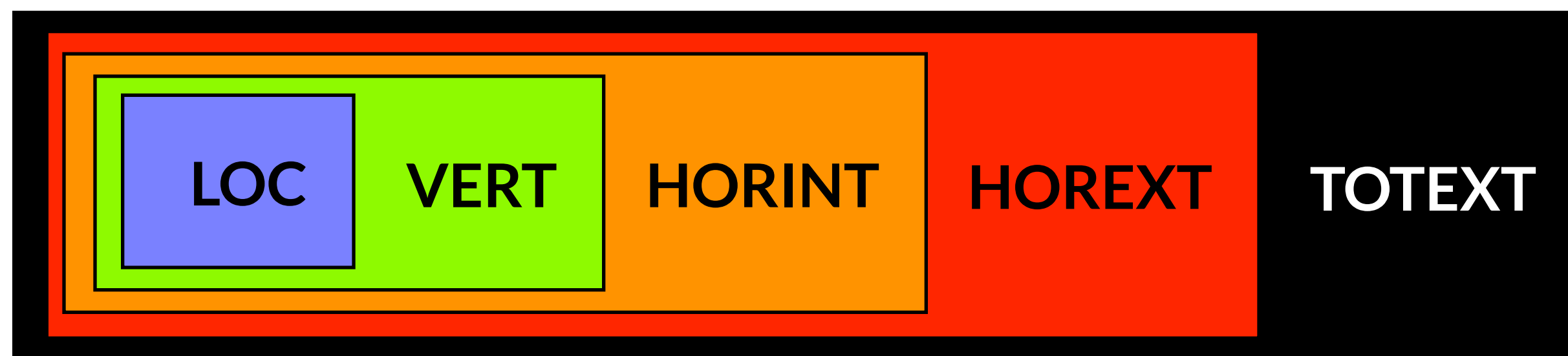
růži@růžu[rz@sc|acc@gen|
sg@pl|f@ml|dia]

Atributy zasažené v nově rozpoznaných formách pro daný rozsah generace FH:

cas	num	gen	pdgm	alt	dia
shoda	shoda	shoda	rozdíl pouze vzory ze stejným zkončením jako FR	korektní	korektní
rozdíl	rozdíl	rozdíl		chybná	chybná

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

- HORIZONTALNÍ EXTERNÍ INTERPRETACE**

dopis@dopisa[hd_RE@pnli@m]

Atributy zasažené v nově rozpoznaných formách pro daný rozsah generace FH:

cas	num	gen	pdgm	alt	dia
shoda	shoda	shoda	rozdíl všechny vzory v rámci morfologického typu	korektní	korektní
		rozdíl		chybná	chybná

Výběr koncovek pro generaci hypotetických forem (FH)

- HORIZONTÁLNÍ EXTERNÍ INTERPRETACE - bez omezení

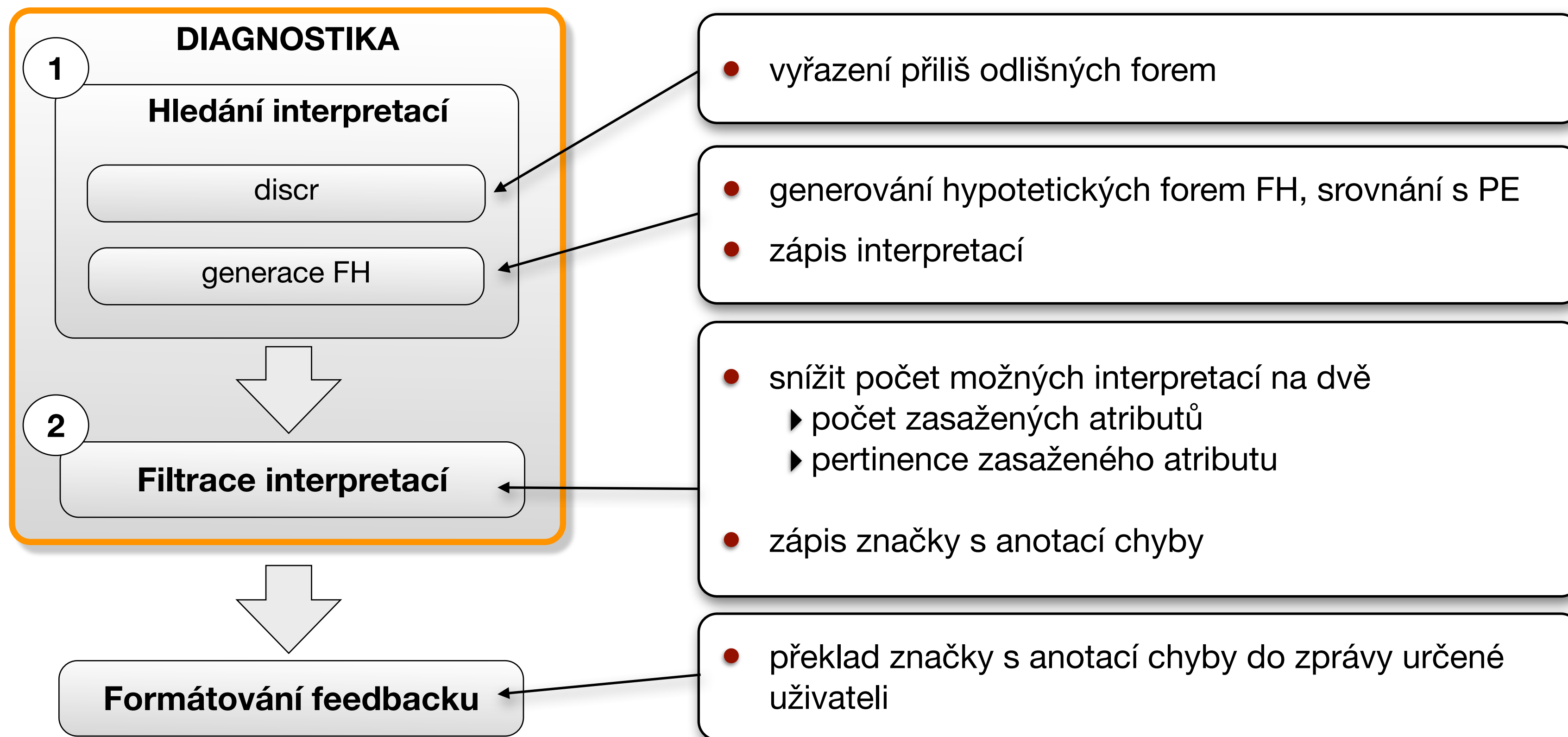

mrkve@mrkevové

Atributy zasažené v nově rozpoznaných formách pro daný rozsah generace FH:

cas	num	gen	pdgm	alt	dia
shoda	shoda	shoda	rozdíl všechny vzory v rámci morfologického typu	korektní	korektní
rozdíl	rozdíl	rozdíl		chybná	chybná

Průběh diagnostiky chyb

Vyřazené PE - DISCR

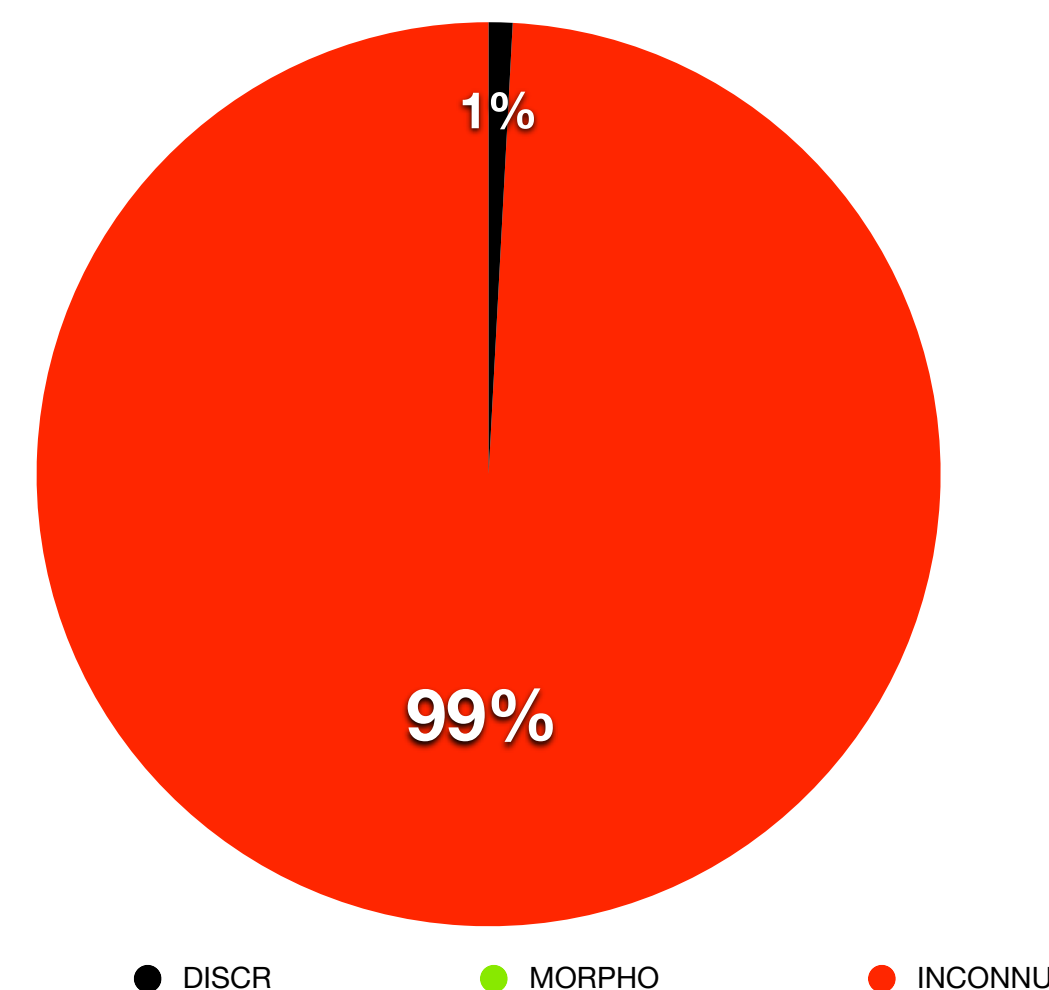
zpracování před zahájením morfologické analýzy

- Levenshtein > 5: `psa@pesmrkev` (LEV)
`hranolkami@ihoiug` (LEV)
- příliš krátké: `krav@kr` (COURT)
- příliš dlouhé: `turistů@turistsedadel` (LONG)
- jediný znak: `stromy@h` (LONG)

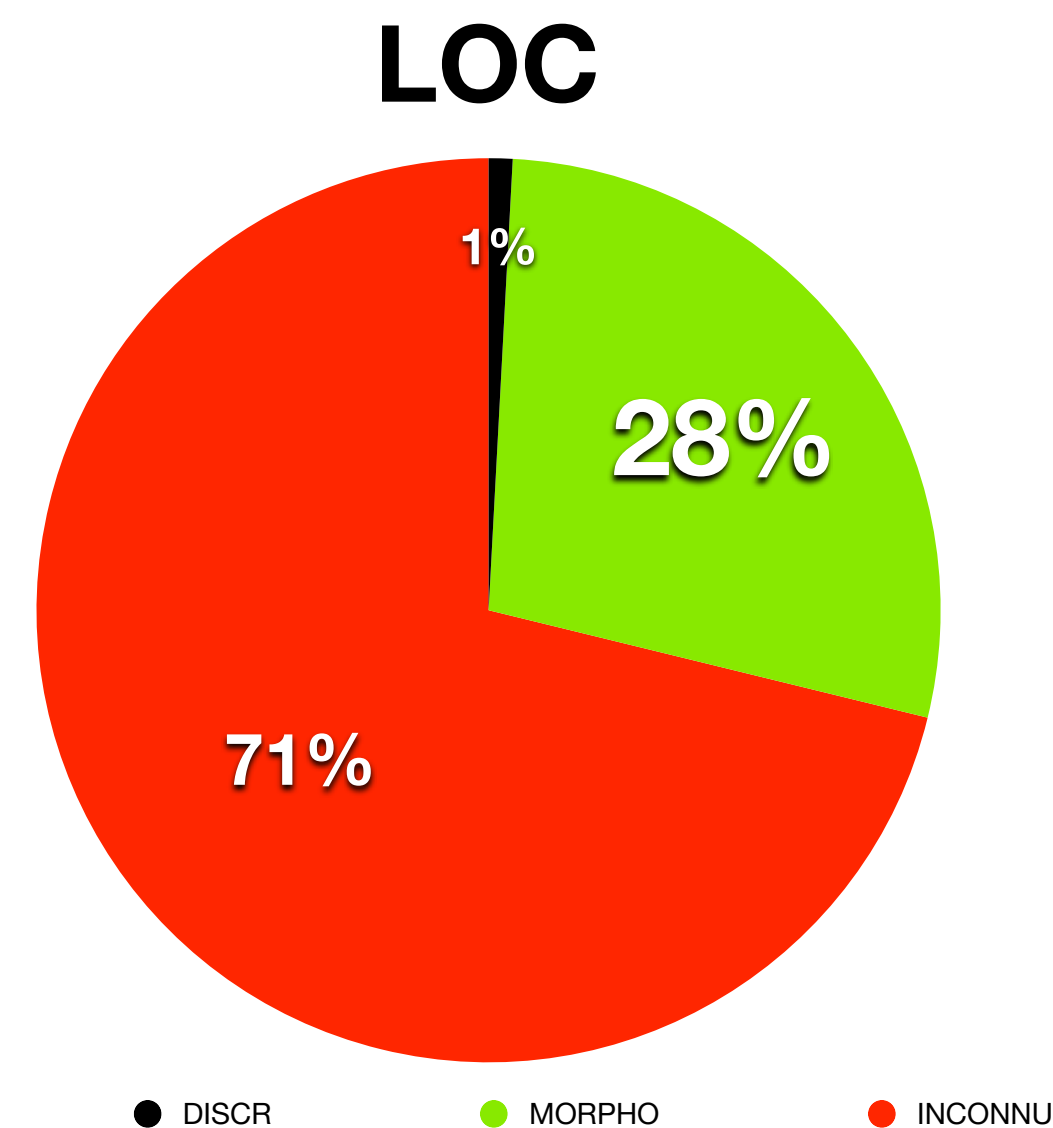
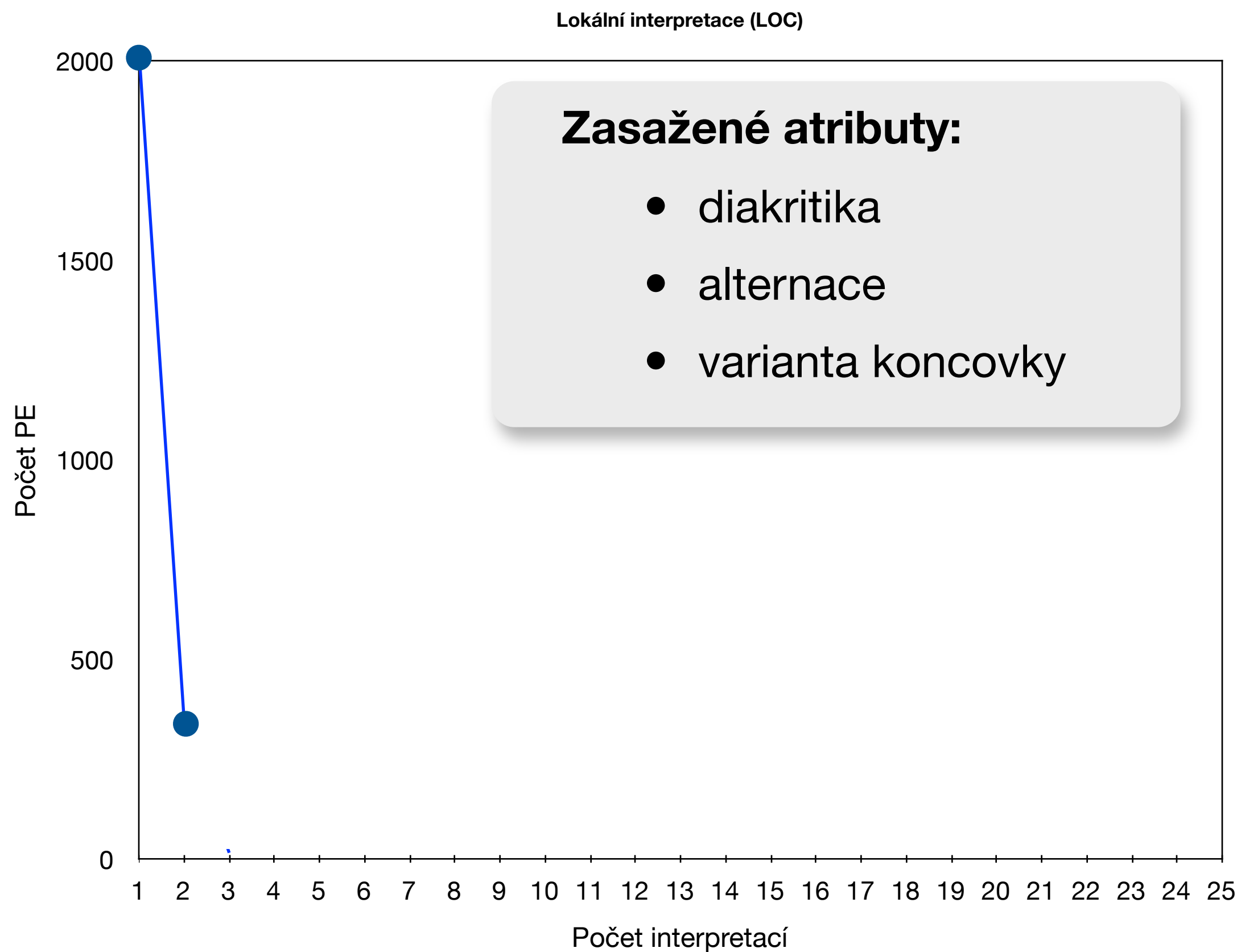

pouze **73** forem (0,83 %)

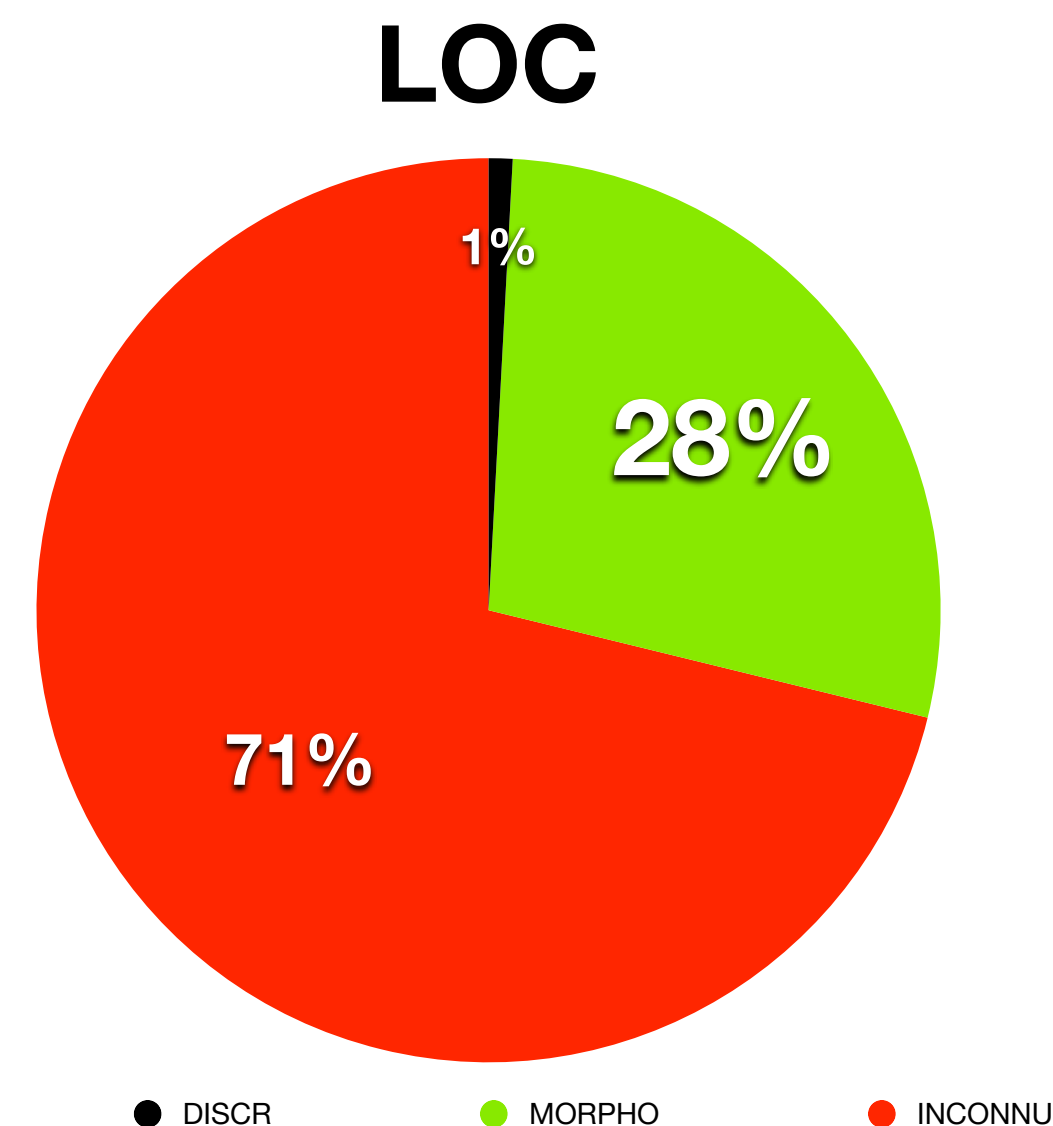
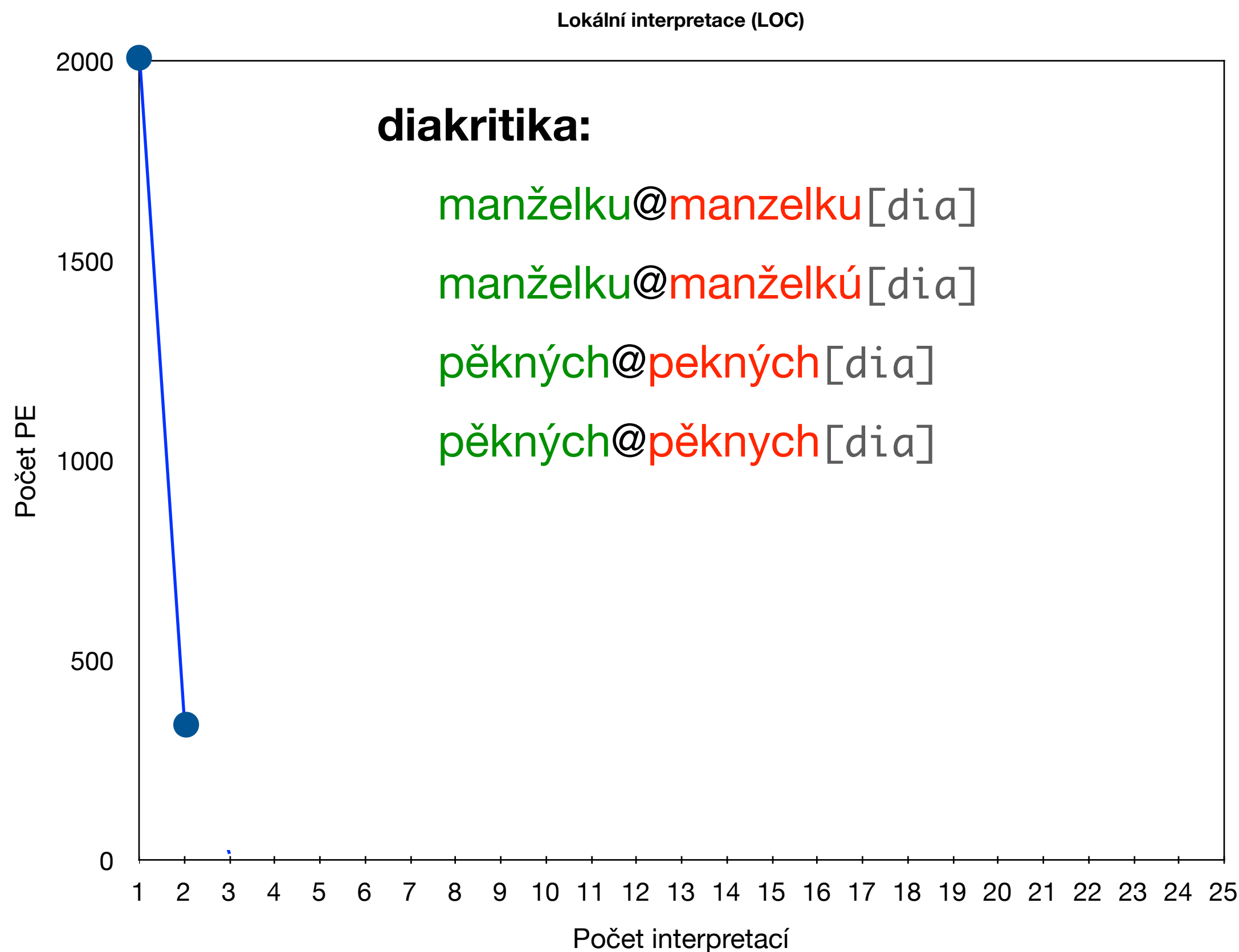
DISCR

Lokální interpretace

Lokální interpretace

Lokální interpretace

Lokální interpretace (LOC)

alternace:

domu@důmu[ů>o@sans]

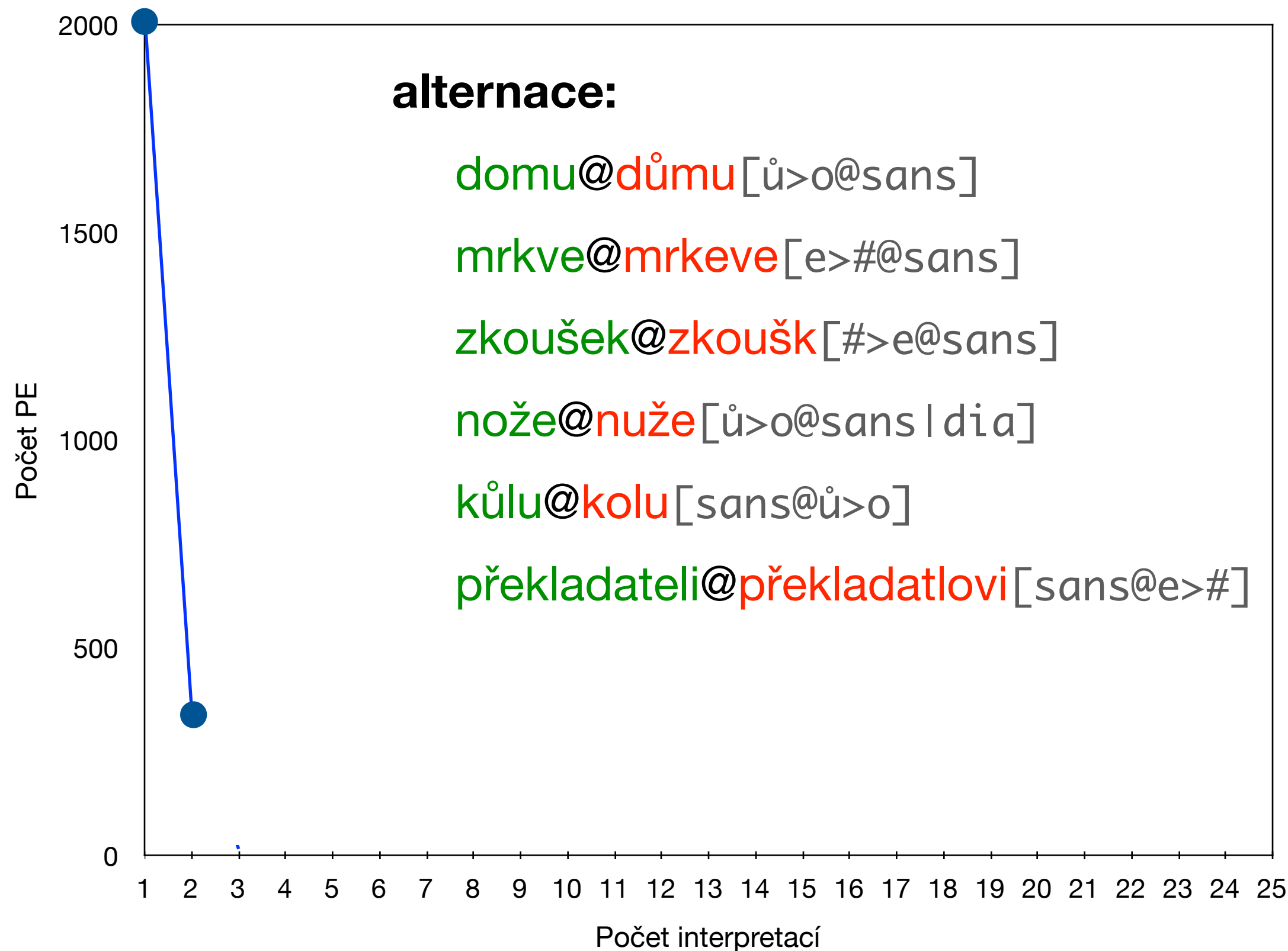
mrkve@mrkeve[e>#@sans]

zkoušek@zkoušk[#>e@sans]

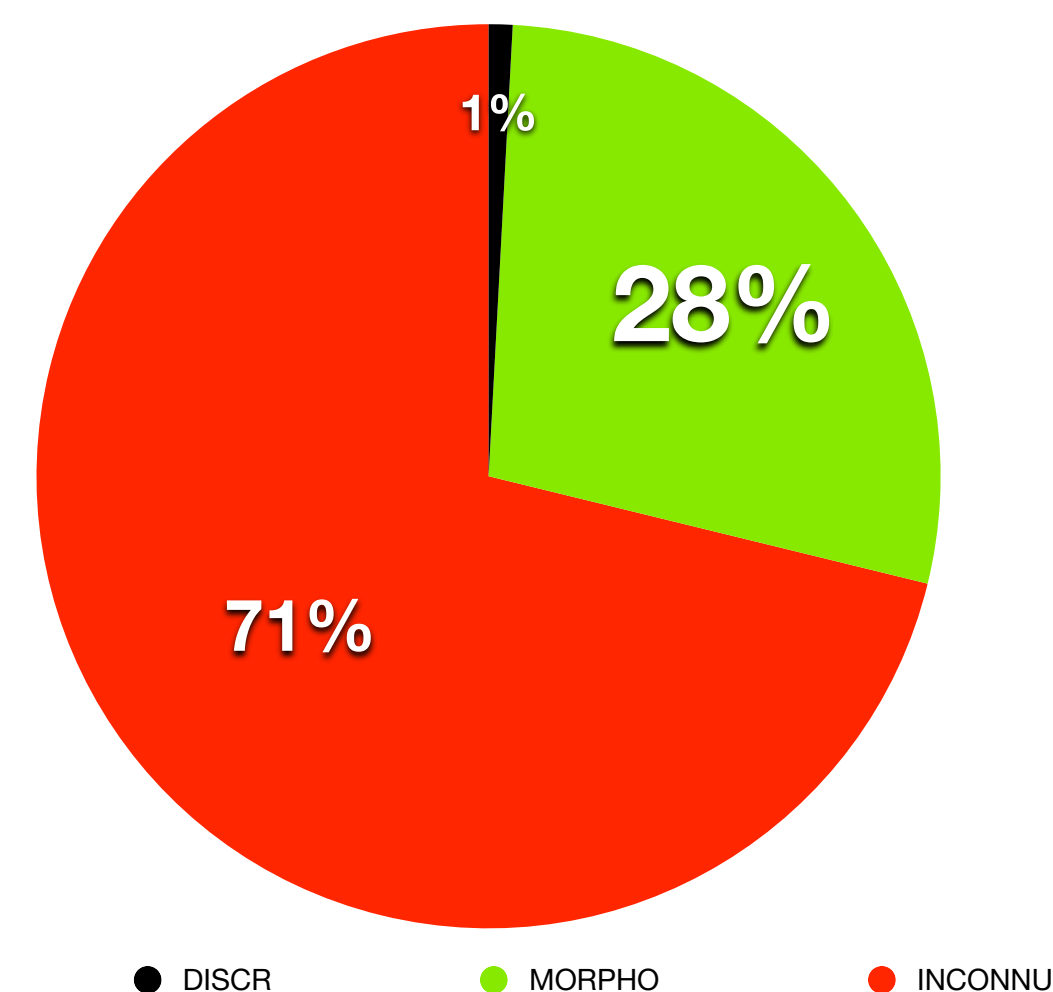
nože@nuže[ů>o@sans|dia]

kůlu@kolu[sans@ů>o]

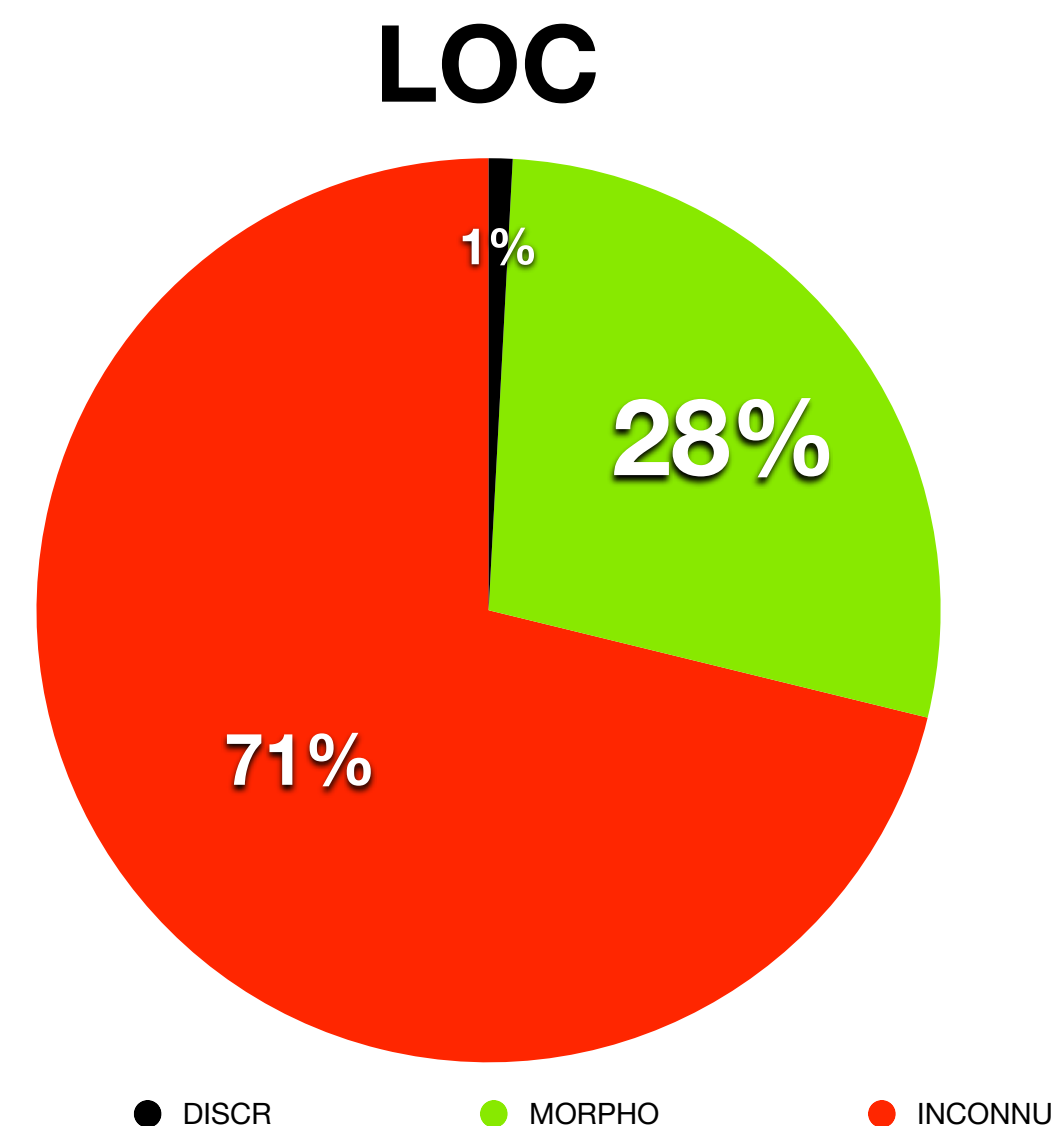
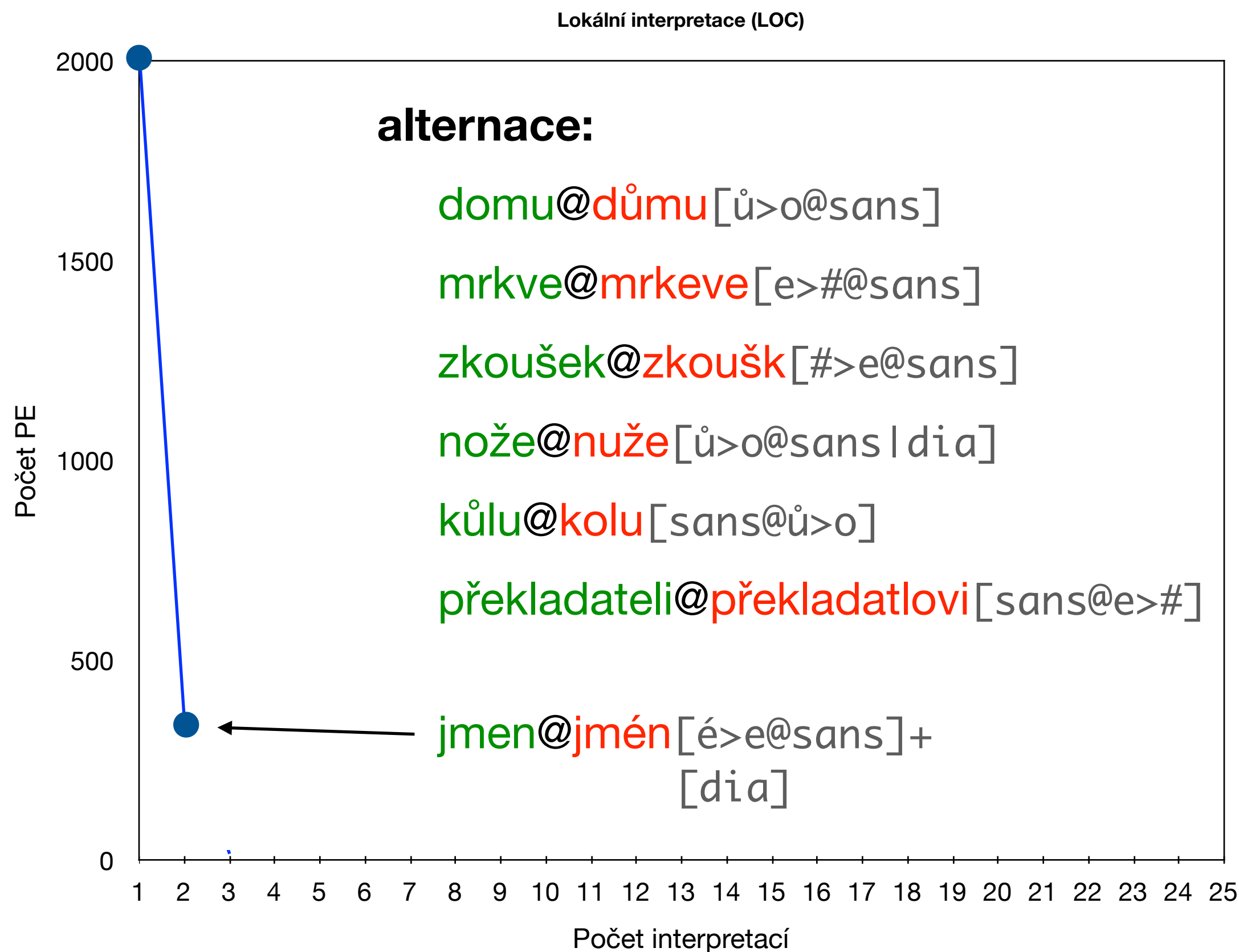
překladařeli@překladařlovi[sans@e>#]

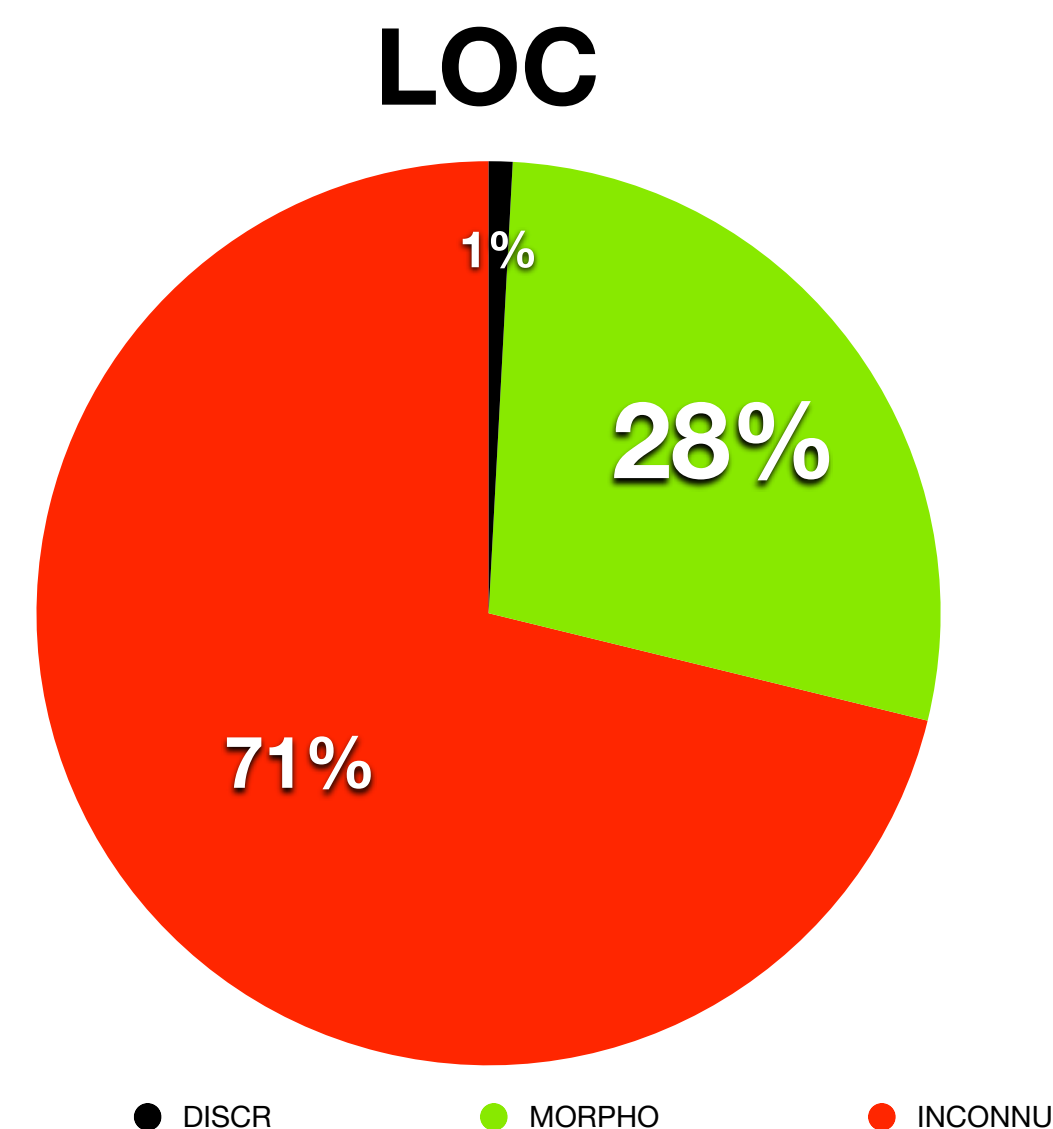
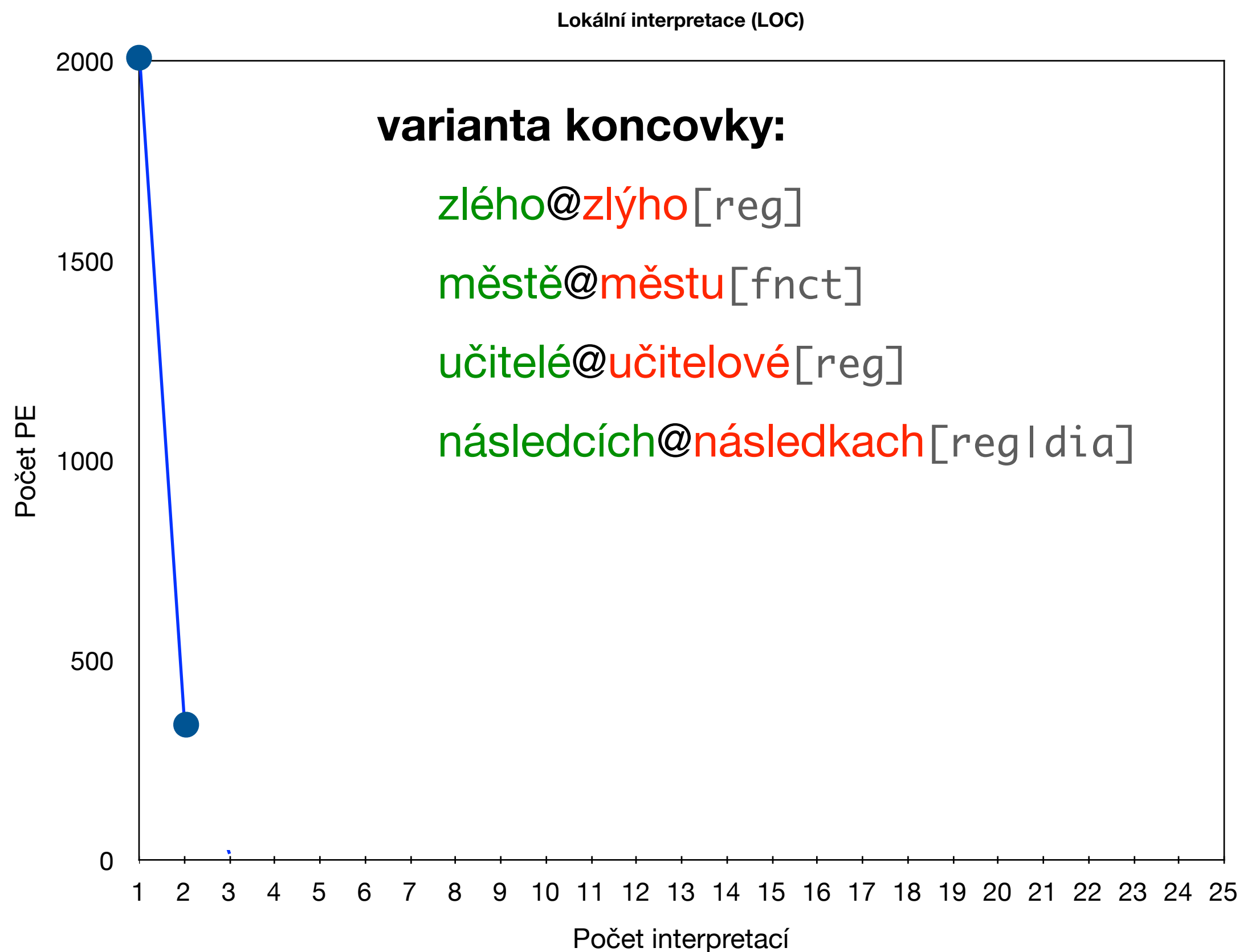
LOC

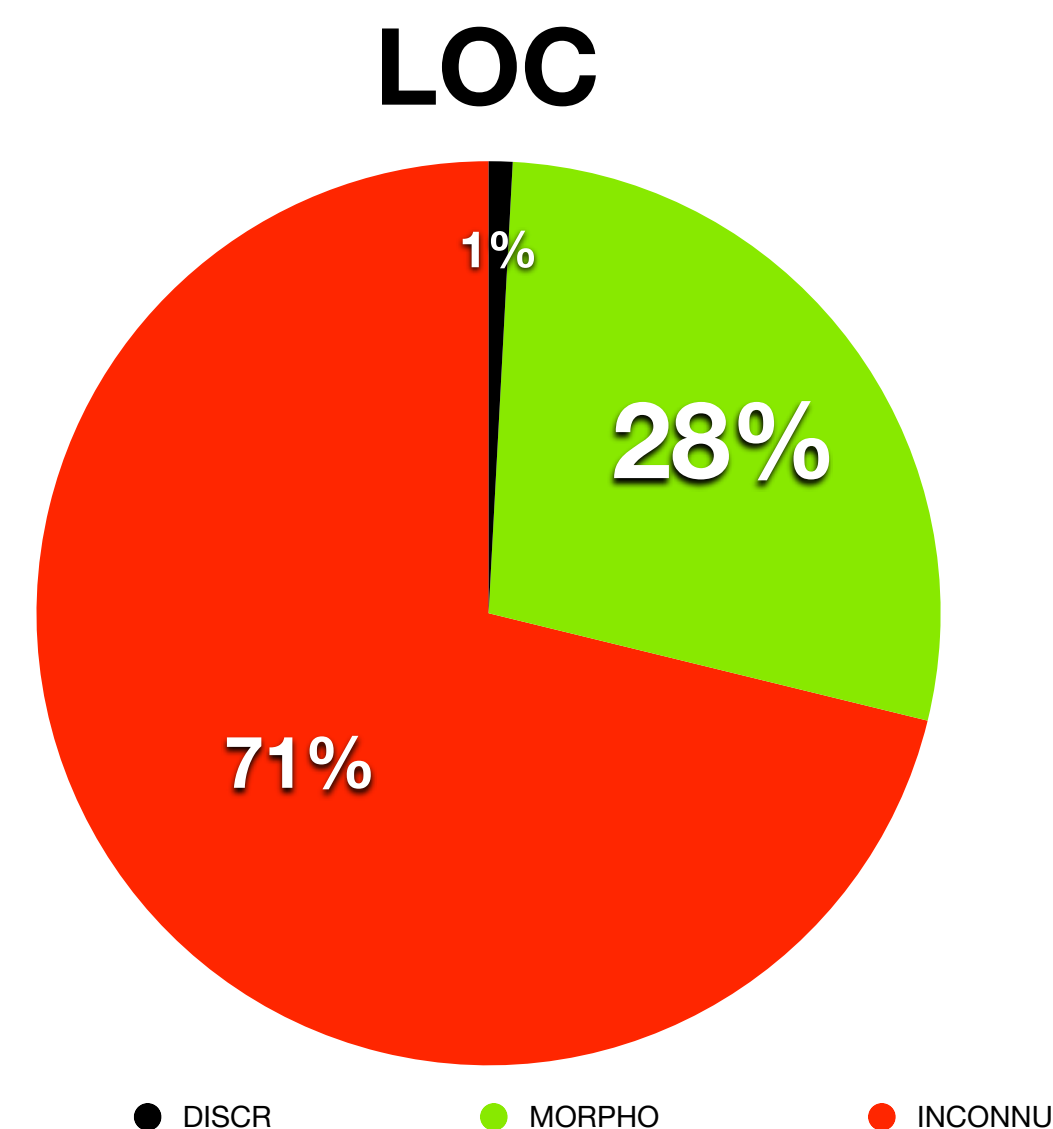
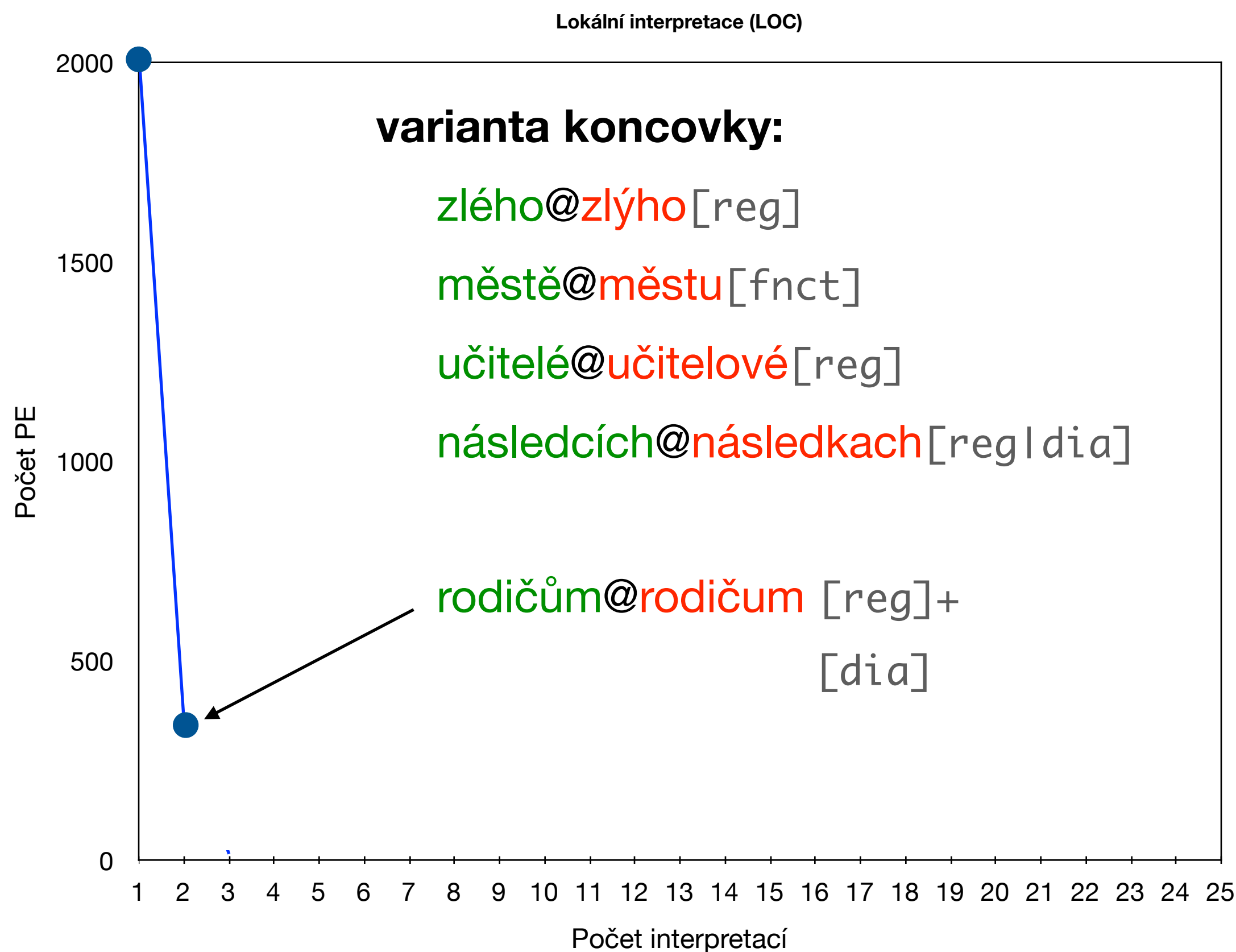
Lokální interpretace

Lokální interpretace

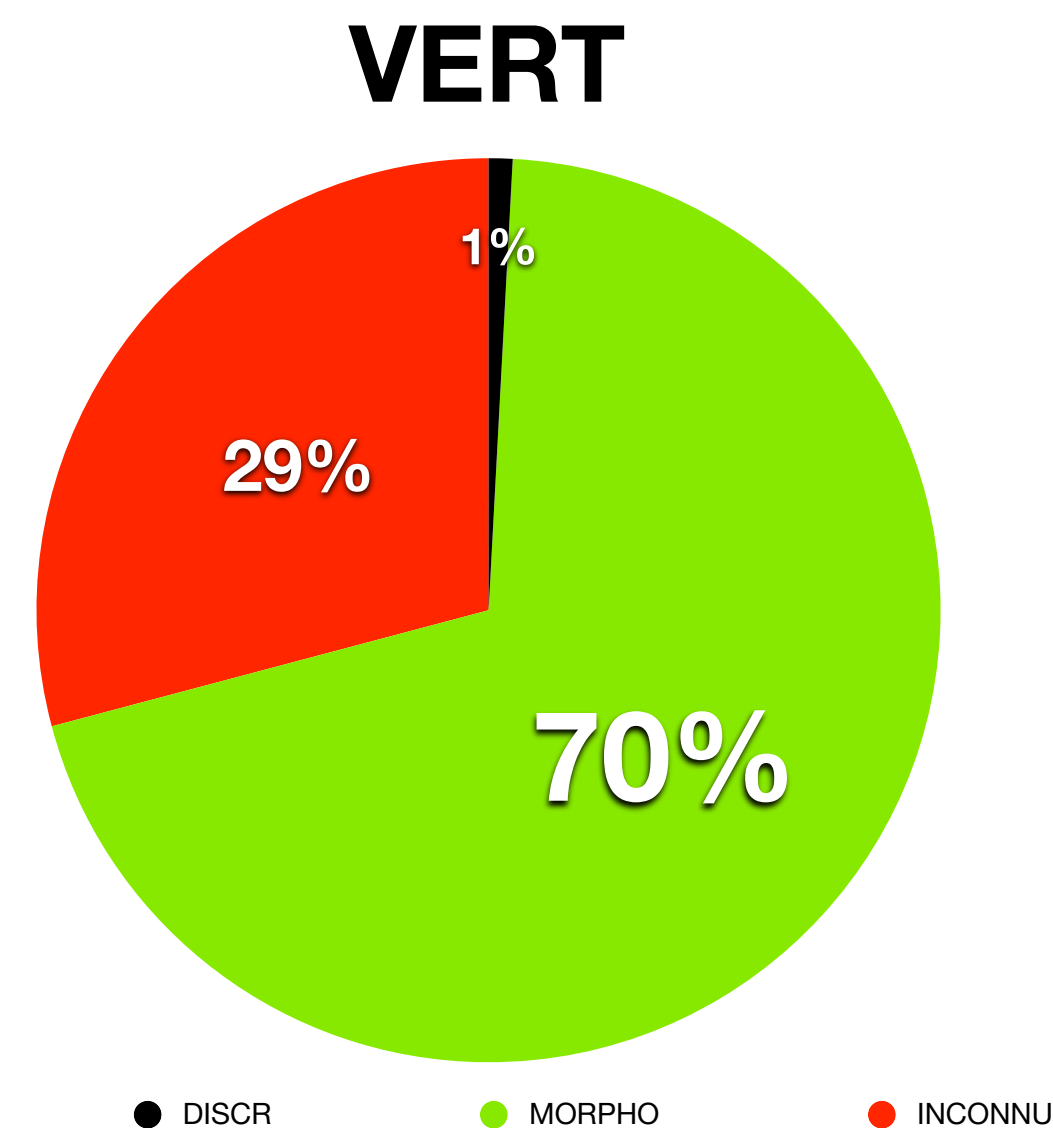
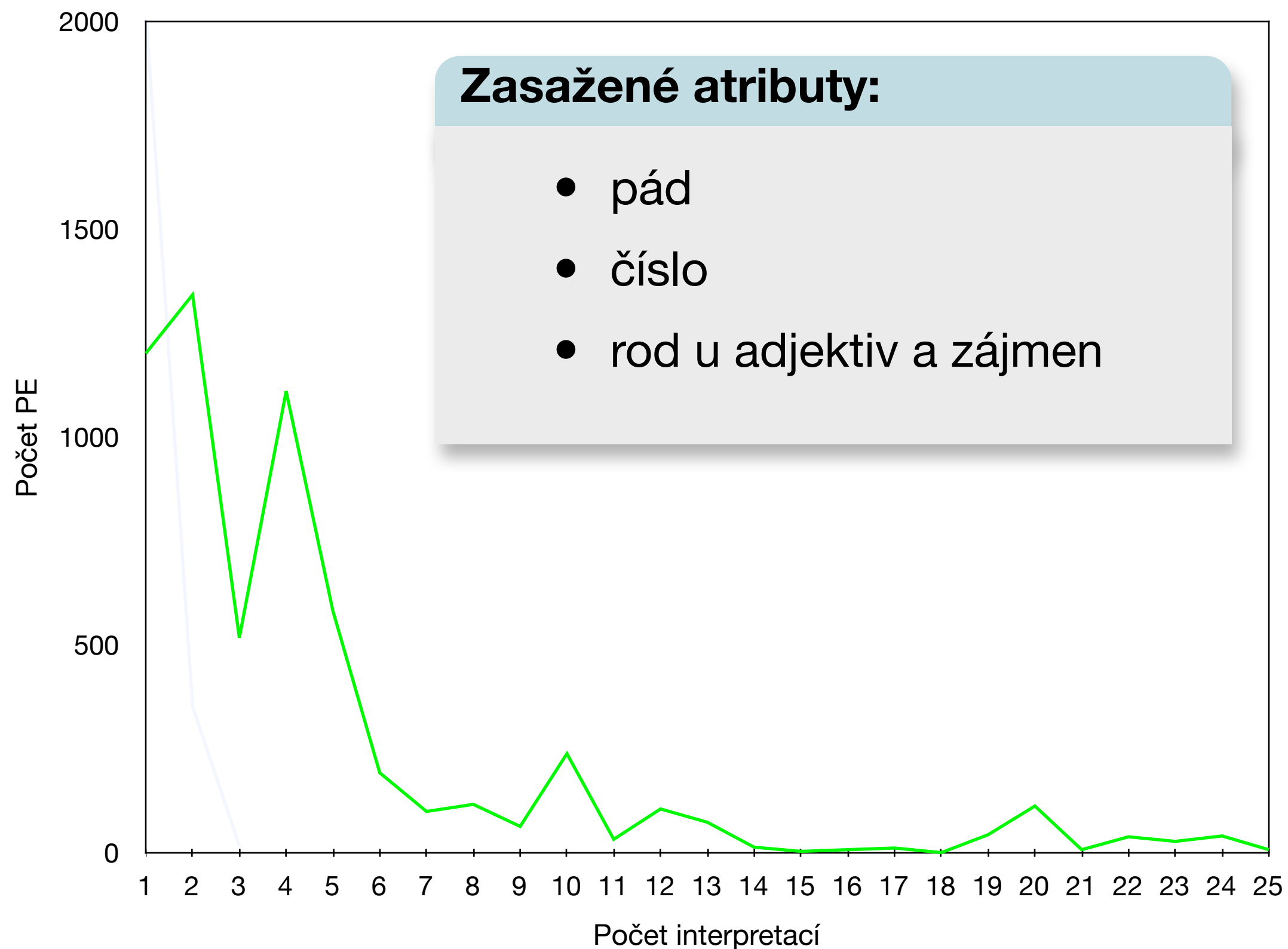

Lokální interpretace

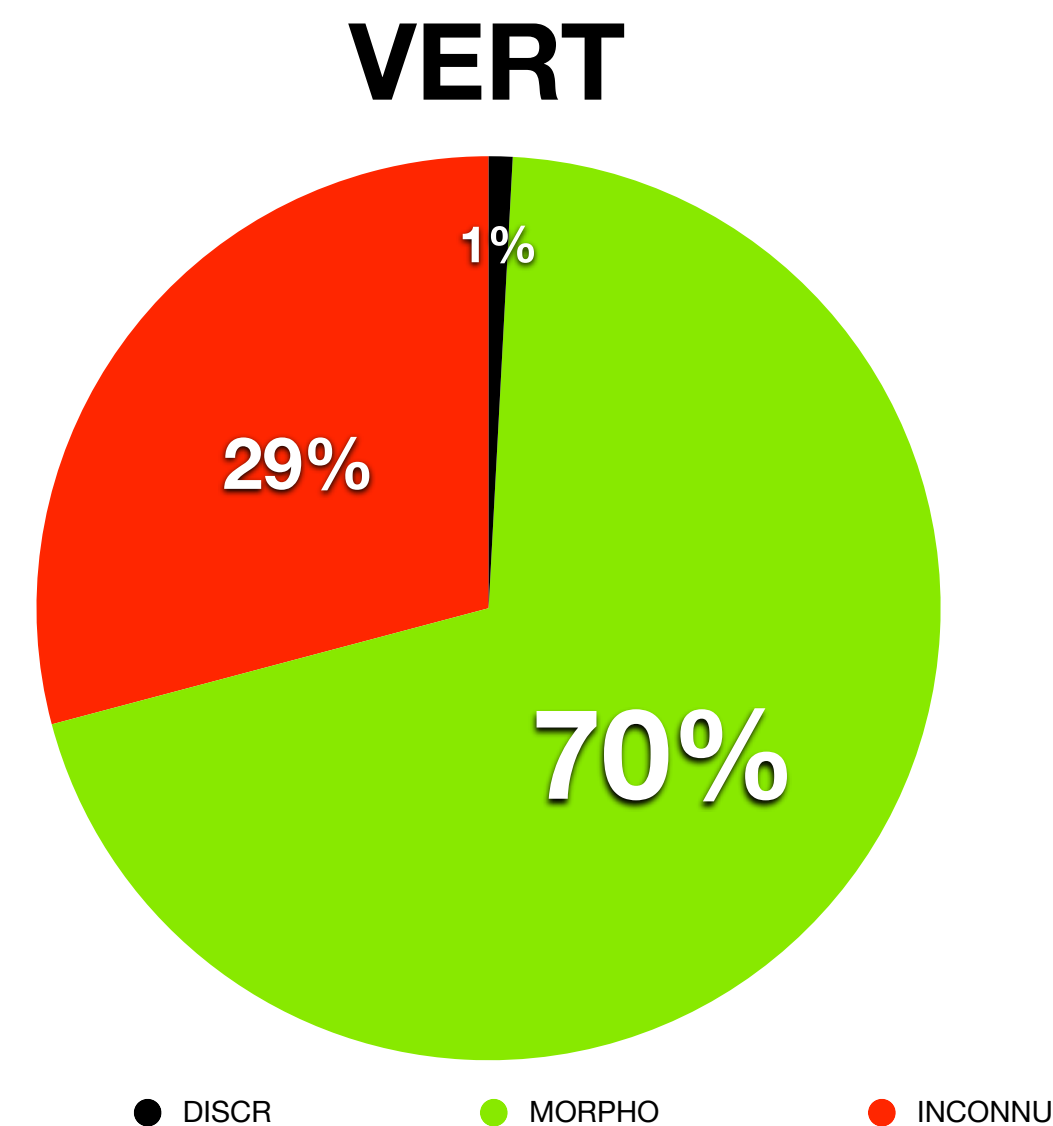
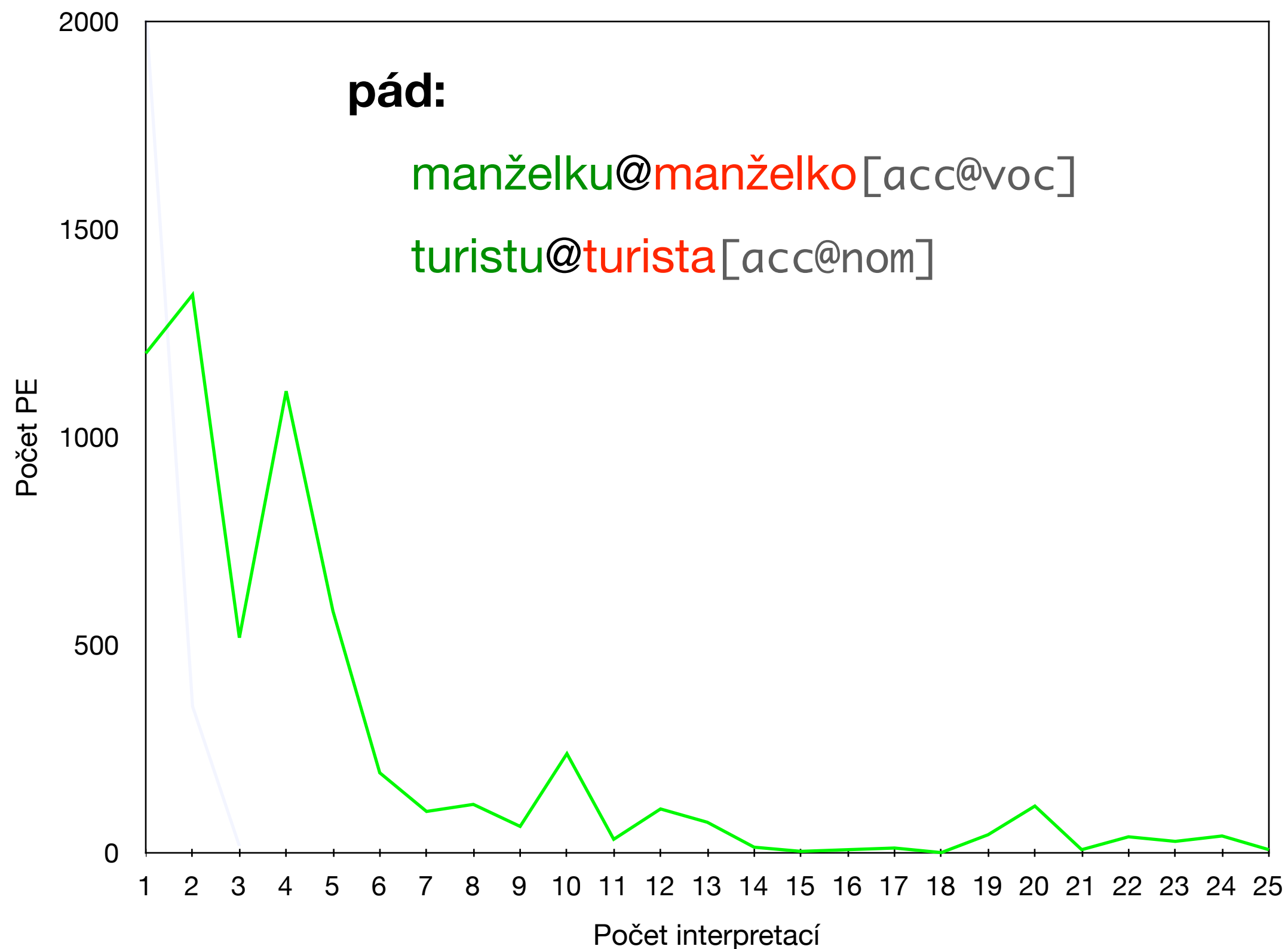
Vertikální interpretace

Vertikální interpretace (VERT)

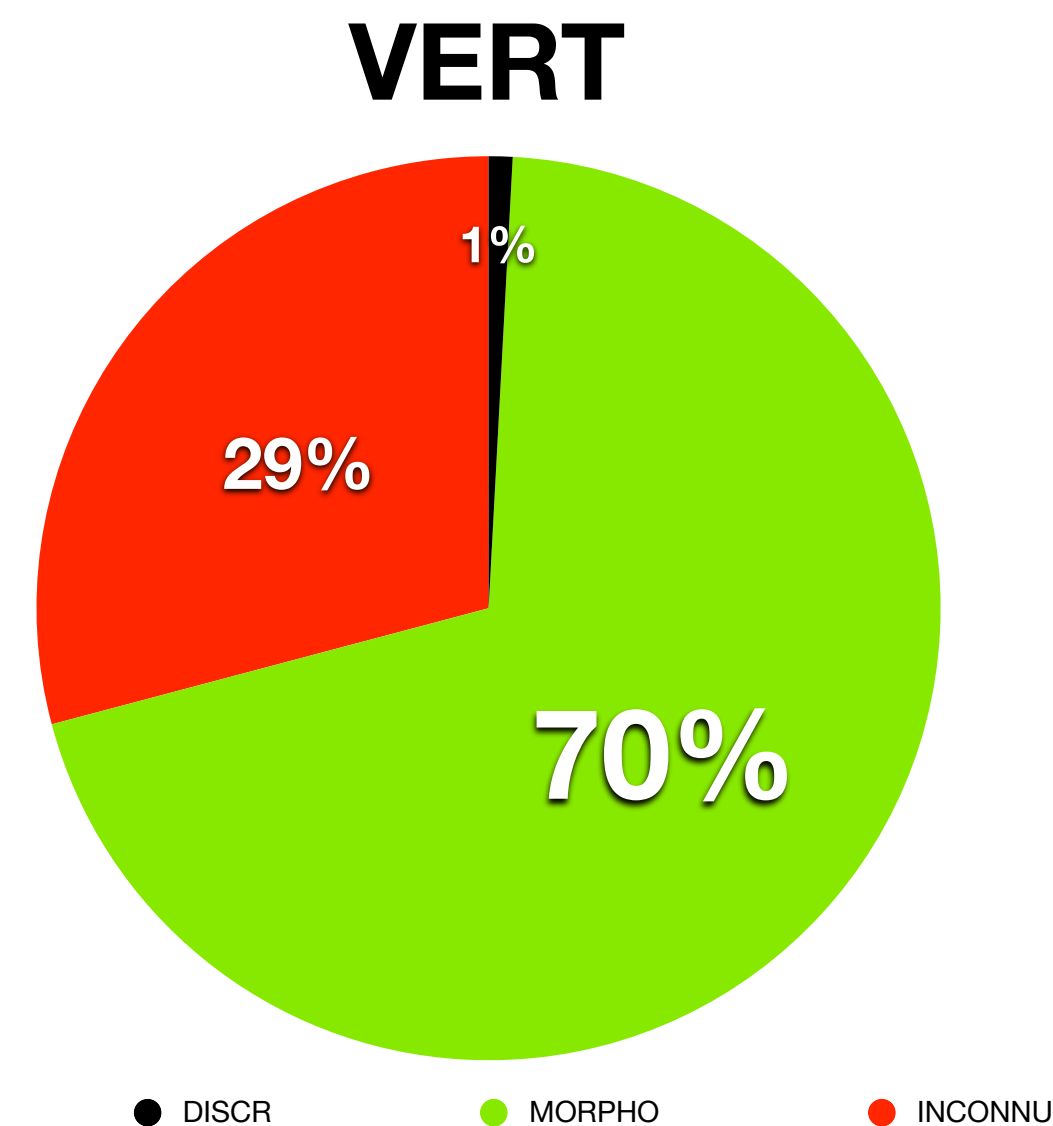
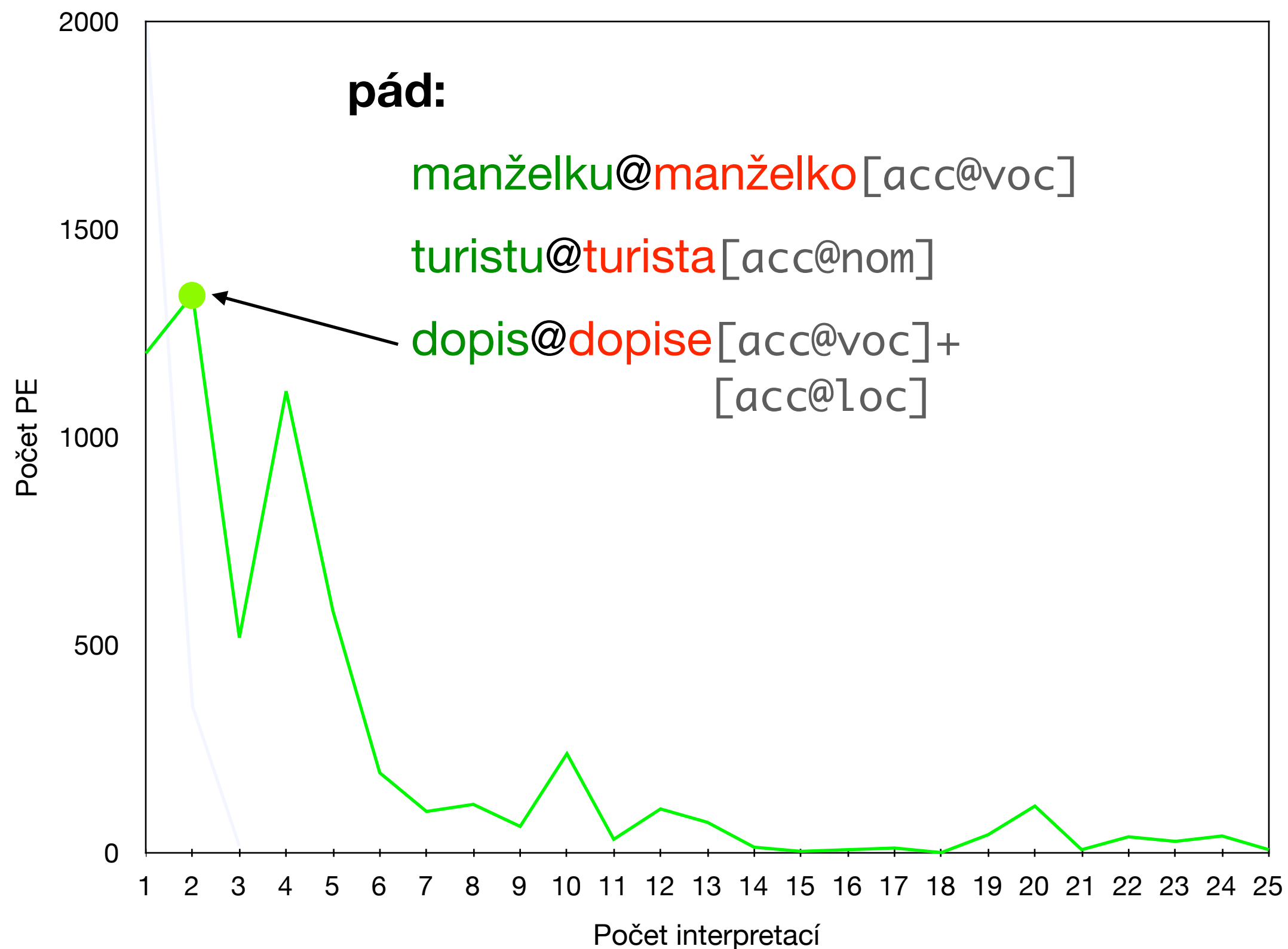
Vertikální interpretace

Vertikální interpretace (VERT)

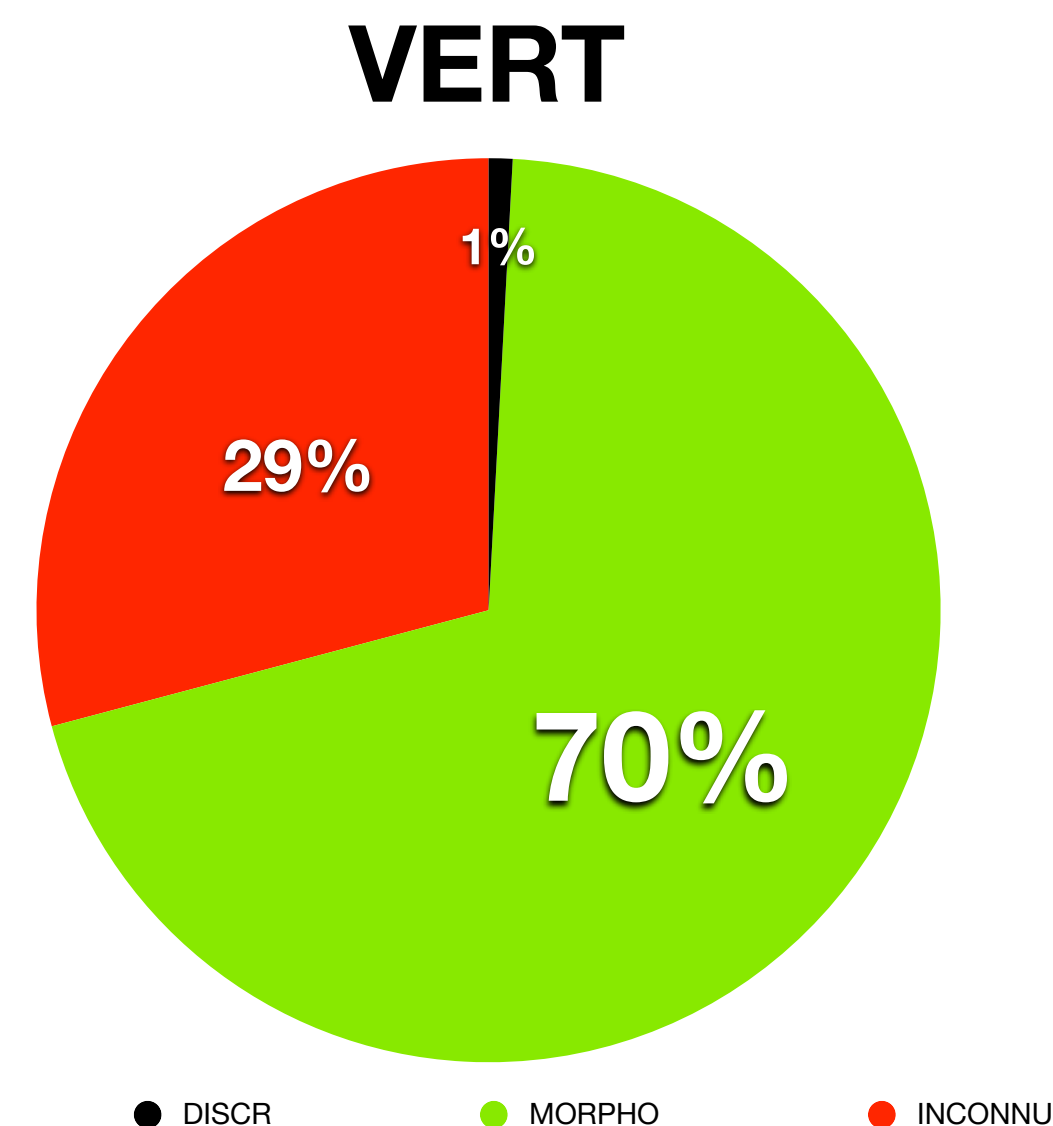
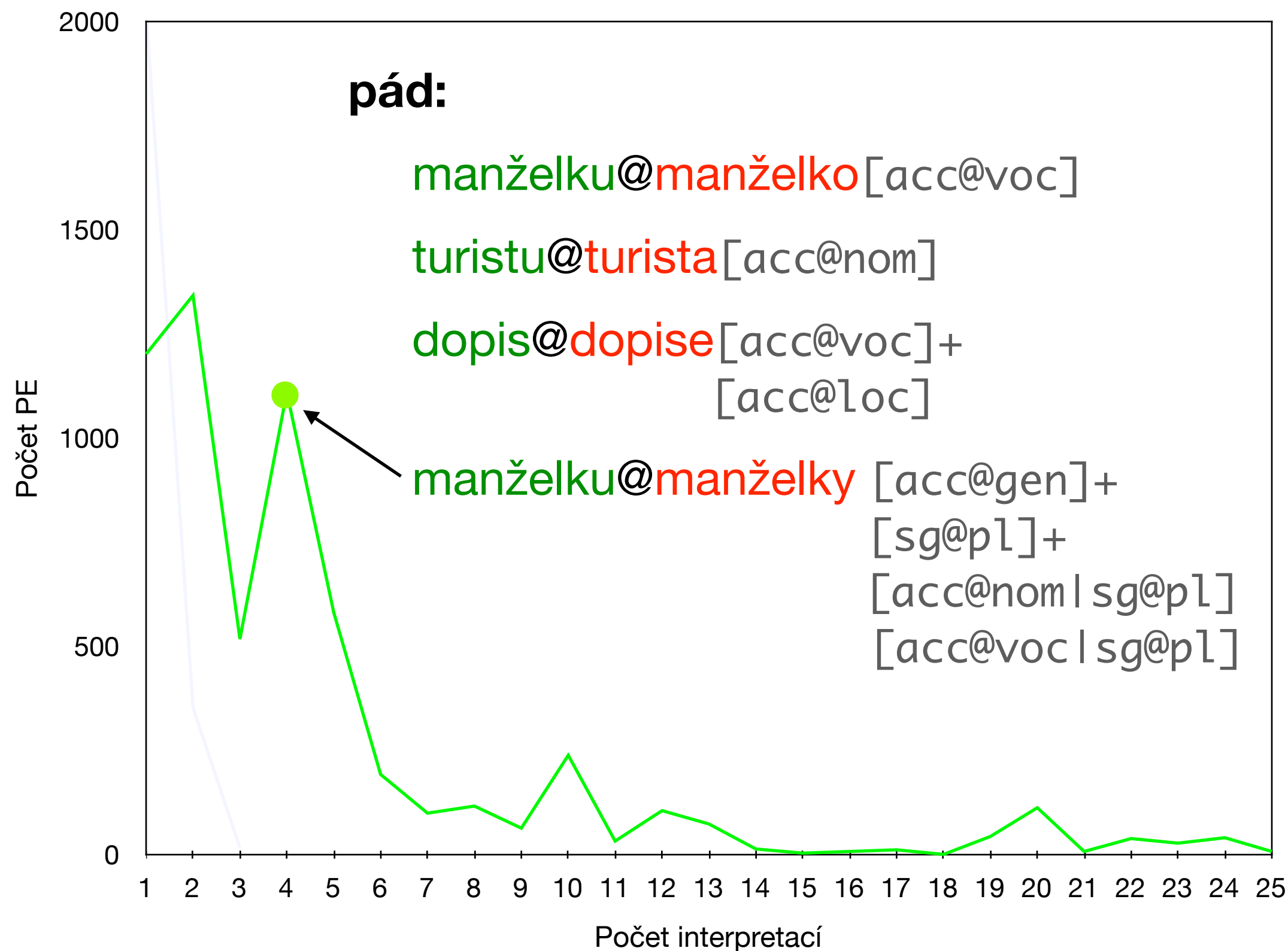
Vertikální interpretace

Vertikální interpretace (VERT)

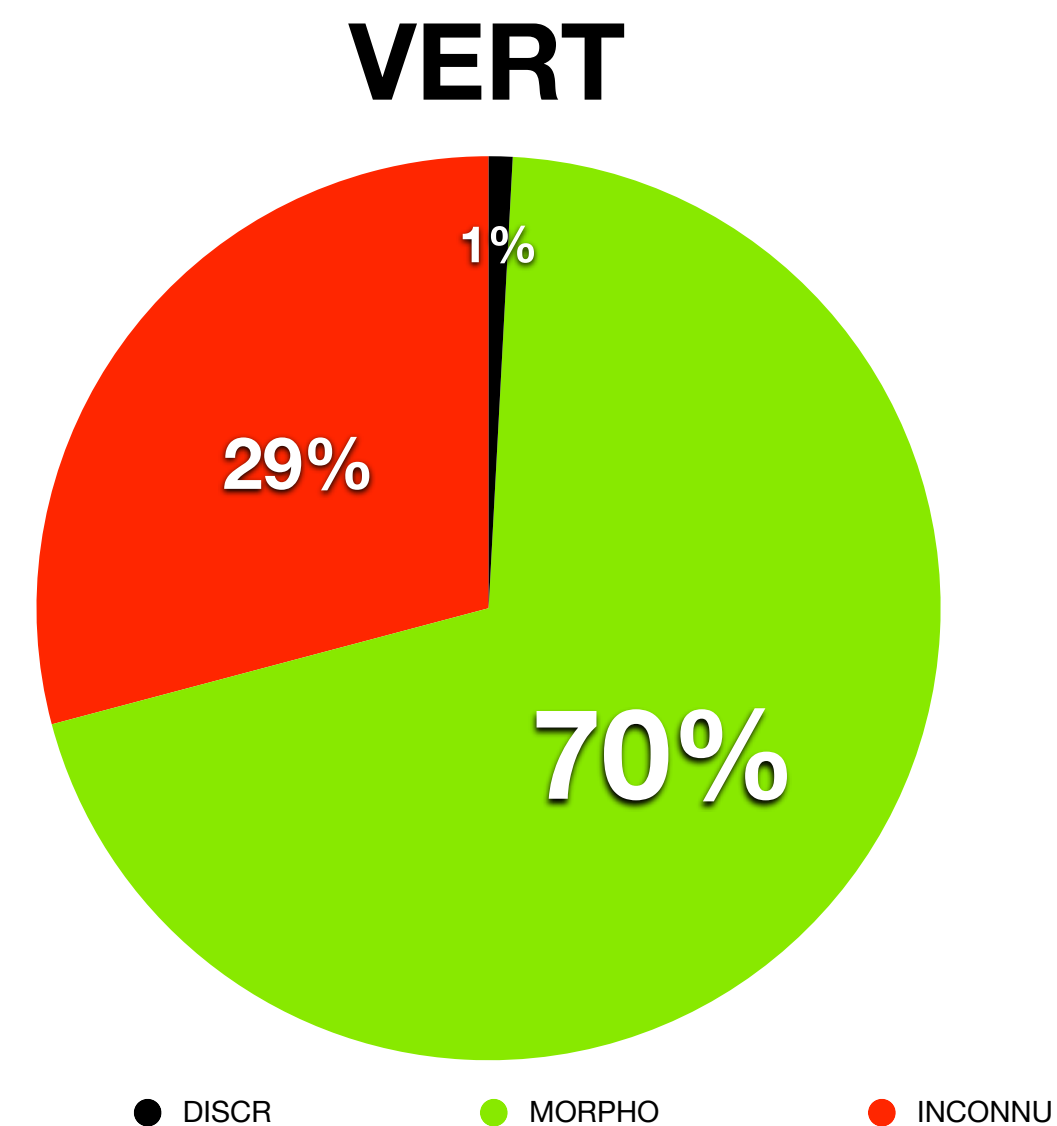
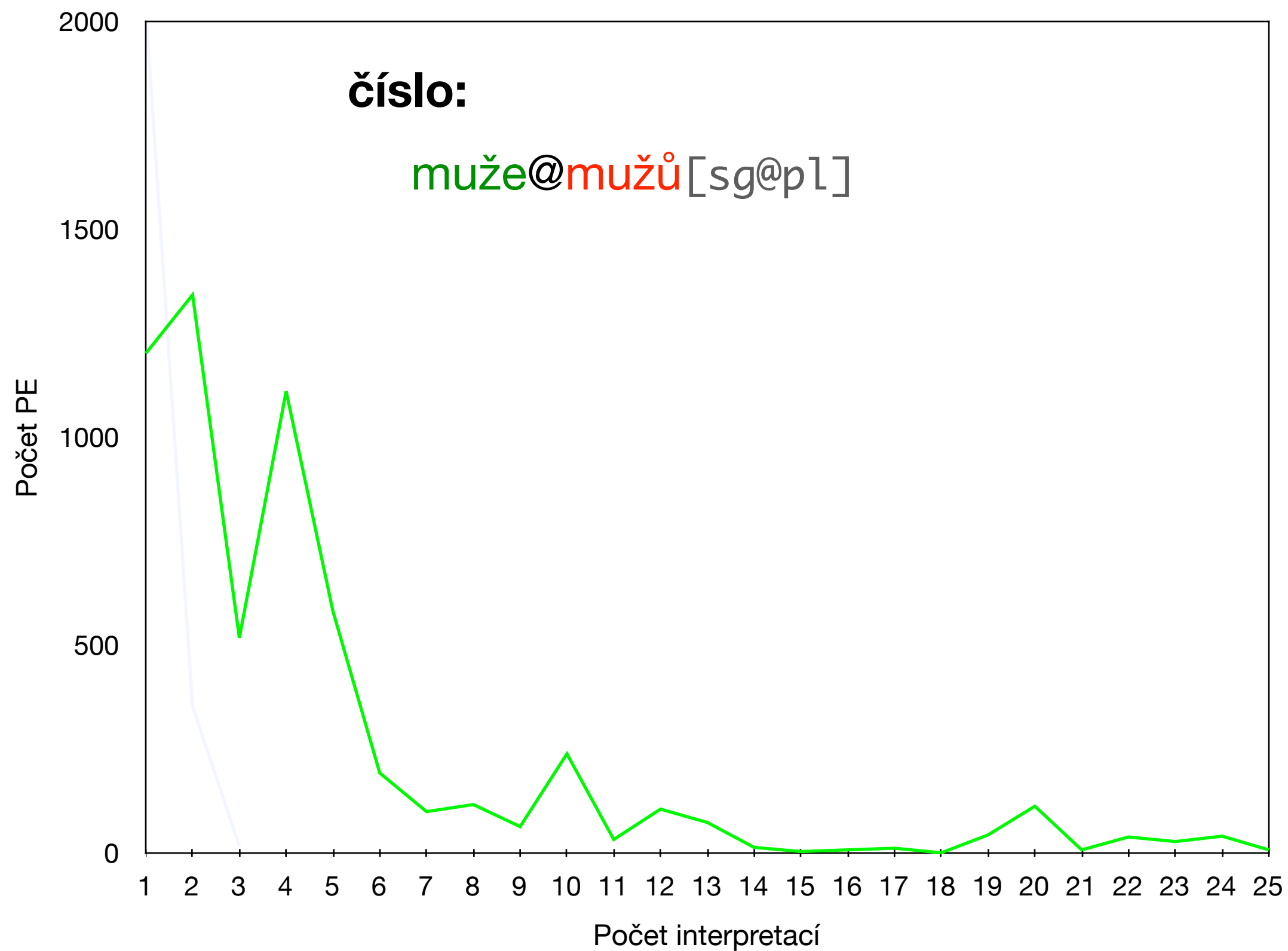
Vertikální interpretace

Vertikální interpretace (VERT)

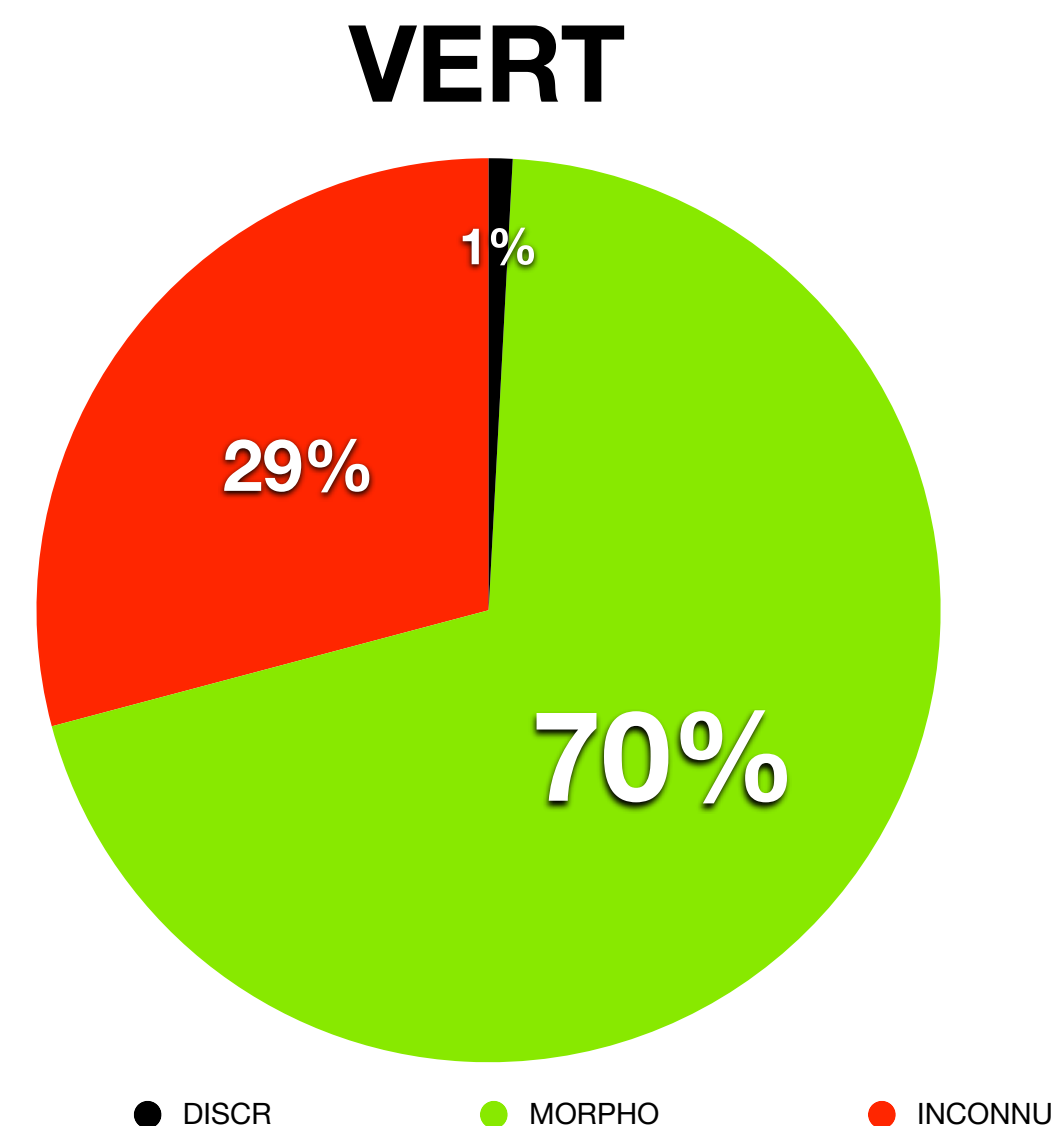
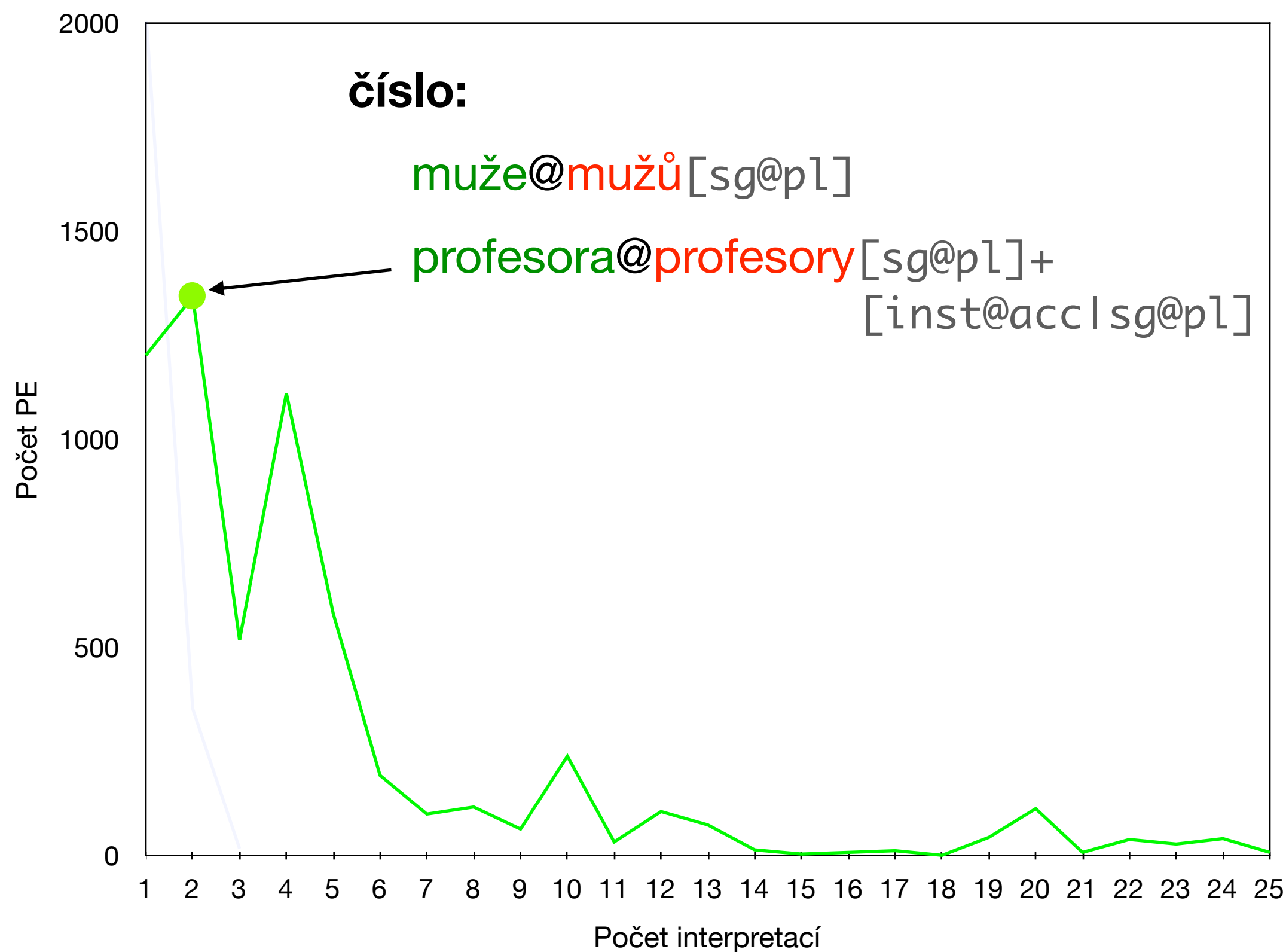
Vertikální interpretace

Vertikální interpretace (VERT)

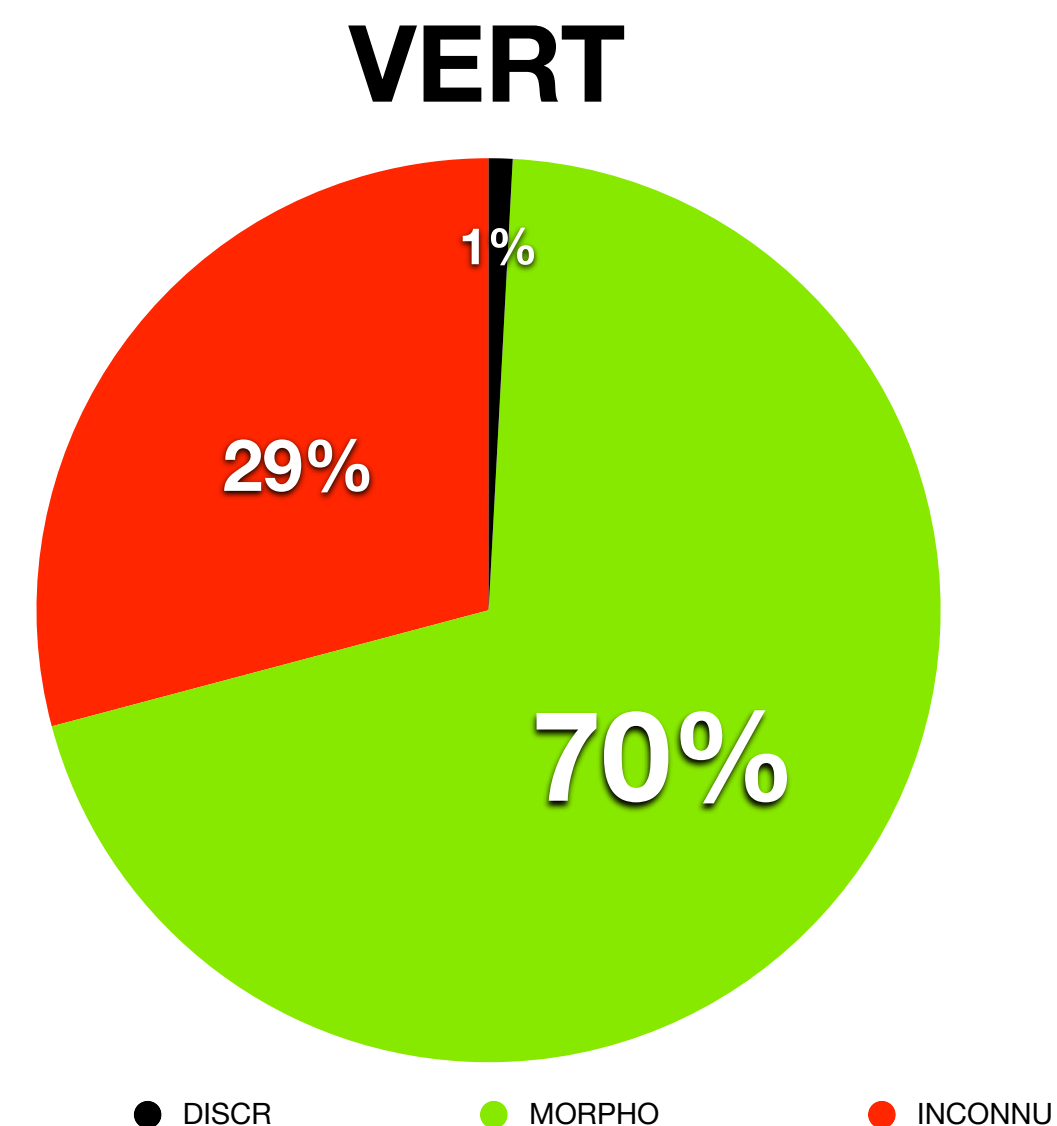
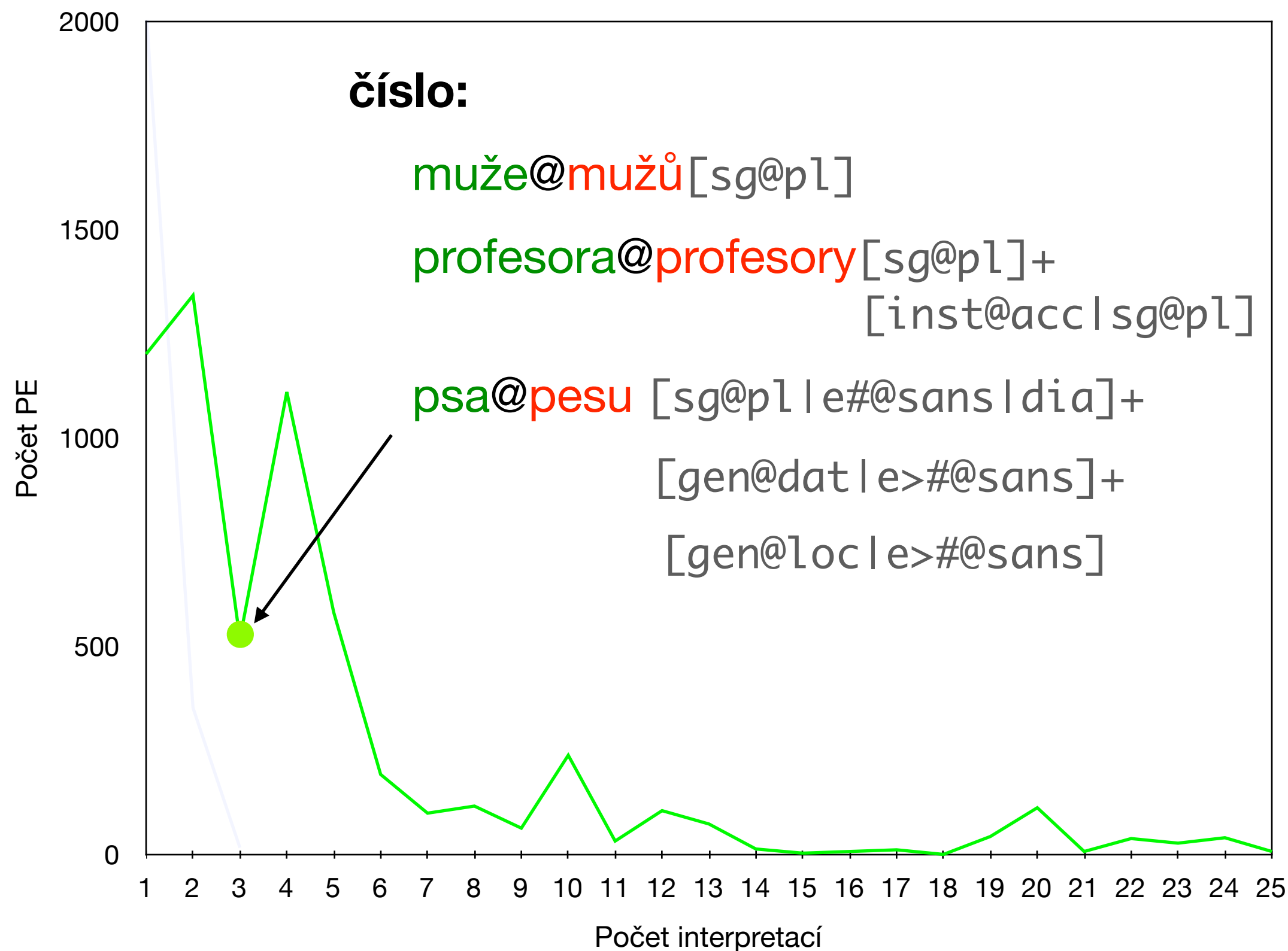
Vertikální interpretace

Vertikální interpretace (VERT)

Vertikální interpretace

Vertikální interpretace (VERT)

Vertikální interpretace

Vertikální interpretace (VERT)

rod u adjektiv a zájmen:

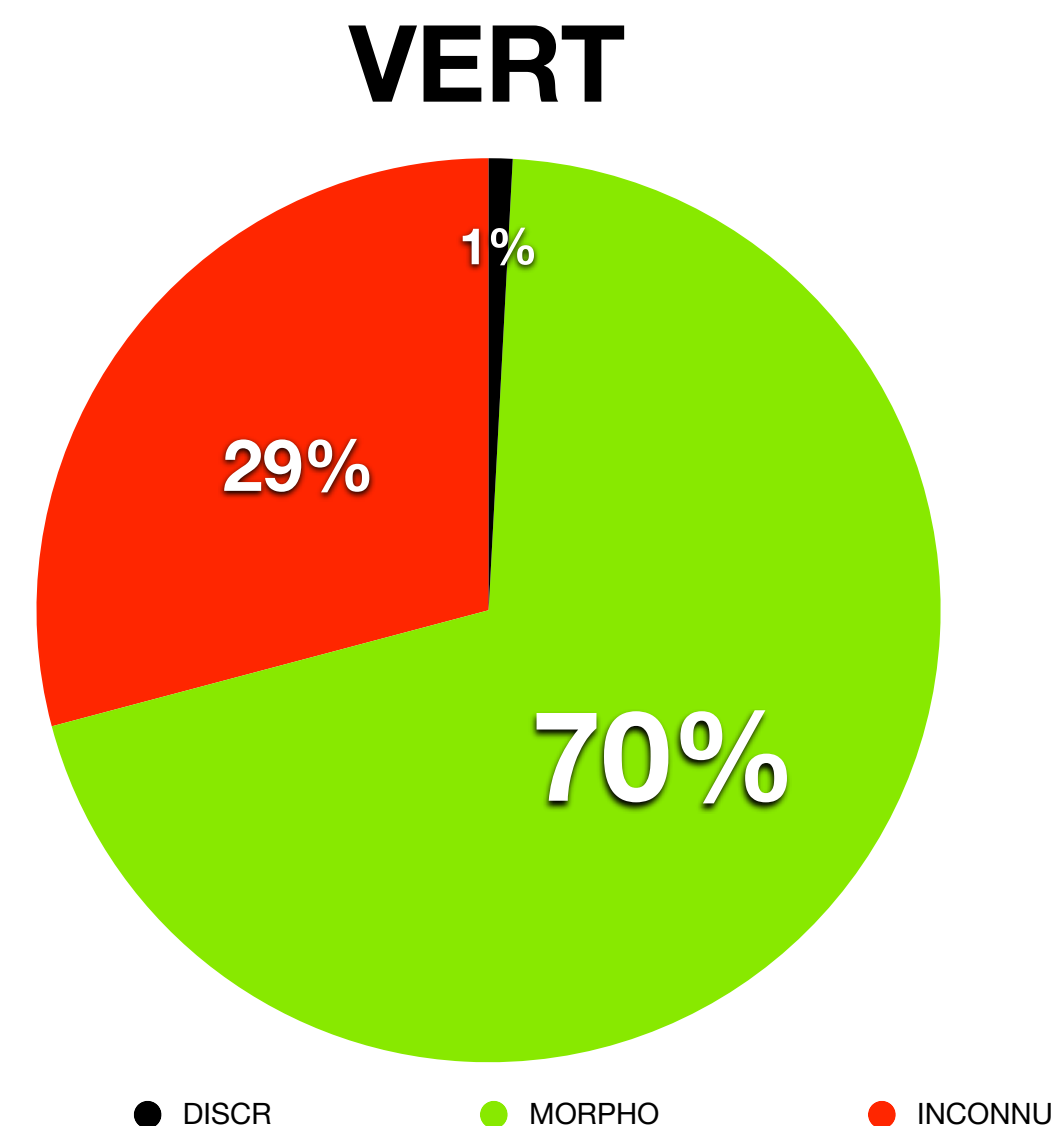
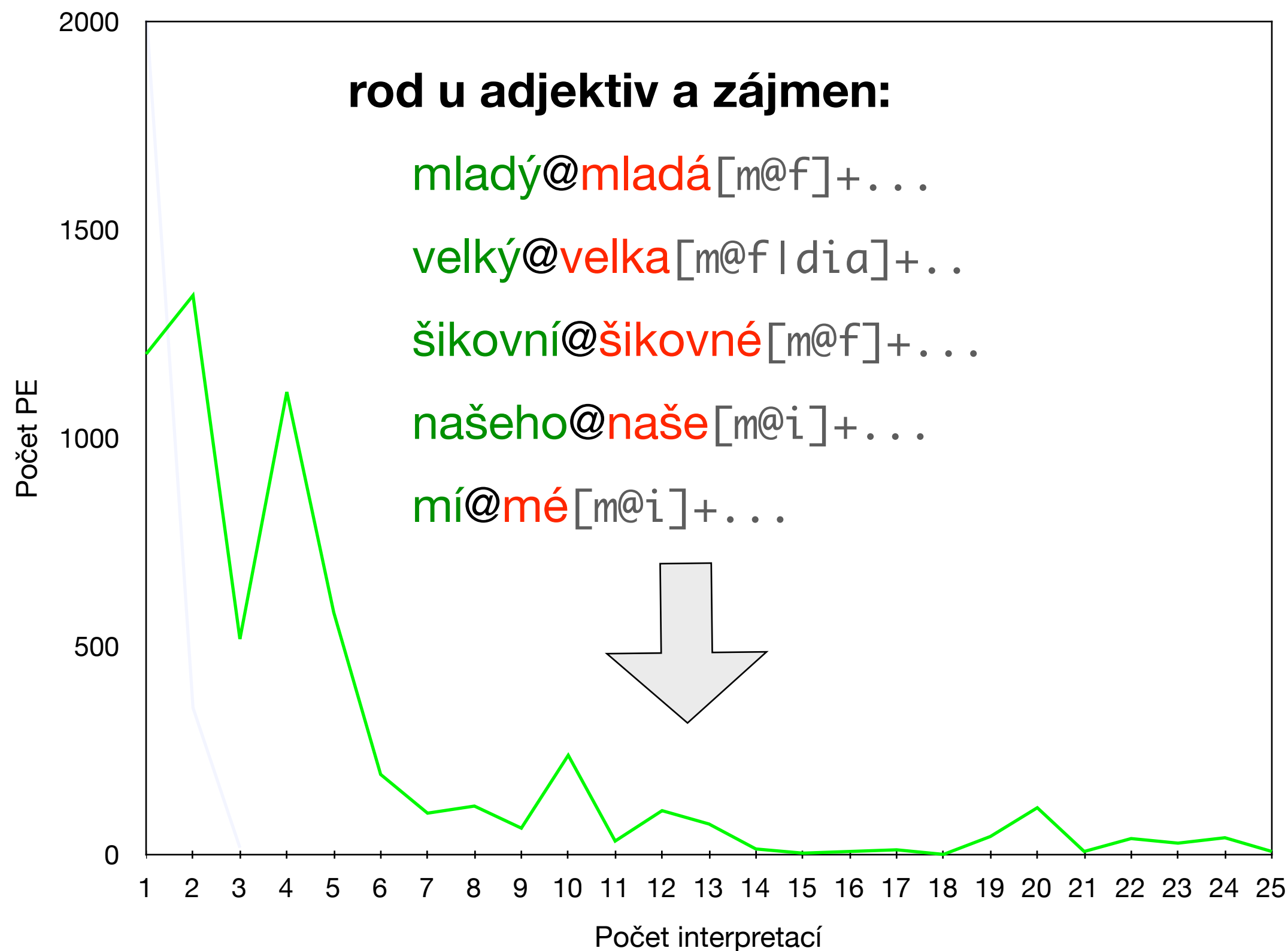
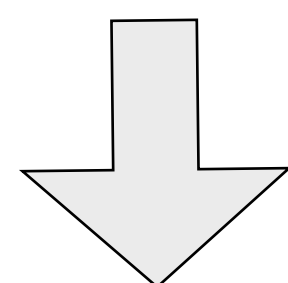
mladý@mladá[m@f]+...

velký@velka[m@f|dia]+...

šikovní@šikovné[m@f]+...

našeho@naše[m@i]+...

mí@mé[m@i]+...

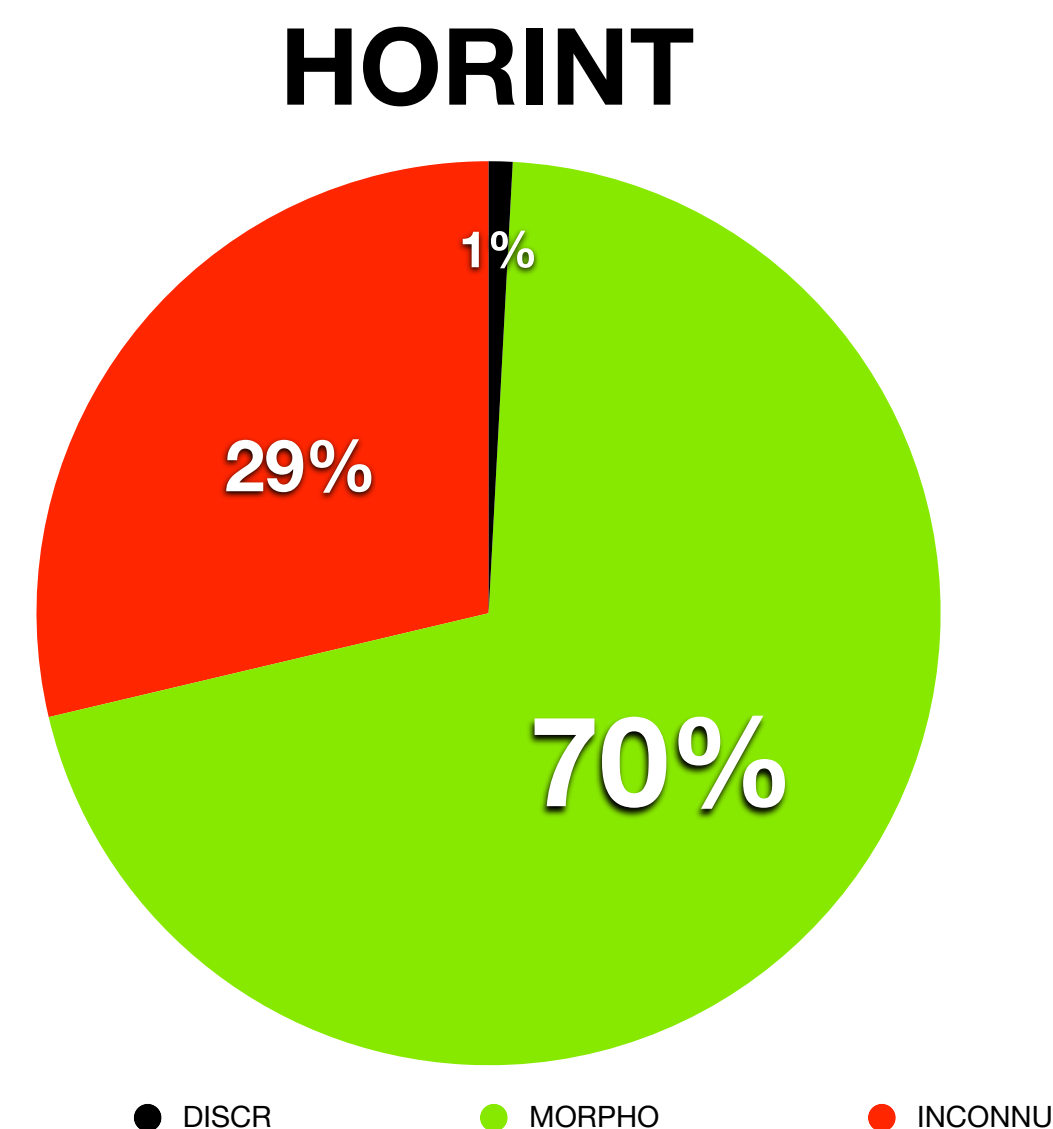
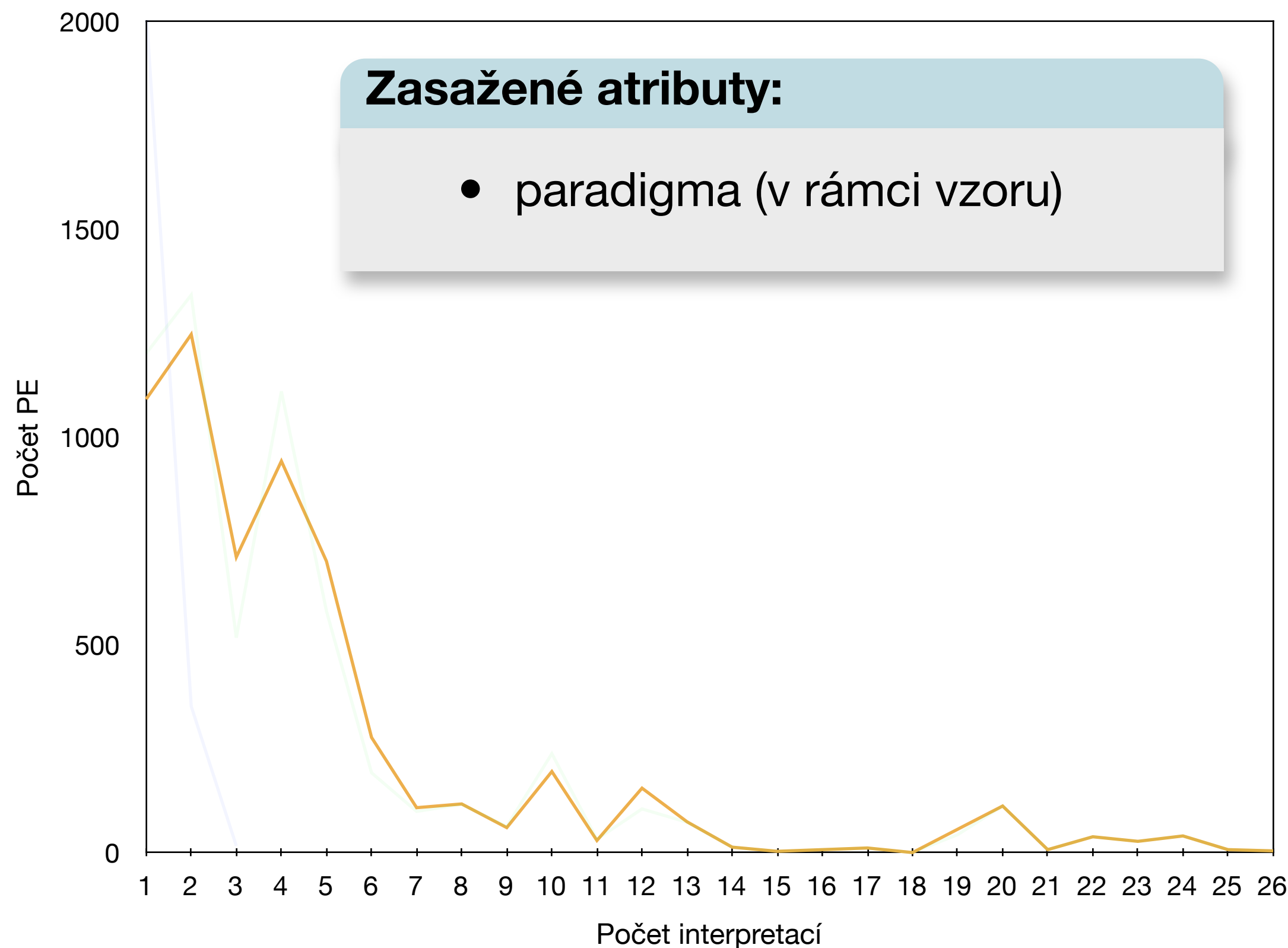

Horizontální interpretace interní

Horizontální interpretace interní (HORINT a HORINT_norestr)

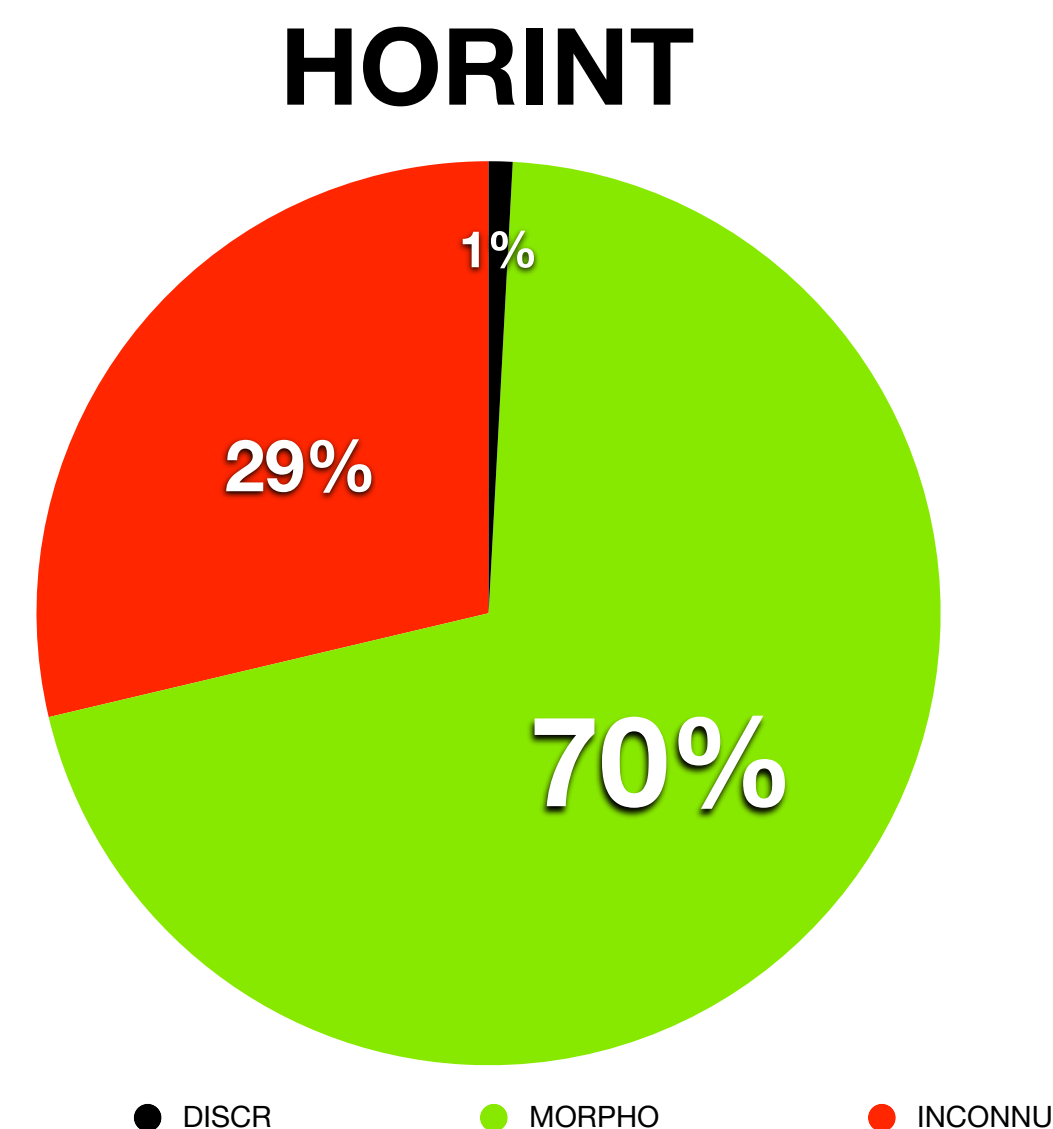
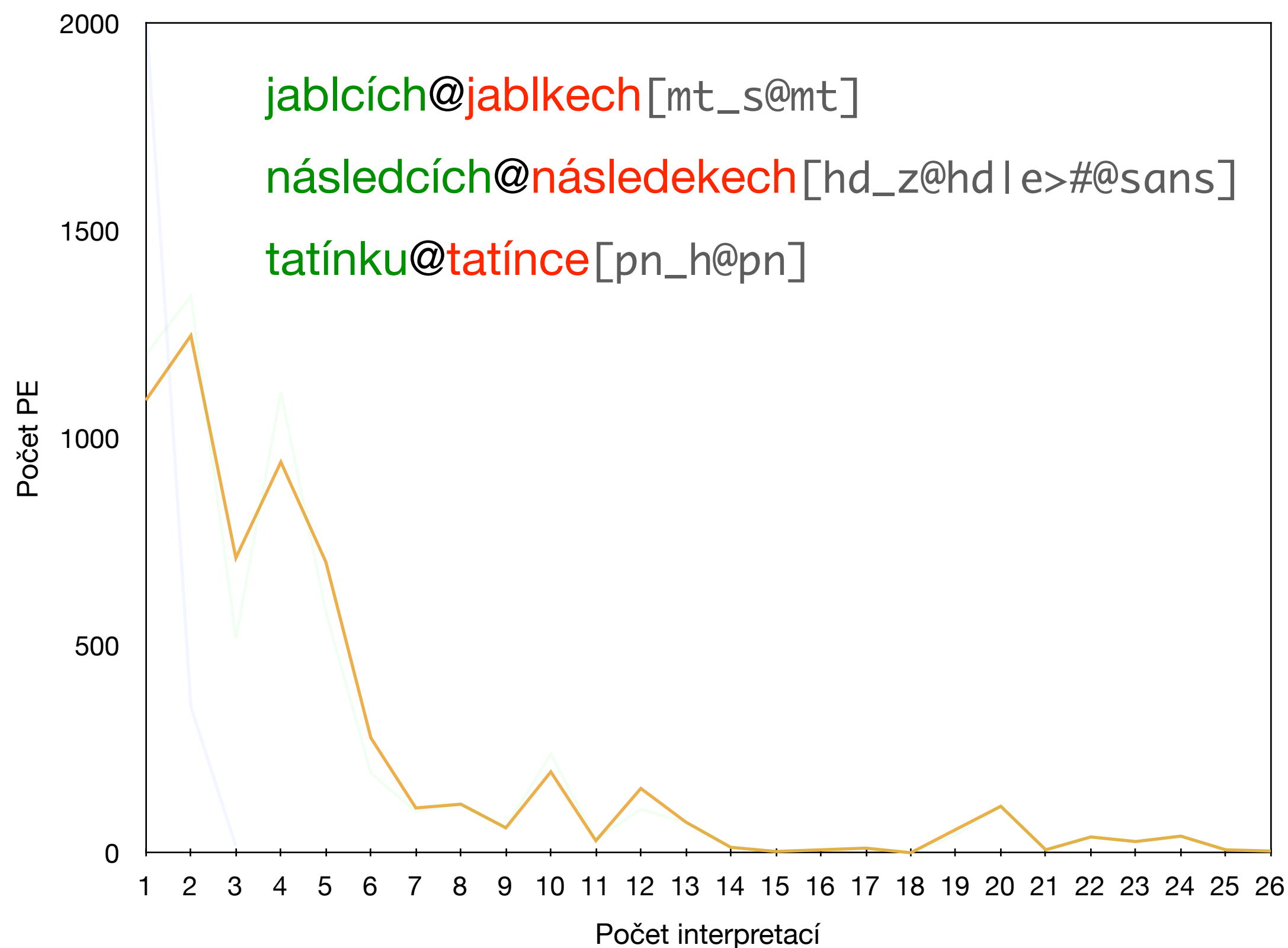
Zasažené atributy:

- paradigma (v rámci vzoru)

Horizontální interpretace interní

Horizontální interpretace interní (HORINT a HORINT_norestr)

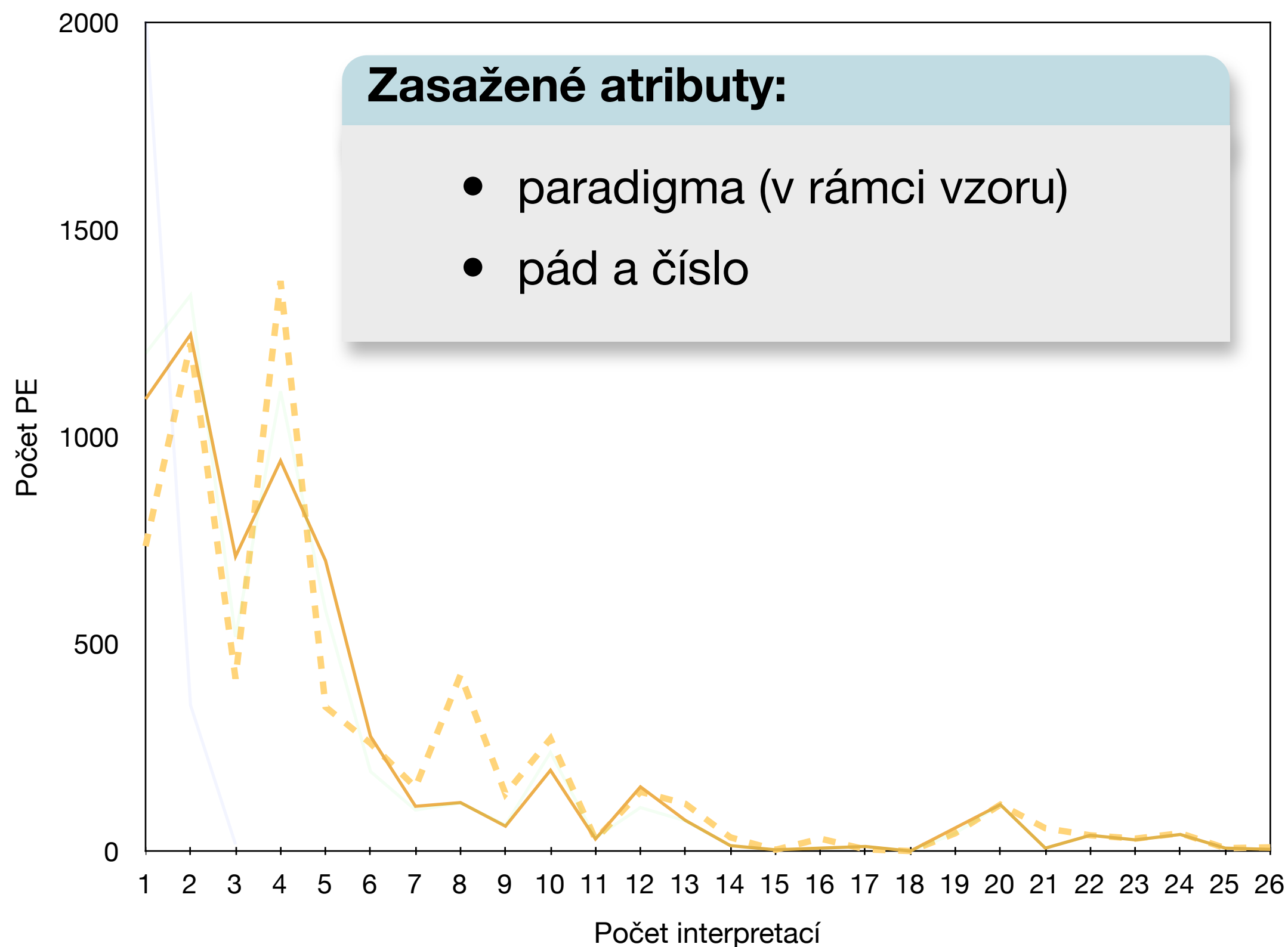

Horizontální interpretace interní (bez omezení)

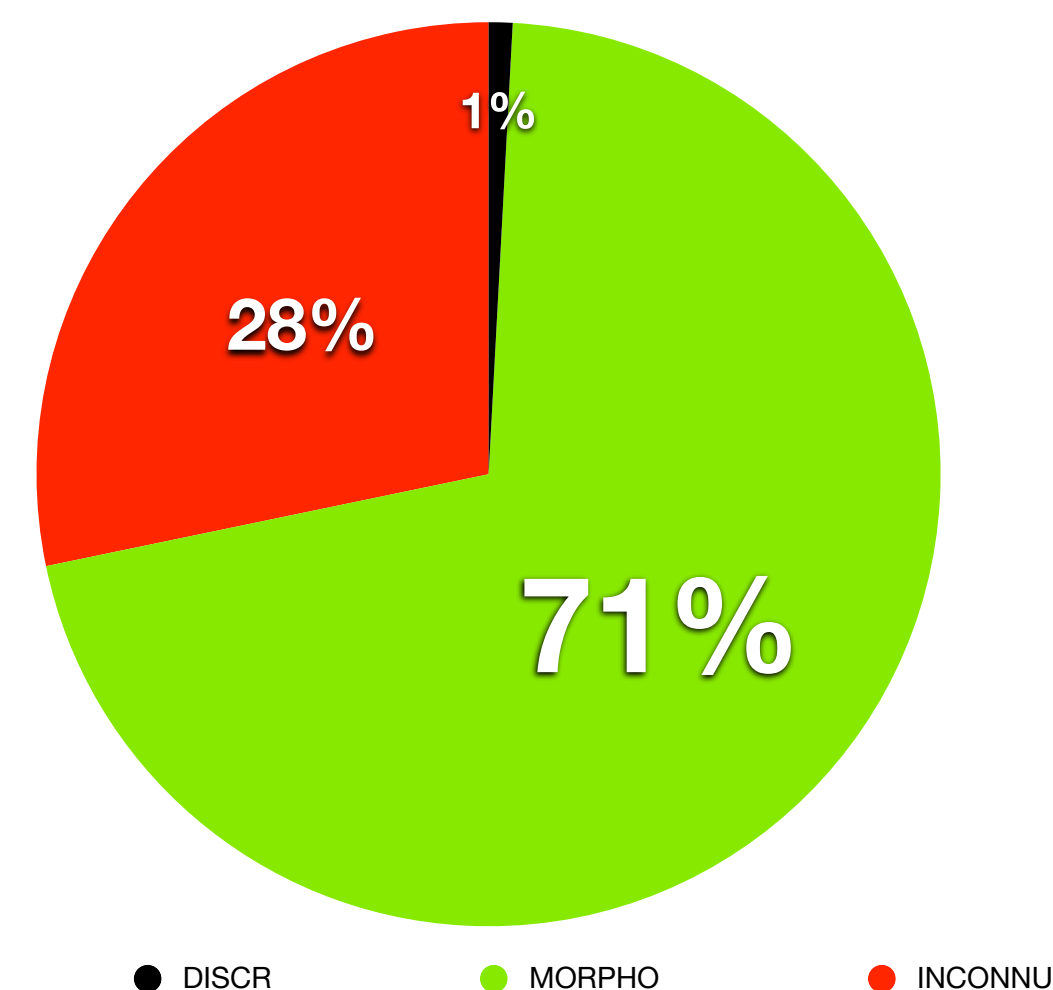
Horizontální interpretace interní (HORINT a HORINT_norestr)

Zasažené atributy:

- paradigma (v rámci vzoru)
- pád a číslo

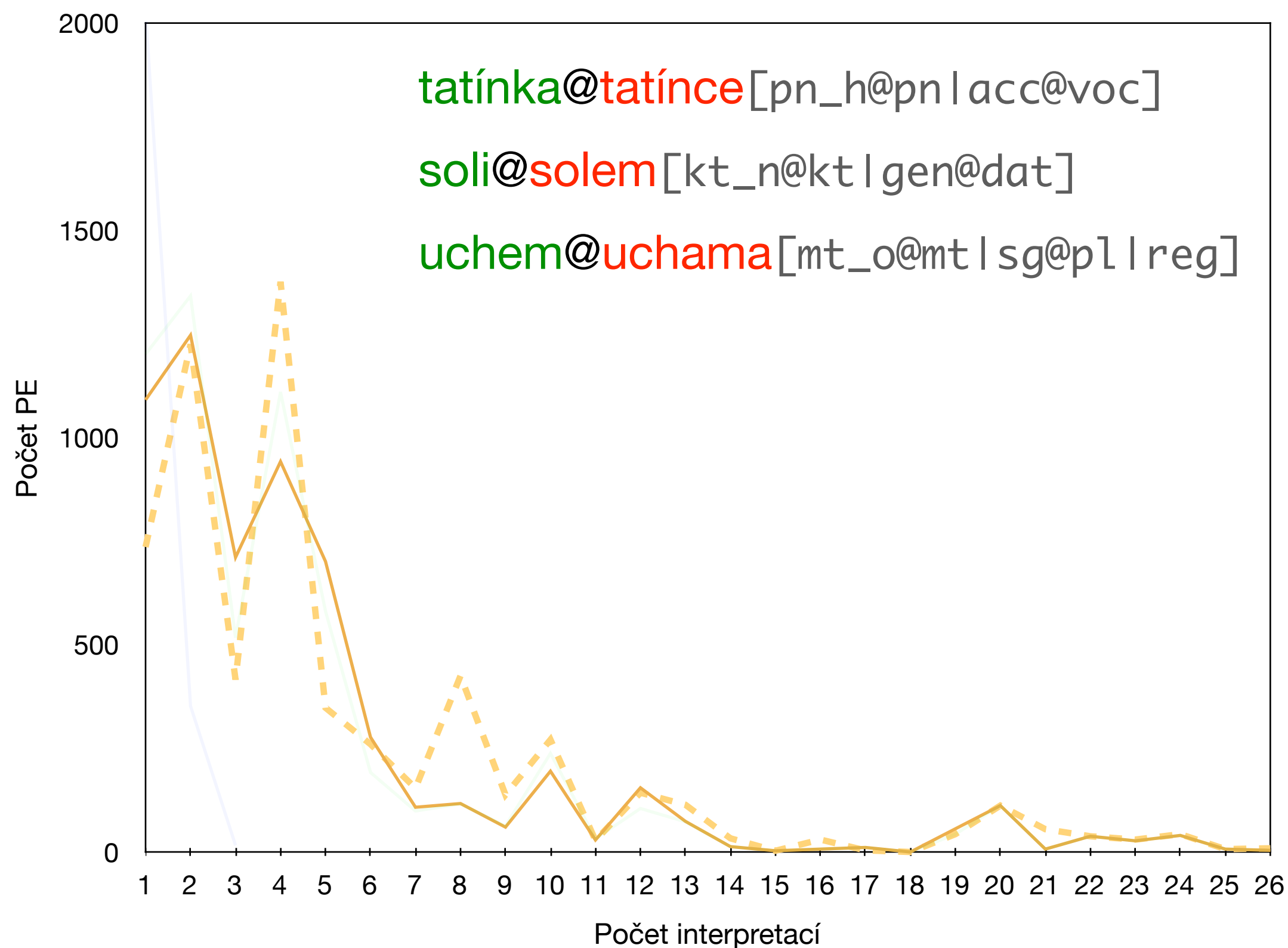

HORINT_norestr

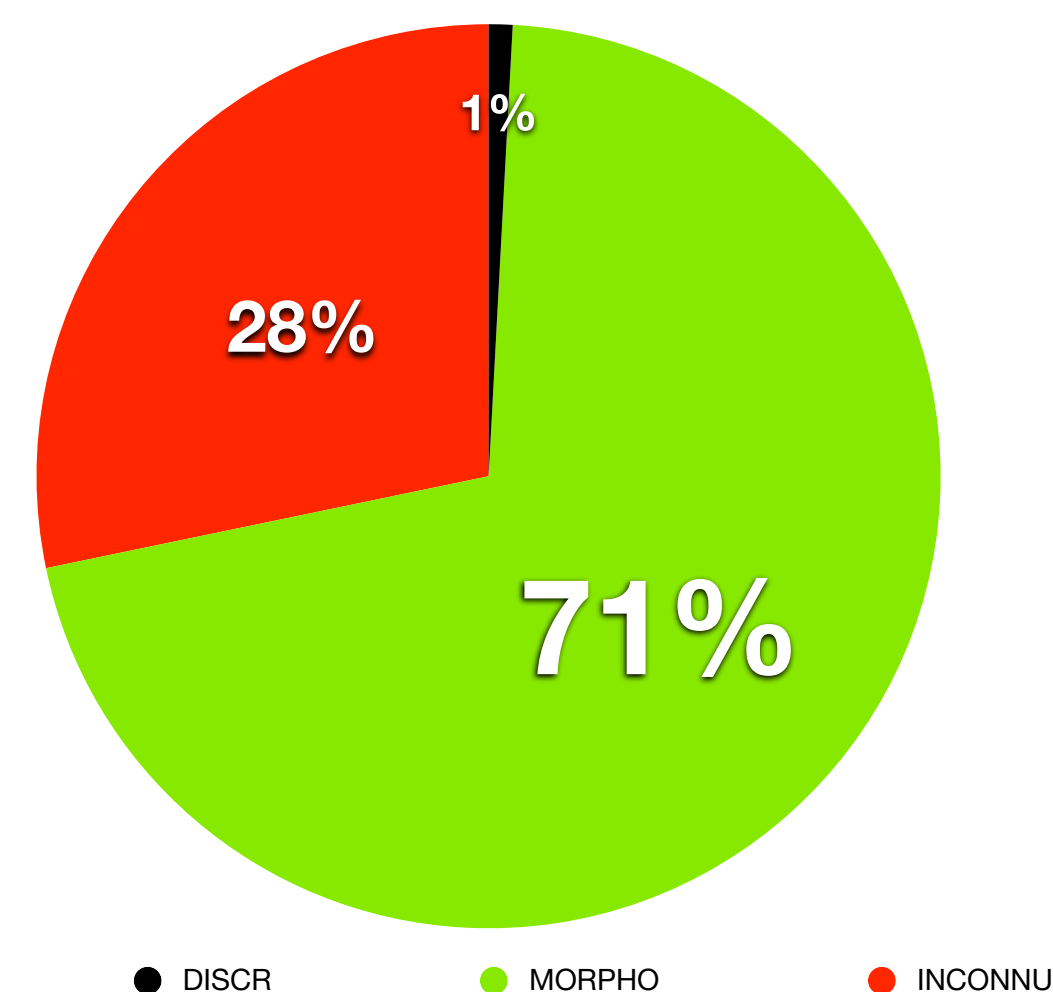

Horizontální interpretace interní (bez omezení)

Horizontální interpretace interní (HORINT a HORINT_norestr)

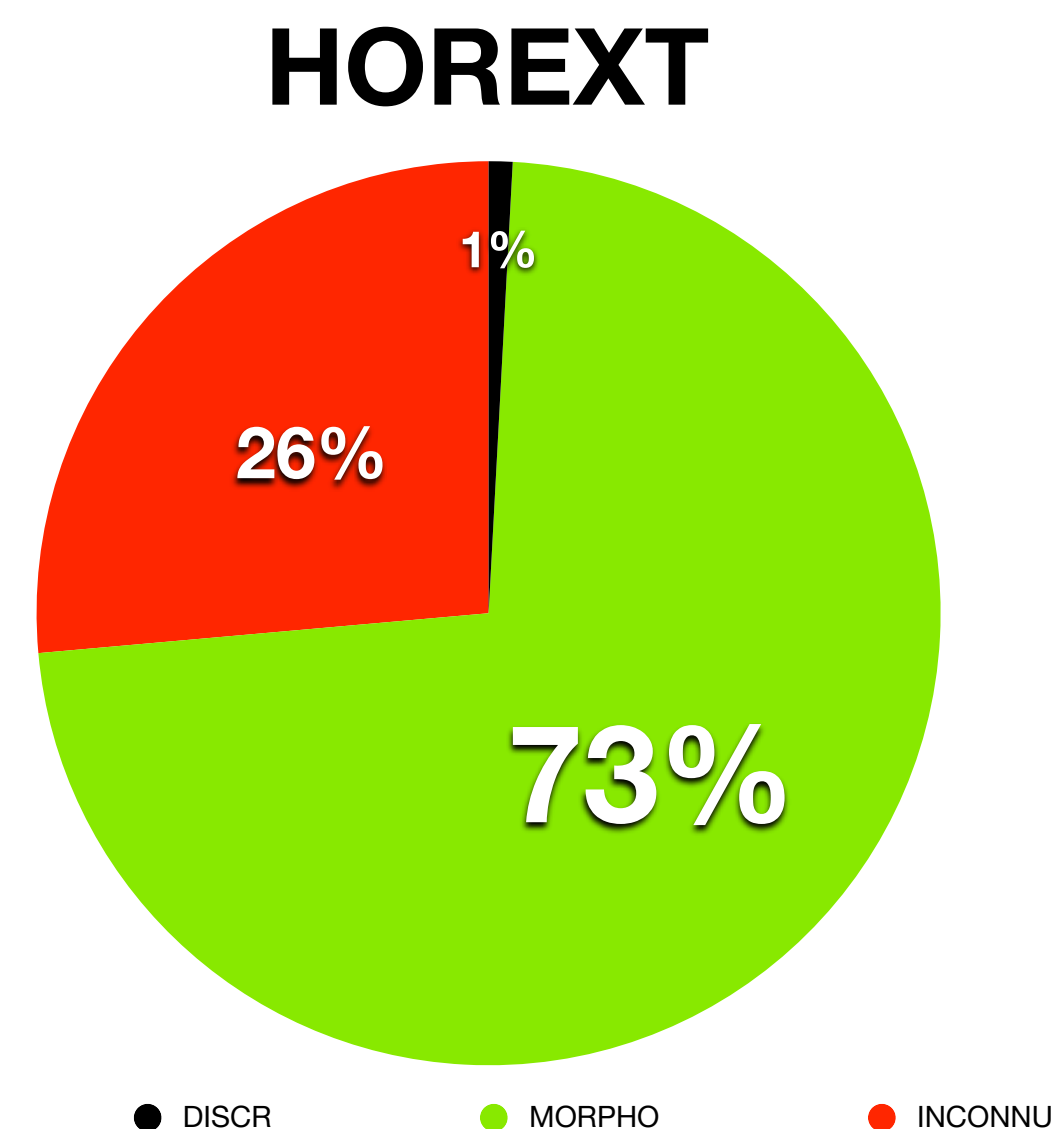
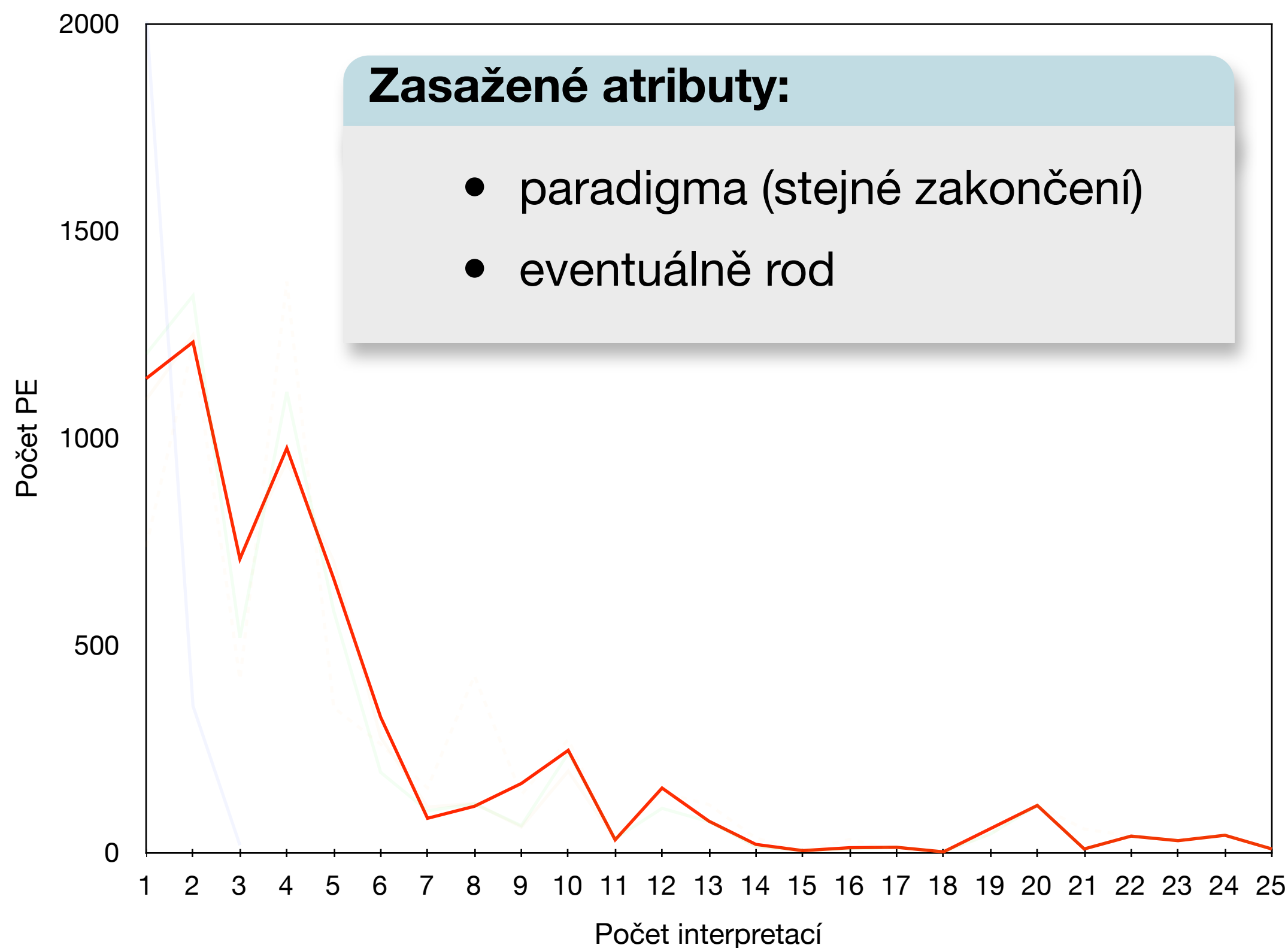

HORINT_norestr

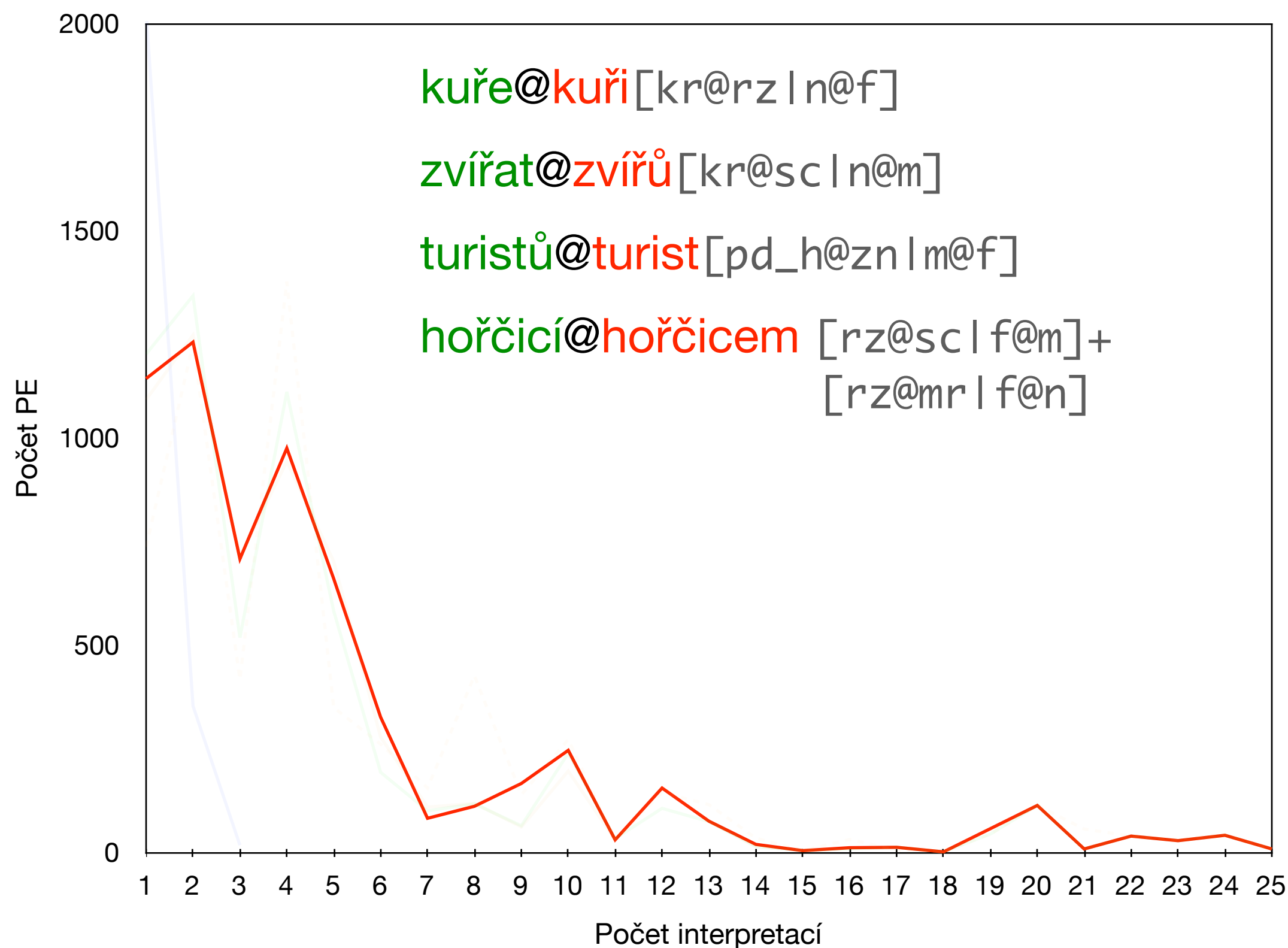
Horizontální interpretace externí

Horizontální interpretace externí

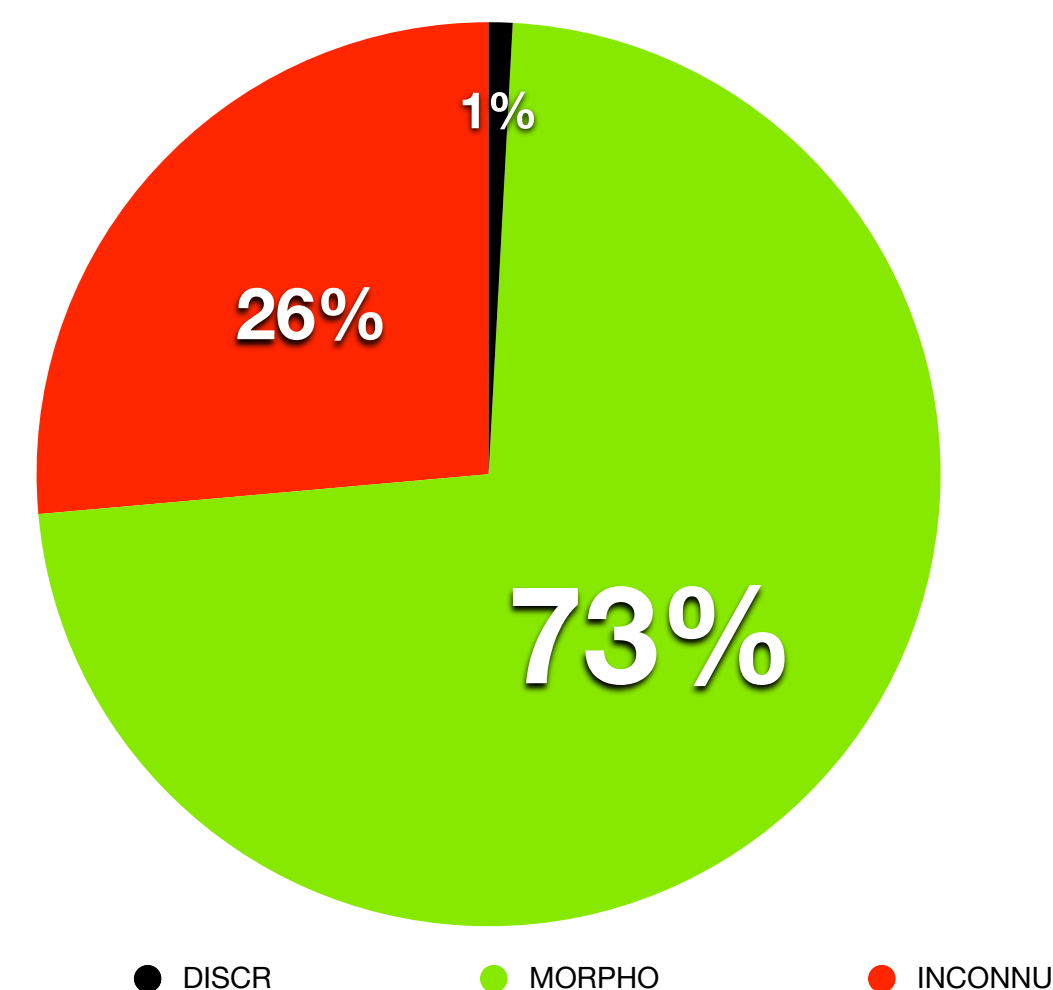

Horizontální interpretace externí

Horizontální interpretace externí

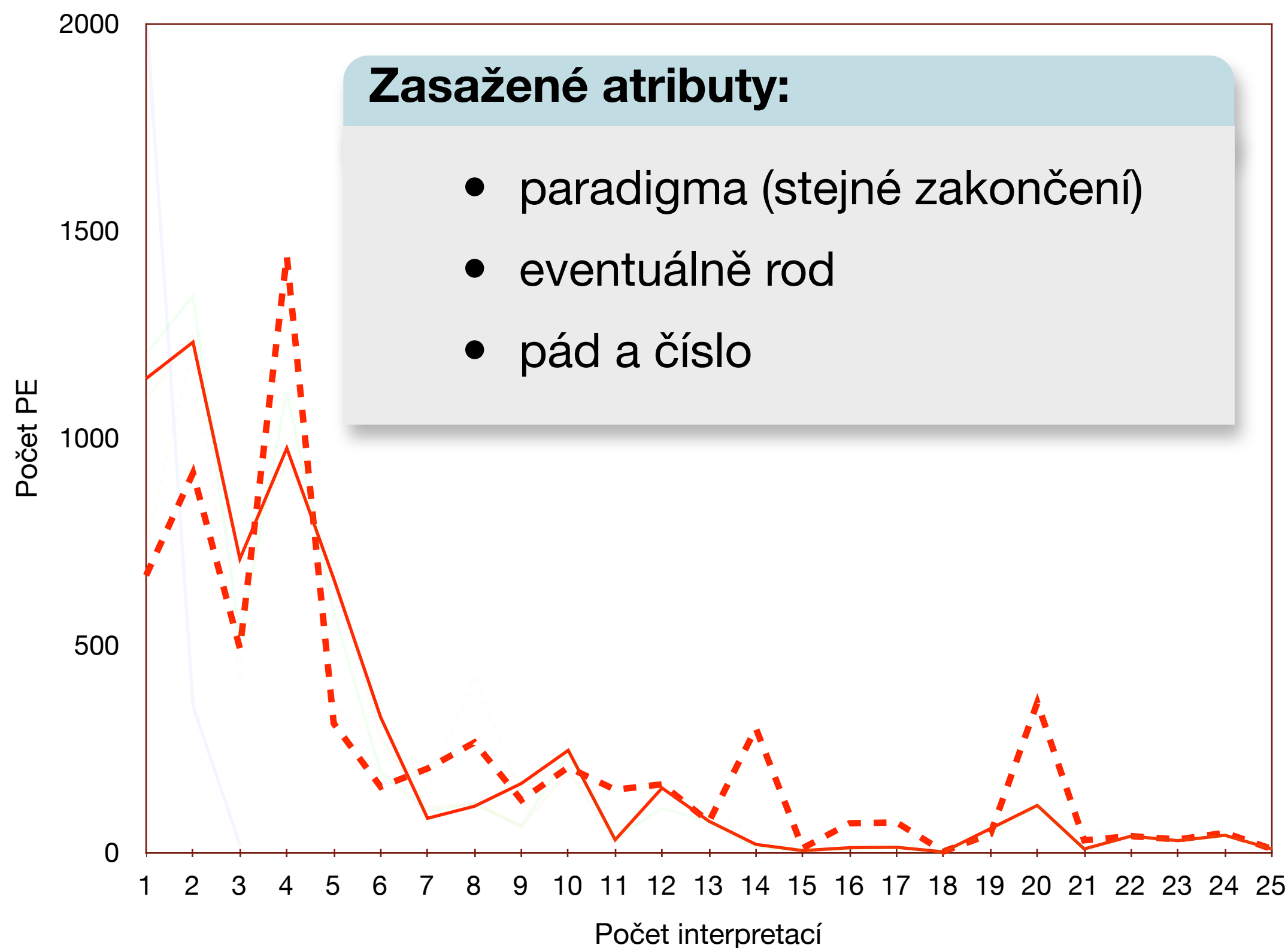

HOREXT

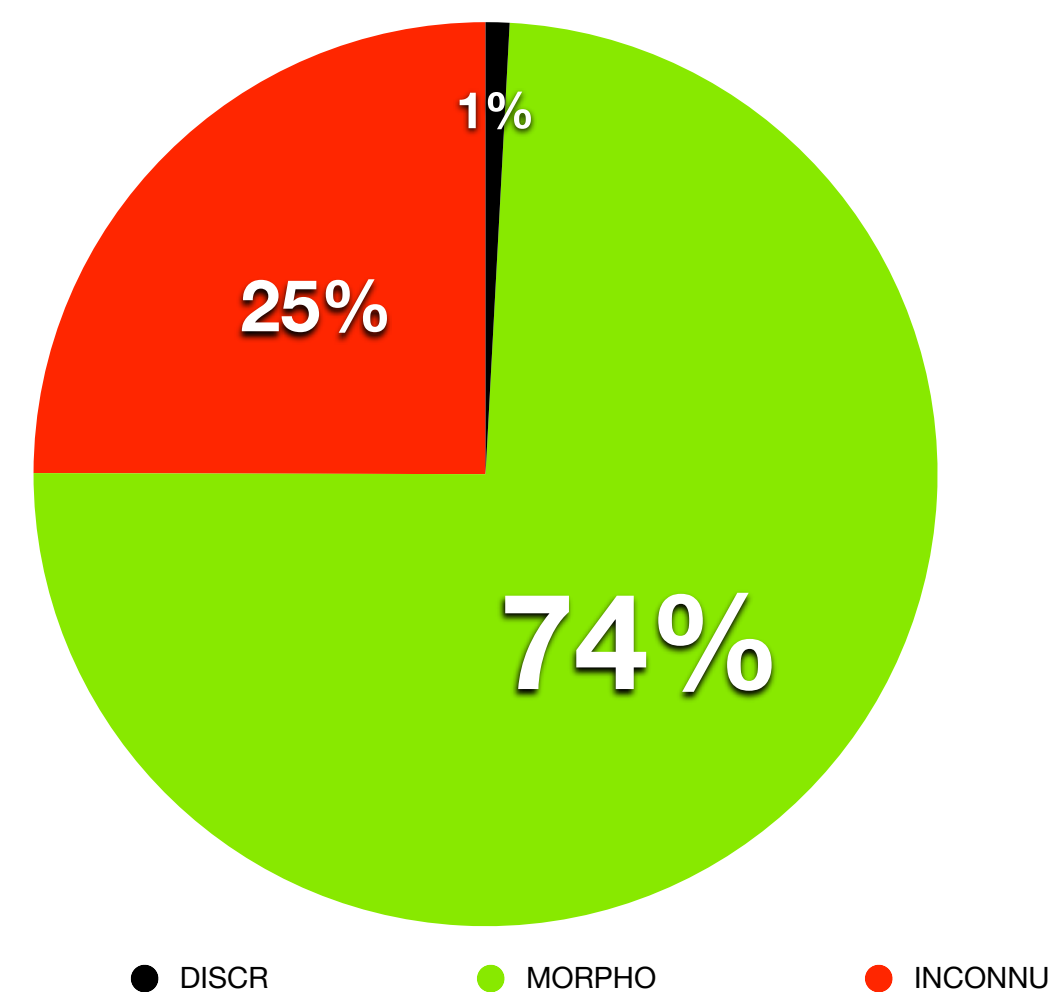

Horizontální interpretace externí (bez omezení)

Horizontální interpretace externí

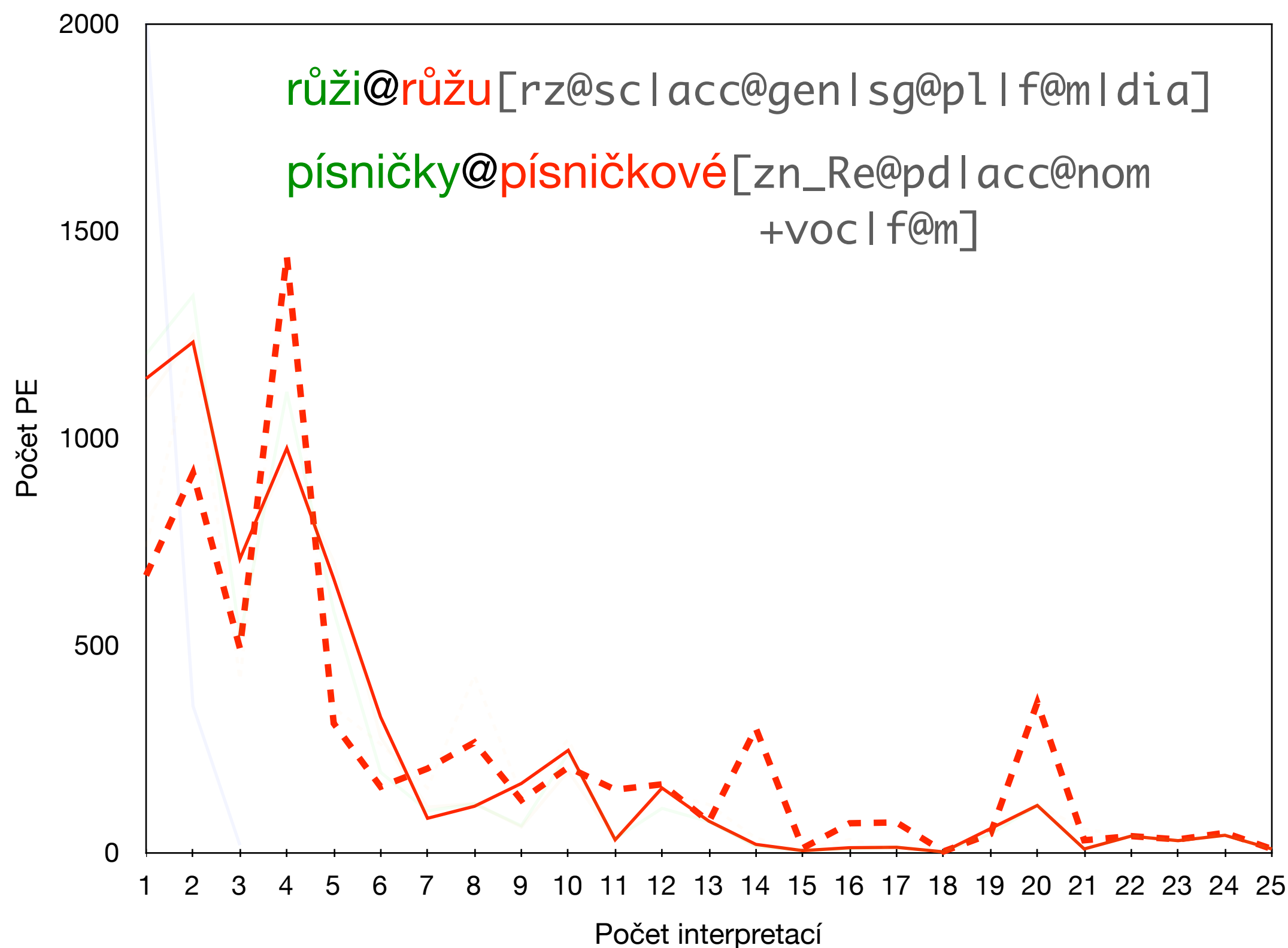

HOREXT_norestr

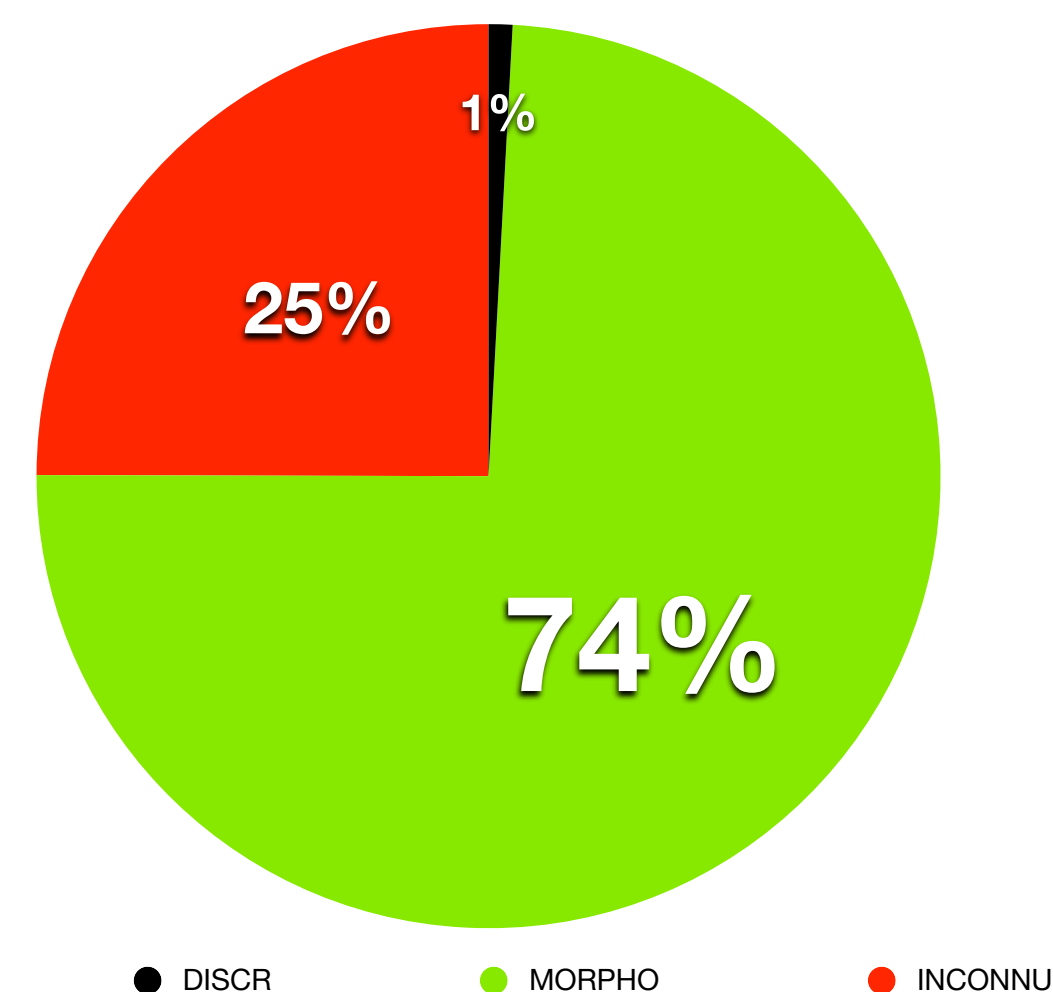

Horizontální interpretace externí (bez omezení)

Horizontální interpretace externí

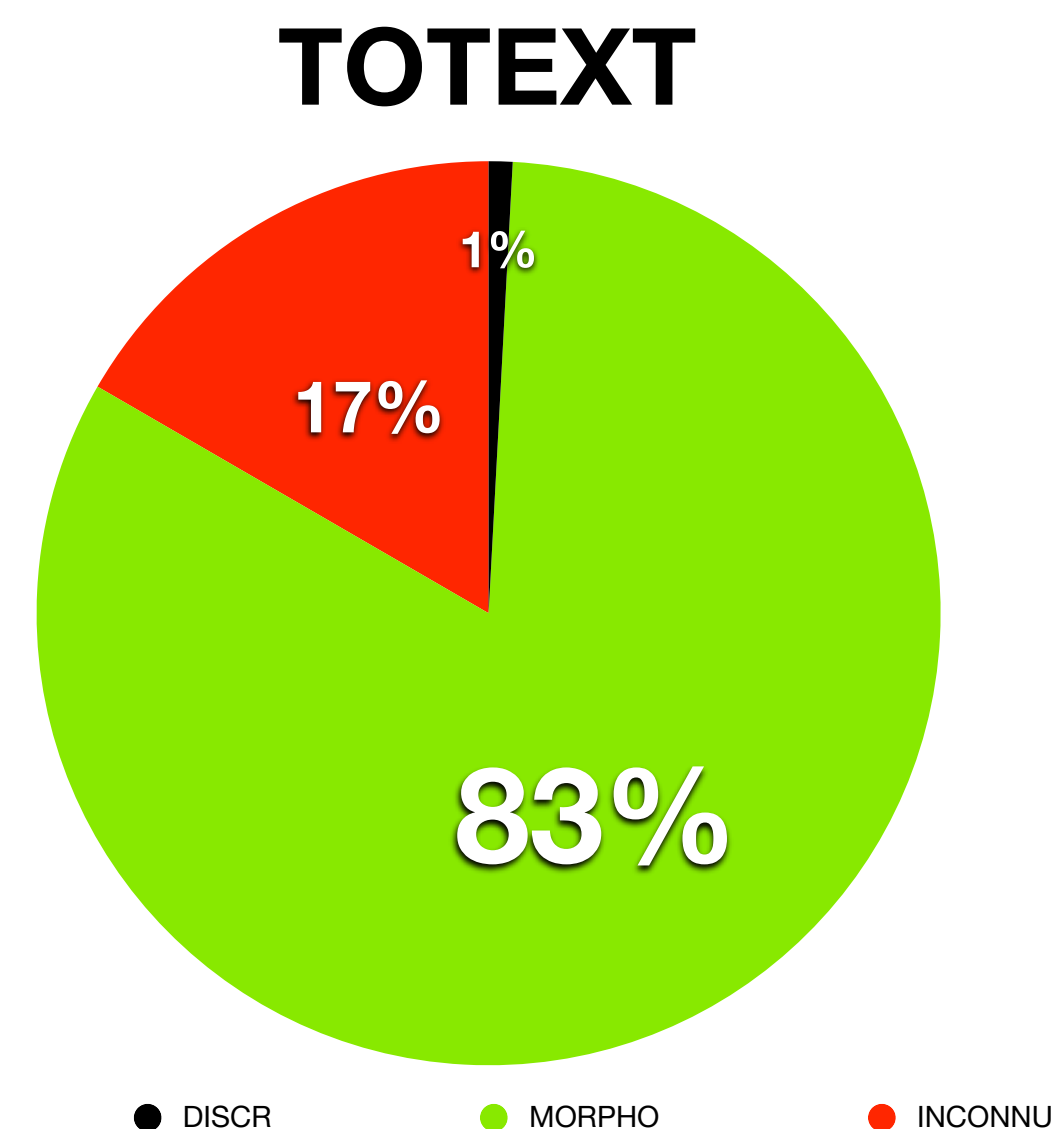
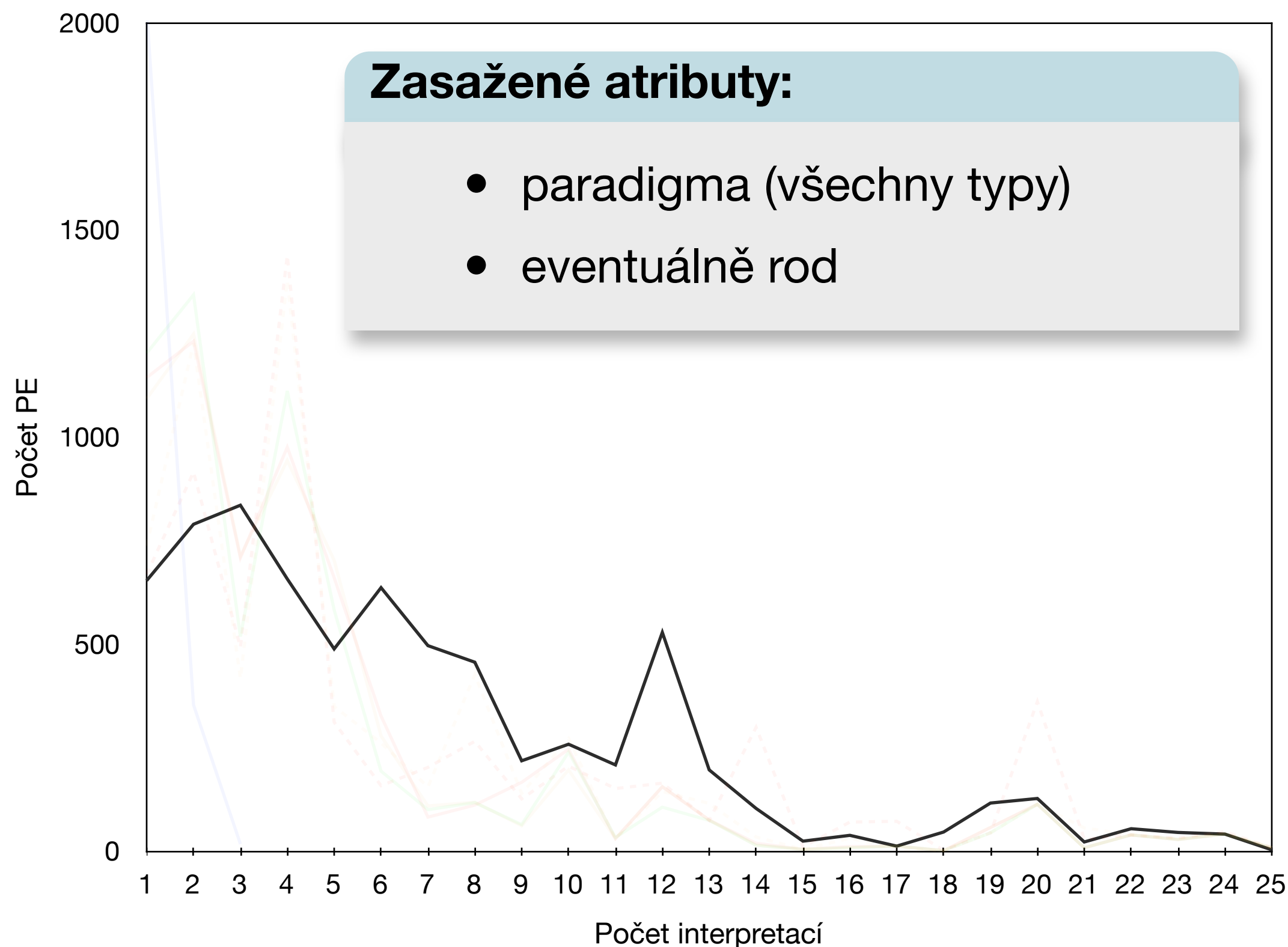

HOREXT_norestr

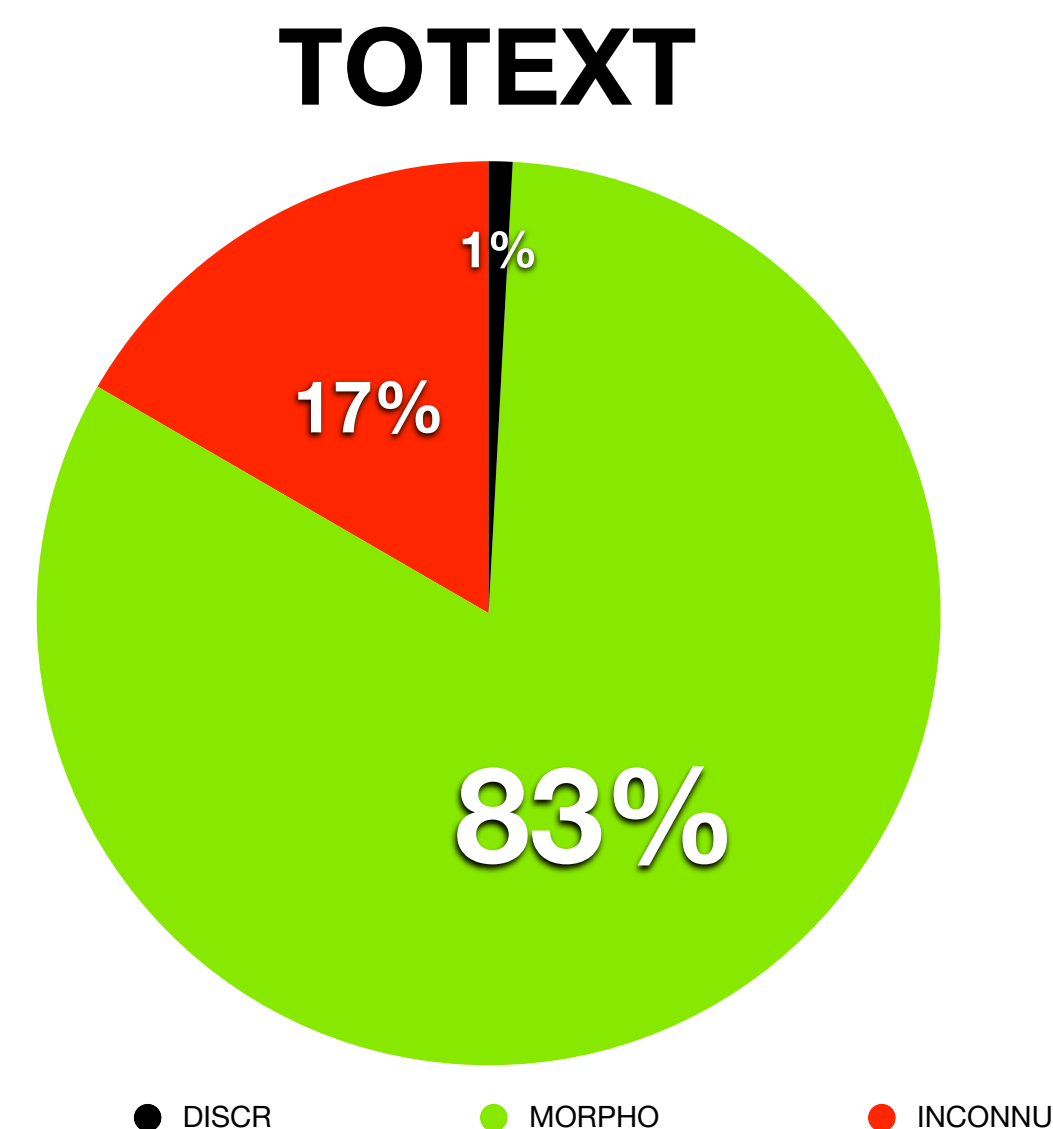
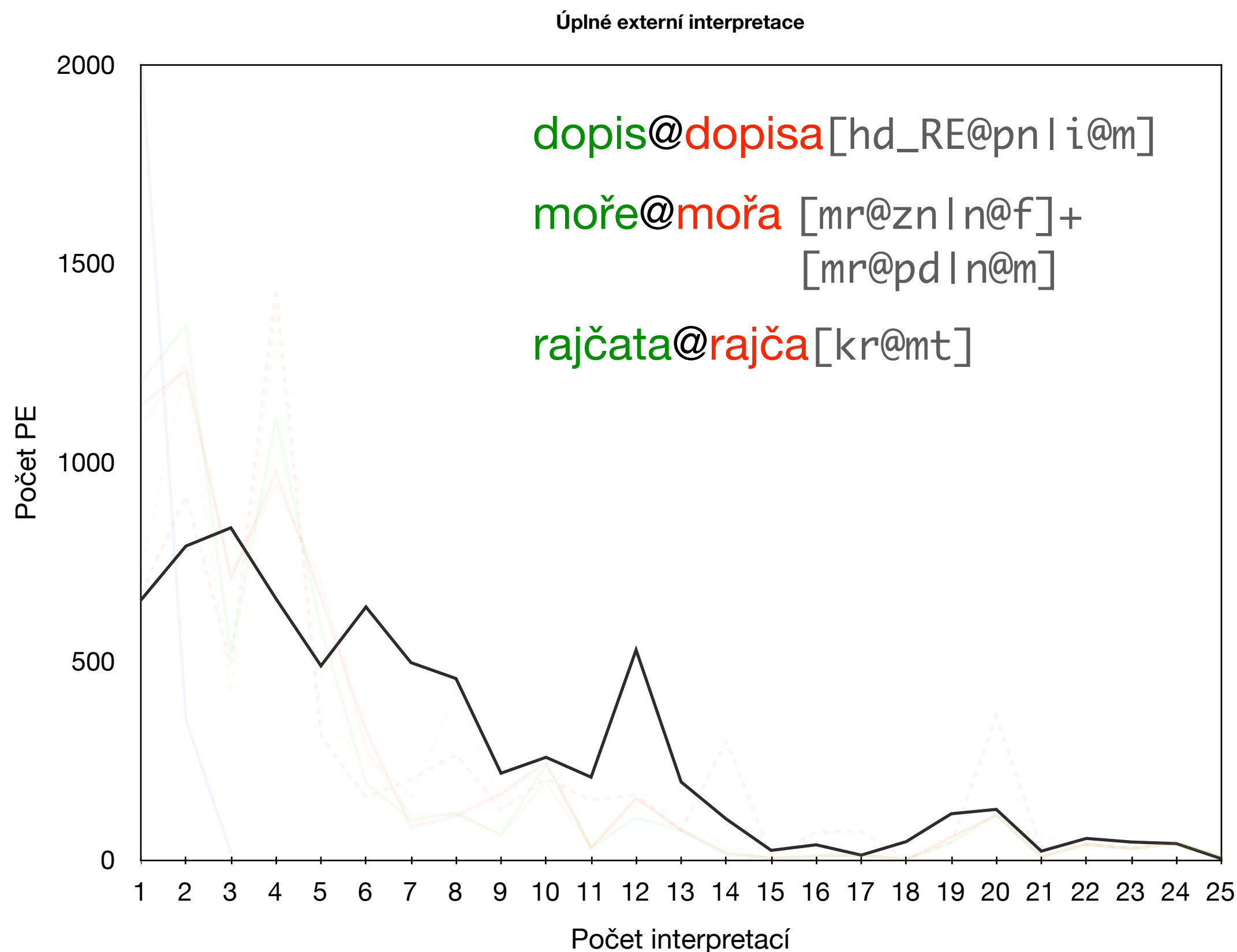

Úplné externí interpretace

Úplné externí interpretace

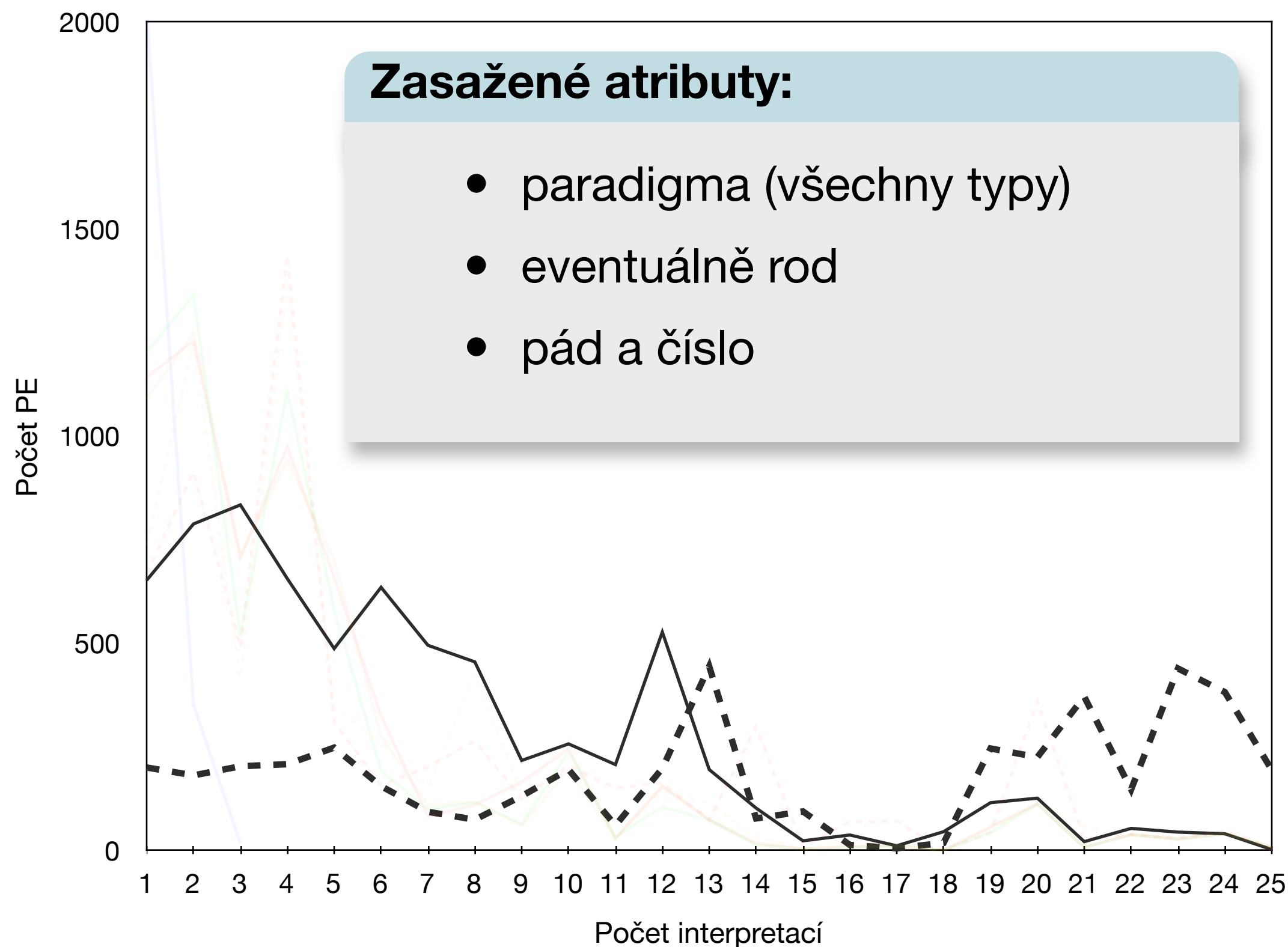

Úplné externí interpretace

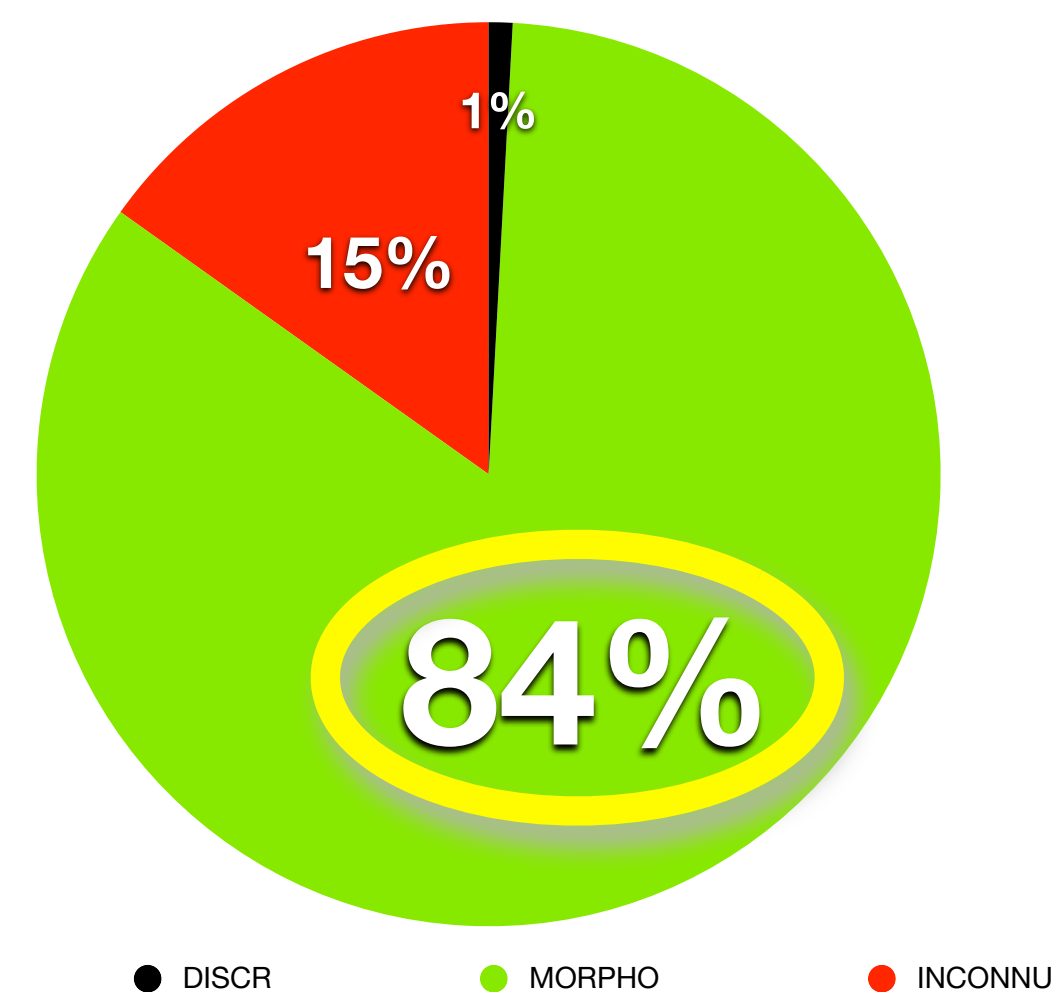

Úplné externí interpretace (neomezené)

Úplné externí interpretace

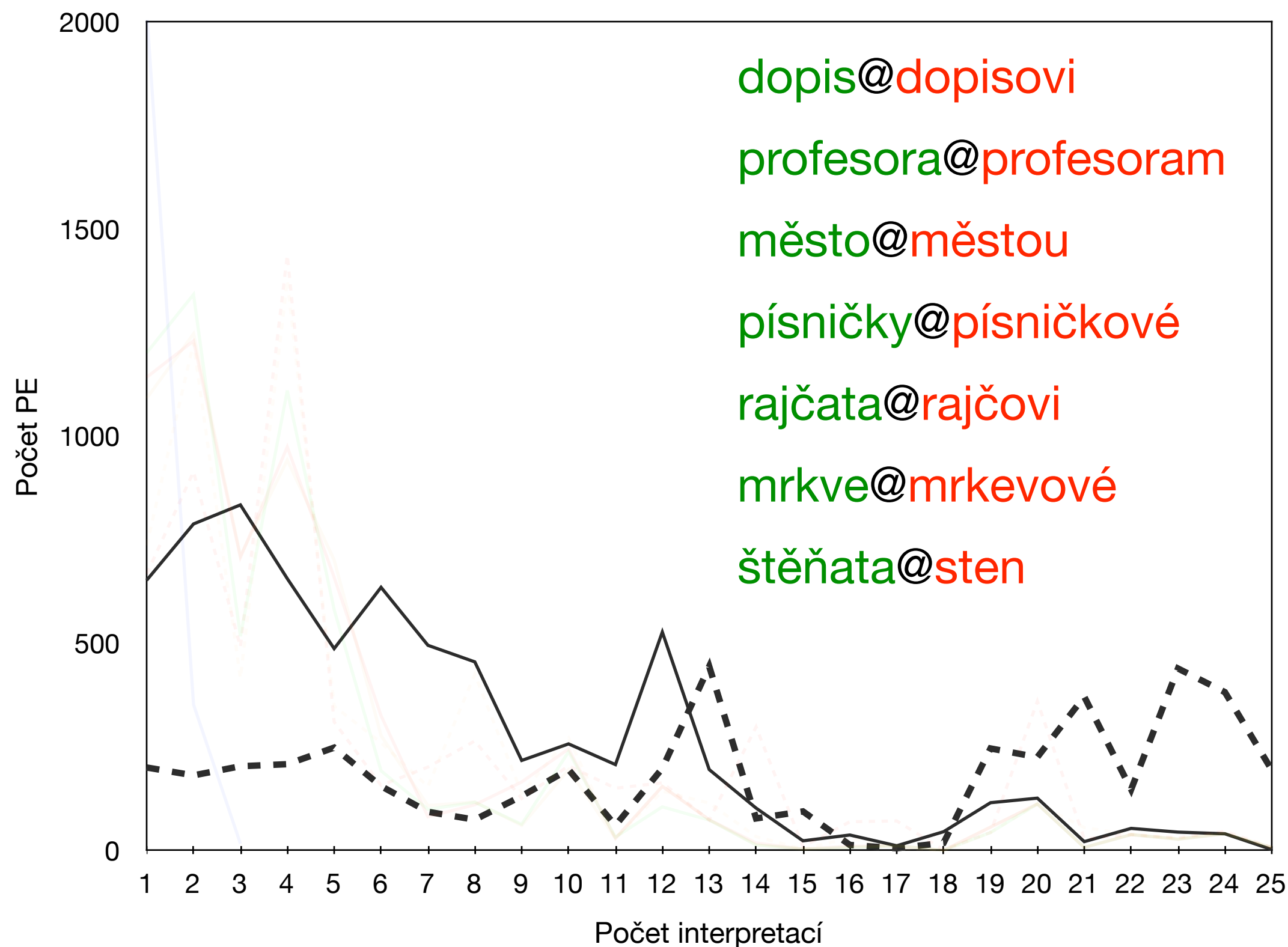

TOTEXT_norestr

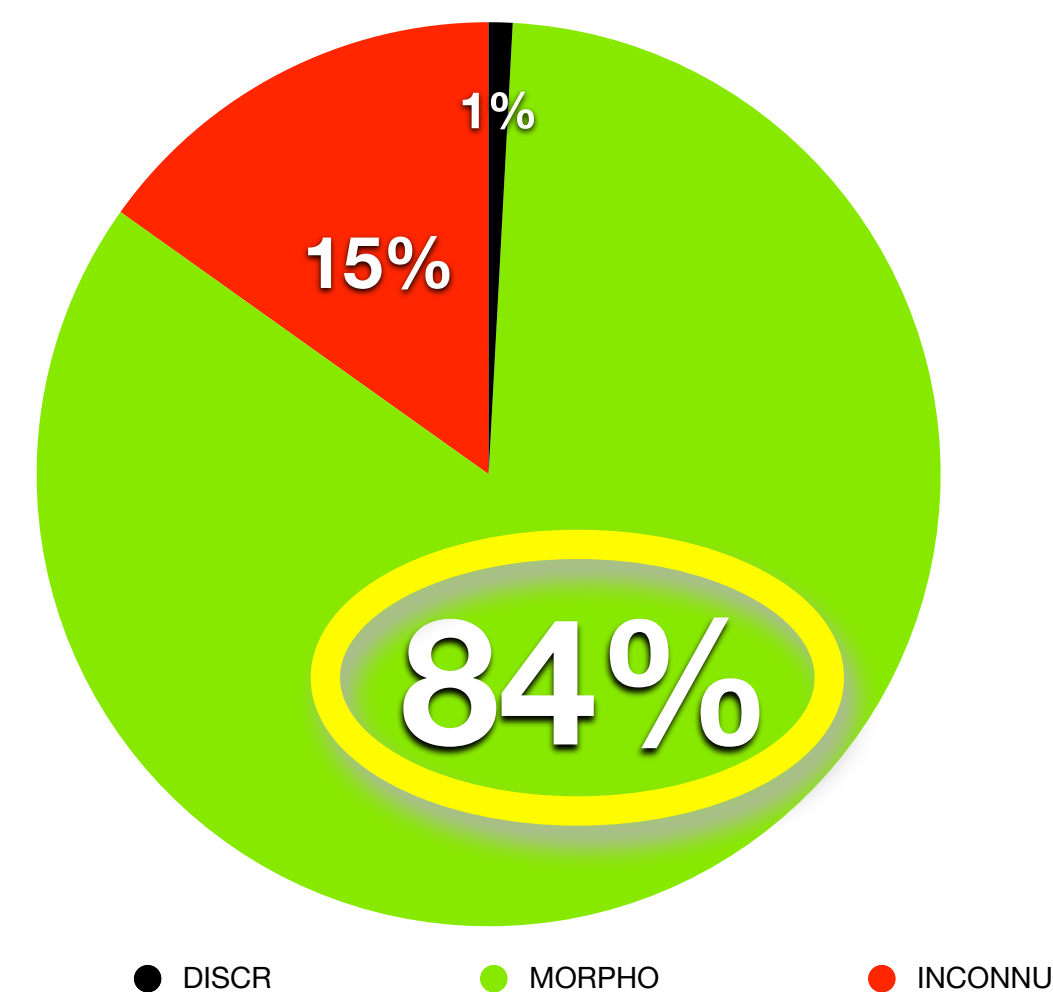

Úplné externí interpretace (neomezené)

Úplné externí interpretace

TOTEXT_norestr

Nerozpoznané PE (15 %)

(1) překlepy v kmenu i v koncovce (potenciální morfologická interpretace)

- ▶ přidání, odebrání, nahrazení znaku (Levenshteinova vzdálenost 1-2)

manželku@malzelku manželku@manželhu dopis@dopisp turistu@turistok

Možné řešení

- ▶ regularizovat PE s překlepem v kmenu a porovnat s nejbližší hypotetickou formou

(2) lexikální chyby

- ▶ pozorovatelná lexikální motivace chyby
- ▶ záměna flexe a derivace (*deminutiva, přechýlené formy, adjektiva odvozená od substantiv, atd.*)

koláč@koláček Francouz@francouzský profesor@profesorka kuře@kuřecí kostel@kostelků

Nerozpoznané PE (15 %)

(3) chyby způsobené vlivem uživatelského rozhraní

- ▶ zadání produkce od nesprávné FR

kavárny@Prahya   vína@vínasvač   strom@stromylék

- ▶ parazitní řetězce

vína@vinosg

(4) jiné, zatím neprozkoumané ...

manželkamě   přitalé
přteléá

Filtrace interpretací

(1) Komprese hodnot pro identický atribut zasažený v několika interpretacích

<i>stavením</i>	$\neq$	<i>stavení</i>
<i>cas : inst</i>		<i>cas : nom gen dat acc voc loc</i>
<i>num : sg</i>		<i>num : sg</i>
<i>gen : n</i>		<i>gen : n</i>
<i>pdgm : st</i>		<i>pdgm : st</i>
<i>alt : sans</i>		<i>alt : sans</i>
<i>dia : 0</i>		<i>dia : 0</i>

VERT ; st ; **inst@nom|gen|dat|acc|voc|loc** ; sg ; n ; sans ; ok ; 0 ;

Filtrace interpretací

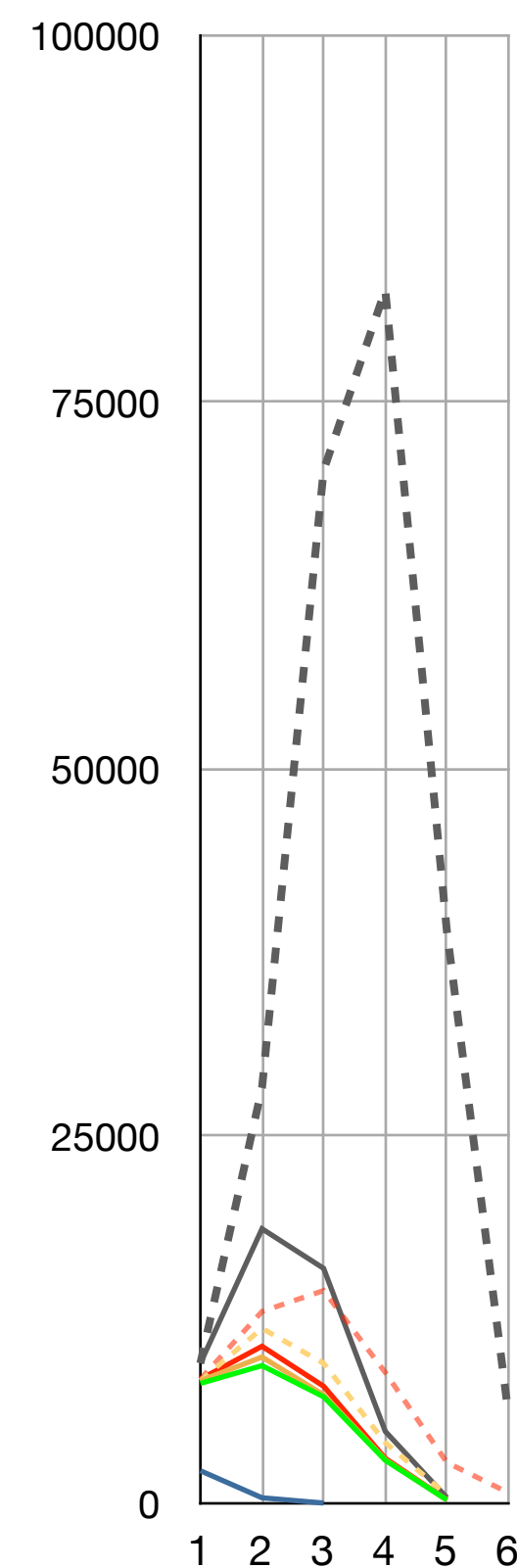
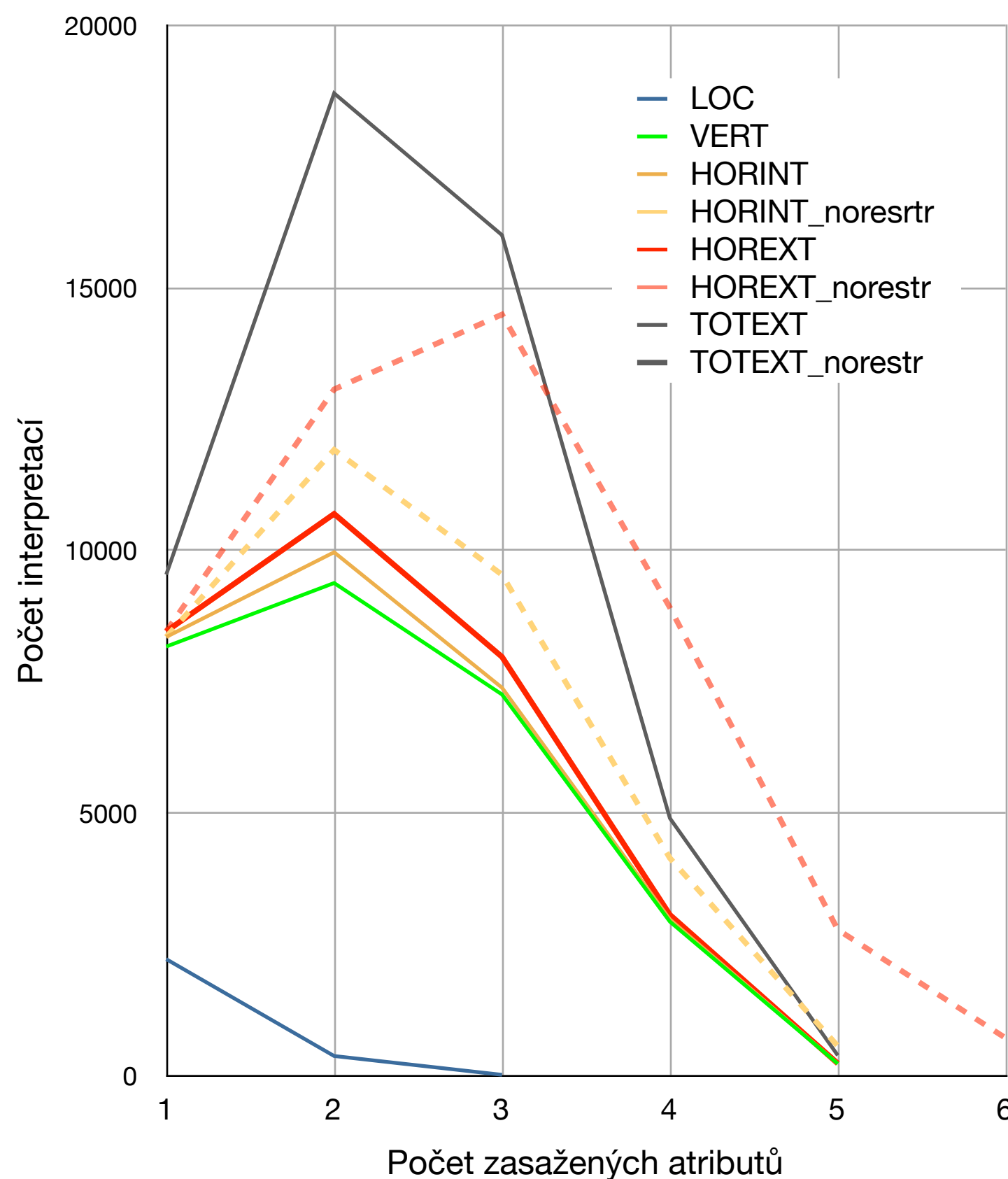
(2) Počet atributů zasažených chybou

* interpretace, která obsahuje nejmenší počet atributů zasažených chybou je považována za pravděpodobnější

<i>Olze</i>	$\neq$	<i>Olge</i>		<i>Olze</i>	$\neq$	<i>Olge</i>
<i>cas : dat</i>		<i>cas : dat</i>		<i>cas : dat</i>		<i>cas : loc</i>
<i>num : sg</i>		<i>num : sg</i>		<i>num : sg</i>		<i>num : sg</i>
<i>gen : f</i>		<i>gen : f</i>		<i>gen : f</i>		<i>gen : f</i>
<i>alt : g > z</i>		<i>alt : sans</i>	+	<i>alt : g > z</i>		<i>alt : sans</i>
<i>pdgm : zn_Re</i>		<i>pdgm : zn_Re</i>		<i>pdgm : zn_Re</i>		<i>pdgm : zn_Re</i>
<i>dia : 1</i>		<i>dia : 1</i>		<i>dia : 1</i>		<i>dia : 1</i>

LOC ; zn_Re ; dat ; sg ; f ; **k > c@sans** ; ok ; 0 ;

Počet zasažených atributů v různých interpretacích

Pertinence rysu pro diagnostiku

(3) Pertinence rysu pro diagnostiku (pro stejný počet zasažených atributů)

- ▶ číslo > rod a vzor > pád
- ▶ diakritika ? ostatní atributy (např. *Každou neděli dávám ženě růží, jmen@jmén*)

Toho **pese* se nemusíš bát.
pes sg. *psa*

psa ≠

<i>tagLex</i> : N
<i>cas</i> : gen
<i>num</i> : sg
<i>gen</i> : ma
<i>pdgm</i> : pn
<i>alt</i> : e > #

① <i>pese</i>	② <i>pese</i>
<i>tagLex</i> : N	<i>tagLex</i> : N
cas: voc	<i>cas</i> : gen
<i>num</i> : sg	<i>num</i> : sg
<i>gen</i> : ma	<i>gen</i> : ma
<i>pdgm</i> : pn	pdgm : mz
alt : sans	alt : sans

Pertinence rysu pro diagnostiku

(3) Pertinence rysu pro diagnostiku (pro stejný počet zasažených atributů)

- ▶ *číslo > rod a vzor > pád*
- ▶ *diakritika ? ostatní atributy* (např. *Každou neděli dávám ženě růží, jmen@jmén*)

Vzít v úvahu **syntaktická kritéria**:

- ▶ dát přednost interpretaci ***chyba v pádě*** před jinou interpretací

Vzít v úvahu **gramatický rod francouzského ekvivalentu FR**:

- ▶ dát přednost interpretaci ***chyba v rodě*** před jinou interpretací
- ▶ časté interference z francouzštiny:
sůl f. 'le sel' / ***stůl*** ma. 'la table' / ***kuře*** n. 'le poulet' / ***moře*** n. 'la mer'

Frekvence jednotlivých typů chyb po filtraci

jediná interpretace			dvě interpretace		
typ chyby	%		typ chyby		%
locale	28,9		cas	genre	7,0
cas	26,8		locale	cas	5,4
nombre	9,8		type pdgm	genre	2,7
genre	5,4		nombre	genre	2,1
type pdgm	4,3		nombre	type pdgm	1,2
cas et nombre	3,7		locale	nombre	0,9
Total	78,9		cas	type pdgm	0,5
			cas et nombre	genre	0,4
			cas et nombre	type pdgm	0,3
chyby v diakritice a alternaci			locale	cas et nombre	0,3
typ chyby	%		locale	cas et genre	0,3
diacritique	32,6		Total		21,1
alternance	12,1				

Feedback

1 Francouzští **studentové** **studenti** se učí česky a jde jim...

2 Všichni **pilní** žáci jsou ve škole a studují gramatiku.

3 **Studentky** čtou knihu a překládají některé pasáže.

4 Moji **spolužáky** **spolužáci** se chtějí učit česky, rusky,

5 Některí **žáci** studují francouzštinu univerzitní knihovně.

6 Závodu **žáci** se učí česky, rusky, Chuchli v Praze.

7 Elegantní **páni** nosí klobouk.

8 Naši **profesoři** jsou nároční.

9 V jižních Čechách jsou krásná historická **město** **města** – například Třeboň, Český Krumlov nebo Tábor.

10 Petr a Pavel jsou nerozluční **přítelé** **přátelé**.

erreur ⚠

Il y a plusieurs interprétations possibles de votre erreur :

1) Le cas et le nombre sont corrects mais peut être que vous vous trompez de genre et que vous déclinez le mot d'après le type *hrad*.

2) Le nombre et le genre sont corrects mais il y a une erreur de cas.

erreur ⚠

Il y a plusieurs interprétations possibles de votre erreur :

1) Le cas et le nombre sont corrects mais peut être que vous vous trompez de genre et que vous déclinez le mot d'après le type *hrad*.

2) Le nombre et le genre sont corrects mais il y a une erreur de cas.

- Co je pro studenta pertinentní?
- Stručný nebo obsažný popis?
- Čtou to?

Shrnutí

- relativně jednoduchá metoda s relativně **uspokojivými výsledky**
- sebraný korpus chyb umožňuje **vyhodnocovat** diagnostiku a dává podněty k jejímu zdokonalování
- **detailní analýza** jednoho úseku české morfologie v produkcích nerodilých mluvčích, která by mohla být užitečná pro zpracování **volných produkcí** (morfologická a syntaktická analýza) a pro výzkum **osvojování češtiny**

Perspektivy automatické diagnostiky

- **internacionalizace** uživatelského rozhraní platformy CETLEF (anglická verze)
- **zveřejnění korpusu chyb** s chybovou anotací.
- rozšíření diagnostiky na českou **konjugaci** a pravidelnou **derivaci**
- hledání řešení pro vytvoření **jazykově nezávislé metody** (práce na slovenštině)

Děkuji za pozornost

Bibliografie

- BEESLEY, Kenneth R. and KARTTUNEN, Lauri (2003). Finite-State Morphology, Stanford, California.
- HEIFT, Trude & SCHULZE, Mathias (2007). Errors and Intelligence in Computer-Assisted Language Learning: Parsers and Pedagogues. UK : D. Reidel Publishing Company.
- MEURERS, Detmar (2012). Natural Language Processing and Language Learning in Chapelle, ed. Encyclopedia of Applied Linguistics, Blackwell
- MEURERS, Detmar (2009). On the Automatic Analysis of Learner Language. Introduction to the Special Issue. CALICO Journal, 26(3):469–473.
- NERBONNE, John (2003). Natural language processing in computer-assisted language learning, in The Oxford Handbook of Computational Linguistics, Mitkov, Ruslan (Ed). Oxford University Press, 670–698.
- ŠMILAUER, Ivan (2011). Diagnostic et désambiguïsation des erreurs de flexion dans un outil ELIAO. In Autour des langues et du langage, Perspectives pluridisciplinaires, Presses Universitaire de Grenoble, 19-26.
- ŠMILAUER, Ivan (2008). Acquisition du tchèque par les francophones : analyse automatique des erreurs de déclinaison. PBML, 90:33-56.